

„lajtorjánk fokain rozsdásodnak a csillagok”

HELIKON

IRODALMI FOLYÓIRAT

MEGJELENIK KÉTSZER EGY HÓNAPBAN KOLOZSVÁRON
VII. ÉVFOLYAM 1996. 10. (216.) SZÁM — MÁJUS 20.

ára 500 lej

Étienne Hajdu: Lavis (Hajdu István, Torda 1907—1996 Párizs)

LÁSZLÓFFY ALADÁR

A KÖNYV HERÓDESEI

A jó pásztor az egész nyáj meglétével nem vigasztalódik, azt az egyetlen elvesztett báránykát (is) szeretné. Az ember körül megmaradt kincse és kacatja a múltnak máris több, mint amennyit tárolni, nemhogy használni, élvezni tudunk, mégis folyton az fáj, hogy odalett Perszeopolisz és elégették az alexandriai könyvtárat. Emberi jogom, hogy nekem is fájjon, aki soha nem is kaptam volna belépőt oda, mert sajnos nem tudok arabul. De elültették fülemben a bogarat, hogy több tucat halotti beszéd veszett oda az én bethlehemeimben és alexandriáimban is, még ott, az 1100 év legelején. Itt a végefelé, kisdíakként tettelesen is résztvettem a megelőzés ügyességével megszelektált kollégiumi könyvtár teherautóra-hajigálásában, mindössze néhány olyan apróságot mentettünk meg, amekkora elért a spencerünkben. Így van nekem 45 éve Miljő-elméletem és Anjou-kori kultúrhistóriám, melyek akkori nagyoniszürke állományok szerint alkalmatlanok voltak, hogy nevelésemben befolyjanak, így praktikus cinizmusmal sajátkezűleg hordatták volna máglyára velem. Egy kis vidéki "Fahrenheit 451" — hogyha tetszik emlékezni a híres filmre! Századokkal korábbról ismeretes az olyan buzgó inkvizitorok esete, mint aki alapos munkát végzett a maják levéltárával, aztán egy pálfordulással emlékeztetből gyorsan összeíratott, amit lehetett még, s így végül egyik megmentőjük lett. Ez most azoknak az újjazembereknek kapsán jut eszembe, akik valami mai magyar joghézagot kihasználva rájöttek, hogy a nehezen megjelentetett friss könyvek köbmétereit ha zúzdába küldik, leírhatják az adójukból. Kalifák és Heródesek, akik ellen, úgy látszik, senki de senki nem tesz semmit — *ad maiorem gloriam...* Még mindig túl sok a könyvünk és kevés a jópásztorunk.

- Szöveggyűjtemény:
GARCÍA MÁRQUEZ
- Kovács András Ferenc:
Gyermekrajzok
- Méhes György köszöntése
- Orbán Ferenc: Szarvasbögés
- Bogdán László:
Átiratok múzeuma
- Lászlóffy Csaba novellája
- Szócs István:
Számok nyűgében
- Sigmond István: Molekulák
- Ábrahám János:
Márai Sándor és a film
- SERÉNY MÚMIA

EGYED EMESE Szerződés előtt

kik vagytok, miért jöttetek?
A szókekő, agyagpala
kevés; lajtorjánk fokain
rozsdásodnak a csillagok.

Kőfarka utca? merre visz?
A Pattantyús-, a Poharas-,
a Séra-, Vajda-, Tekerő-
bányában a vaskó ere
nem lüktet többé: halljátok a csöndet.

A bányatú fokán a láng
száraz csalán nevét kiáltja.
Szenet éget a zord idő.
Vasfűrés-arcú a világ,
tűzhorog, béklyó! Békítő
szerepet szabtak ki reánk.

A kőkert holdudvara kék
árnyékból nyár-, bükk-, mogyoró-
hasábokat rajzol a tűzbe:

ez itt a Rácok-vereje,
ez a Bányászok erdeje,
ez itt Torockó. Várjuk egymást.

OLVASÓINK
FIGYELMÉBE!

A postai lapterjesztő nyilvántartásában a HELIKON katalógus-száma 3012
Folyóiratunkra a szerkesztőségben is elő lehet fizetni 10 és 14 óra között
Kolozsvári előfizetőinknek díjtalanul kézbesítjük a HELIKON-t

10

EZER SZÁZ

Mint a többi krónikások szerint, úgy Anonymus szerint is a magyarok Scythiából jöttek ki; ez igen nagy föld s Dentumogernek is nevezik; határa kelet felé az éjszaki résztől a Fekete-tengerig terjed, mögötte pedig a Don nevezetű folyó van nagy ingoványokkal. Böven találkozunk benne a nyuszt, úgy hogy nemcsak nemes és nem-nemes abból ruházkodik, hanem a gulyás, kanász és juhász is azzal ékesíti öltözetét. Lakosai nem mesterséggel készített házakban, hanem csak nemezből készült sátrakban laknak, húst, halat, tejet és mézet esznek, sok barmot tartanak s vadak bőrével ruházkodnak. Scythia első királya a bibliai Jáfet fia, Mágog volt; ennek nemzetségéből származott Attila, ki 451-ben hatalmas erővel jöve Pannónia földére s »királyi lakot alkotta magának a Duna mellett, a hévvizek fölött, és minden régi műveket, melyeket ott talált, megújította és körül igen erős kőfallal megépítette, melyet magyar nyelven most Budavárnak, a németek pedig Eczilburgnak neveznek«. Mágog nemzetségéből származott Ugek, Álmos vezér apja is. Scythia idővel szűk levén a megszorodott nemzetek táplálására és befogadására, a hét fejedelmi személy, kiket hetumogernek neveztek, elhatározták, hogy kívándorolnak s új lakóhelyet keresnek maguknak. Belátván pedig, hogy e nagy feladatot csak úgy hajthatják végre, ha vezér és parancsoló leendő fölöttük, fejedelmökké megválasztották Álmos vezért s véreket pogány szokás szerint egy edénybe bocsátva, megerősítették az esküvést, hogy fejedelmöket követni fogják, a hova szerencséje vezetendi.

Az eskü pontjai ezek voltak: 1. Míg élünk tart, mind maguknak, mind maradékaiknak is, vezérek mindig Álmos nemzetségéből legyen. 2. Ha valami jót munkájokkal szerezhetnek, senki közülök ki ne legyen zárva belőle. 3. Azon fejedelmi személyek, kik Álmost szabad akarattukból választották urokká, se maguk, se fiaik soha a vezér tanácsából s az ország tisztjéből egyáltalában ki ne rekesztessenek. 4. Ha valaki utódai közül hűtlenné lenne a vezér személye ellen és meg hasonlást mívelne a vezér rokonai között, a vétkesnek vére ontassék, miként az ő vére omlott az esküben, melyet Álmos vezérnek tettek. 5. Ha valaki Álmos vezér és a többi fejedelmi személyek utódaiból esküjüket meg akarná szegni, átok alá legyen vetve mindörökre. A hét férfiú nevei ezek valának: Álmos, Eleud (Előd), Kundu, Ound, Tosu (Tas), Huba és Tuhutum.

SIGMOND ISTVÁN MOLEKULÁK

Hullócsillagon születni: sajátos isteni lelemény. Vélhetően fatális véletlennek is, de az istenverte kiátkozás fenyegető árnyékával is számolva, kimondható az igazság, az a bizonyos szintisza, amely a szóbeszéd szerint sosem visel maszkot, s oly lélek- és szemkápráztatón sugárzik belőle a fennkölt-ség, mint egy héja karmaiban didergő, parányi cinege könnyecskéjében az élettől búcsúzó ájtatosság. Szóval a ritkaságok között rangban a csúcson áll. Hogy nevében és érdekében vérben fürdik néha a határ, s a balekok százezrei trágya szerepben élnek tovább az isteni akaratból fakadó magasiskolát, ez földi ésszel felfogható ugyan, de magyarázatot csak a teremtből gyököt vont égi hatalmak adhatnak reá. Csak hogy az ember s a Teremtő viszonya: egy süket párbeszéde a Némával. Rimáncodj, könyörögj, fejeddel verd a templomküszöböt. Mindhiába. Csókolgasd a keresztet áhítatosan, hittel, feszítsd fel magad, tépd ki a szívedet s helyezd óvatosan az oltárra, vagy a legendás frigylárára, hogy tovább dobogjon a biblikus melegágyban. Mindhiába. Tagadd meg Őt, káromold, taposs a szentelt-vízbe, köpdösd a templomok ajtáját. Mindhiába. Magadra maradtál, kiskomám. Azzal a szintisza igazsággal, amelynek a kimondását elodáztattad mostanig, de a gondolatod végére odakívánczolsz. Ez lesz az az ámen, amely sosem látott imát. Pajzán ötletekből kifogyhatatlan az elme, s én visszavonnék mindent s megkövezném magam, mint lotyóvá süllyedt némbert a felbőszült sokadalom, ha a Néma egyetlenegy szóval lefogná a kezem, de azt a szót én adnám neki kölcsön, egyszeri használatra, hogy ragyogását ne koptassák el az odvas agyarak; a mágikus szó oly szokványos, oly emberi, Isten szájából nehezen vonaglaná elő, merthogy alázatosan kellene kimondani, mindenki szemébe nézve és lelkéhez könyörögve: "Bocsánatot." Igen, Uram, a gáztettekért. Sorolhatnám több emberöltőn át a sok ezer kötetnyi Anti-Bibliát. De maradjunk csak egy semmiségnél, a kezdeteknél, amelytől az üdeség, az értelem és a tisztesség távol tartotta magát. Az emberről szölok, Atyám, akit hússal és vérral mocskoltatok egybe, s csontokat szúrtatok belé, hogy talpra álljon a trojtyan gebe, aztán járattátok őt fel s alá, cipeli az idült szégyent, a zagyva büszkeséget s az agyára szorult bilincset, amelyet hitnek neveztek, s persze anyósa átkai is bomlasztják a sejtet, a jajszavakból katedrálisokat emeltetek, hogy egy életen át irigyelje a napfényben sűtkérező szitakötőt s a fejtetőn ásitózó tetveket, a ketrecekben ordít, a templomokban összeomlik, a piactereken leköpi, felnégyelik és kerékbe törlik, hogy jöjjön végre a halálnak nevezett utolsó felvonás, amikor tisztelni illik ezt a bűzlő mocskot, tisztelni bizony, azokért a felmérhetetlen súlyokért, melyeket koloncként vonszolt a rögök alá. Az a gyerek ott miért vihog? Ezt kérdezte egy ilyen talpra állított trotty, akit csak a második felvonás emészt és habzsol, s az agyára szorult bilincs leszűkíti a látóhatárt. Légy csendben, te, gyerek, szólj egy másik, nagypapi lábvizet vesz és a halállal parolázik. Vajon hány koszorút csináltassunk neki? Galád bölcsesség, gondolat-rongy, lélek-varangy, patkány-kapca. (S szelíd voltam, mint egy zárdai szűz, aki harminc évig esdekelve várta az Úr megbocsátó simogatását a sűrűn meggömbölyödő hasikóra. A kertész vállalta a Szentlélek szerepét, az Atya és a Fiú nem figyelt oda.) Minek a koszorú, ha még él a nagypapi? No, nézd, a gyerek, a butuska, azt sem tudja, hogy lelke van, s lám, mire képes a tisztaság, melyben a mótely csáp-

jait nem nyújtogatta soha. Szétfoszlik tőle a rongy, a varangy s a kapca. Nagypapiban meg igencsak nagy lélek feszül, csak hogy oly bambán tündököl, mint kiszáradt lógané az útszéleken. Nem parolázik, imára adta a fejét, kihűlt lábvizben ugyan, de a halálhoz rimáncodik. Pedig ennek a dimenzió nélküli göröngy-matuzsálemnek istenrangja sincs, vagy van, de akkor ő a mócsing, hűjával van a formának, illatnak és melódiának, a semminél is kevesebb, márpedig a semminél semmi sem kevesebb, csak a szó, melyet sosem mondtak ki, vagy a gondolat, amely sosem született meg. Persze a lexikon engem fenyeget: "A halál: a szervezet életműködésének teljes és végleges megszűnése." No, nézd az áspiskígyót, mivel macerál. Ne hallgassatok reá. Halállal kezdődik a móka, halál a folytatás, az életnek csúfolt agónia, ez a mágneses szeméttelap, amelyben az ürüléktől a megtépett lobogóig minden egy helyen van, a dázdrásztvuétyé, távária Sztálin, és aki nincs ellenünk, az velünk van, és a fonnyadt lilomszál, és a visító malac, ahogy vért bugyborékolva hörghi az utolsó fohászt. Hát akkor kimondom az igazat, azt a szintisztát (a saját szeméttelapem ajtaja nyitva áll, jöhetnek az átkok, hordákban vagy rendezett sorokban, egyre megy, külön rekeszekben tartom a fényt s a ganét, az átkoknak egy hermetikusan lezárható, hatalmas kukát tartottam fenn, hogy ne mocskolják be a saját Bibliámat, amelyben a baktériumölő tézisek rugdalják a lélekfertőző transzcendenciát), szóval: nincs Isten, kiskomám, nem is volt soha, a mazochisták találták ki ezt az aberrációt, merthogy nem volt elég nekik éles csonttal kiszűrni a szemet s végbélbe döfni a félméteres tövist, kellett egy megfoghatatlan szörny is, aki rapszodikus kiszámíthatatlansággal, mohón zabálja a selejt-ként ácsingózó lelkeket, egyszerűen akiktől félni lehetett mindig és mindenkoron. Nem a hittanároknak írom ezeket a sorokat, hozzád szölok, testvér, aki lábvizet vesz és a halálhoz imádkozol. Azt mondjátok, hogy "néztem, hogy úszik el a dinnyehéj"? Nem úszik az már, József úr (a harmadik halálból a másodikba hurcoltam a nevét, tán megbocsát nekem a Vers is, hogy iderángattam az egyik kezét), tótágas a divat, a menny a pokollal sétálgat kart karba öltve a főtéri padok alatt, már semmi sem igaz, s ennek az ellenkezője is tévedés, a fizika felfalta a kémiát, s most megláncolt, veszett kutya-ként csahol a periférián, hát persze hogy befagytag a tengerek, kiszáradtak a tavak, s a folyók medrében ágál a mocskok, az emberi szenny s a pocegér. Miben úszik el a dinnyehéj? A fonnyadtan csüngő tőgyekből nem csordogál sem tej, sem méz, sem Kánaán, a huszárok ott állnak még a vártán, de már csak messziről tisztelhetik őket az életmaszkban snylódó, álruhás halottak. Snitt. A tükör lejárt, az előadás után tapsolni illene (halott tapsolja a halottat?), nem folytatom, a szemek is kihunytak, amelyek olvasnák ezeket a sorokat, egy halott írta önmagának, vagyis hát ugyanannak a halottnak. Ez volna hát a végzet? Ne álmodj róla, kiskomám, mert jönnek a frissen bömbölő halleluják, s egy újabb halállal előlről kezdjük az egészet. S idetolódik a beígért ámen is, ez az álarc, amellyel a feltartott kezű lelkek bebohóckodják magukat a mennyek országába fehéregernek. Már csak a tetvésskedés maradna hátra, de ezt meghagyom az Egek Urának, hogy a legközelebb megteremtett hullócsillagon kedveskedjen vele a mazochistáknak. Segítségért kiáltanék, ha volna kinek, a tetvek elárasztották az eget. Tévedtem volna? Mégis van Isten? Mégis van Végzet?

KOVÁCS ANDRÁS FERENC

GYERMEKRAJZOK

Franciskának, Krisztinkának

"Kubla kán tündérpalotát
építtetett Xanaduban,
hol roppant barlangokon át
örök éjbe veti magát
az Alph, a szent folyam.

(-----)

Ritka művészet, ihlet és csoda:
jégbarlangok és napfénypalota!

(-----)

Ismertem egy lányt valaha,
látomás lehetett:

(-----)

mert mézen élt, mézharmaton,
s itta a Mennysorság tejét!"

(Coleridge: Kubla kán
Szabó Lőrinc fordítása)

Két altatódalocska

szívem játszótérén leng
üresen ring a hirta
átleng jelenbe lelkem
krisztinka tinka tinka

szenháromság szívében
kék gyermekhang oáz
gagyok franciska fanni
fényecske françoise

Zenélgető szerkentyű

Fanninak

ó fanni nézz apádra
fölkúszható bohóc ó
a zenélgető dobozban
fura labdákat dobálgat
a zenélgető dobozban

ó fanni nézd apádat
vigyorguló pojáca
pici gömböket hajít föl
muzsikára vág pofákat
pici gömböket hajít föl

ó mennyi tarka labda
lebeg vídámra festve
levegővel telve pattan
ami minden bárha semmi
levegővel telve pattan

de mindig egy zenére
kerengnek égi bolygók
univerzum is röppülhet
ha apád magasba dobja
univerzum is röppülhet

Ha egyszer

nyugdíjas leszek

elnézem majd két kislányom
csúszdázik egy szivároányon
krisztinka s a kicsiny fanni
életem nem sivár mákony
sosem fogok kinyiffanni

Ezerkilencven

kisfiam

hetedhétországban hurrá
1090 kisfiam
rosszalkodik pirul virul
közöttük 70 pisti van
még több tamások pétérek
20 szentágoston 7 zsigó
6 ahmed hasszán ábrahám
arab keresztény & zsidó
palik mihályok jákobok
alik wolfgangok amadék
cézárook vilmosok fricik
zsenik s a rangos maradék
101 manók + bercikék
józsik janik no + lacik
hevílnek oly kiöbbonón
mint 8 rakásnyi ekrazit
menőjenők robik mikik
akad csapatban habri sok
üvöltöznek gabik gazsik
bálintok 60 andrisok
ötvenkilencen sándorok
& bencik innocentek vencik
vaskálódna & így tovább
el tizenhetedik ferencig
a többi sincs nyugton süvölt
fájó térdemre feszí felmászkal
a semmi tejfölné fityeg
sír huszonharmadik blezpászkal
örvénylenek mind csillagok
lesik már minden zokszavam
fogadjunk mondok egy mesét
miért nincs isten hogyha van
hetedhétországban kering
1090 köd-kölök
fölköttek bölcsen örködök
s a mindenségből hörpölök

Kopt apa verse

meseországban semmi sincs
s ha van hát akkor hoppszasza
leszek majd benne ótata
ki folyton orrot lógata
sovány időnek horpasza
leszek még én is hoppszasza
kölyök ki macskát hord haza
leszek varázsló pótpapa
nagy kofta messzi kopt apa
ki egyre rímet koptata
egyiptom földjén hoppszasza
meseországban kopt apa

Házikó

kerttel, kutyával

tetőtlen házam ellebeg
nincsen gyerekoszobája
fölkapja sárga napsugár
ringatják mázolt fellegek
fényfergeteg dobálja

lakásom elszáll fellebeg
fácskám kertem palánkom
a földön semmi sem marad
csillag csahol fönn megremeg
kutya kereng a láncon

Nekeresdország

királya vagyok

nekeresdország
királya vagyok
nekeresdkeremben
nekeresdlekem két
virága ragyog

lassanként bolond
nevenincs leszek
egyik szemem sőr
másik meg nevet

búsabb szememből
ömlik a tinta

őszi felhővel
törli krisztinka

boldog szemem lát
bolyhot suhanni
benne tavaszfényt
mosolyog fanni

nekeresdorcám
négy szeme vagyok
mindkettő párdás
mindkettő ragyog

legvégül senki
nevenincs leszek
ezer szemem sőr
ezer meg nevet

Szapphói fragmentum

Ezerkilencszázkilencvenöt áprilisából

Megbolondult vad tavaszom de várlak
Nélküled bolygok magas éjszakákban
Mint veszett forgok harapós szelekben
Zúg a magány is

Rút beteg voltam bugyolálj susogva
Kerge fém reszket simogasd meg ápolj
Kedvesem jöjj már szerelemmel áldjál
Júlia szentem

Szép remény hozz új sugarat napomnak
Vak viharzással suhogó havakban
Félte hordoztad hasadó időkben
Szíved alatt Ót

Gyermekünkkel most gyere csillapts
Csillagocskám hozd kikelet csodáját
Fürge kislányunk mosolyogjon égre
Fannika fényem

Fanny fölébred

(Rokokó töredék)

Vagynak lyráknál lényegeseb ügyök:
Ha Fannym ébred, fényesen gügyög,
Gagyog, götzög, fölgurguláz, katzag!
A vers tsak álom, köd fölött fütyög:
Vak látomás, tört pusztulás, katzat!

Visio: visitatio

Meggyfa a kert peremén.
Csak az szerettem volna lenni végül.
Fehérben állni mozdulatlanul,
Mint áldozat,
Vakító hírhozó,
Örök viharzás,
Habzó szárnyait
Kitárni készülő Niké!
...Avagy csak angyal.
Kerub, vendég, váratlan érkező,
Ki lendületben épp a földre toppan,
Ki fölcspkézett tajtékkal gomolydul,
Ki bölcs tavaszban boldogan rezeget szét:
Kibontja szirmos szárnyait,
Csak él...
Mikéntha szent annunciációban.
És egyensúlyban önmagával egy.

ORBÁN FERENC

Szarvasbőgés

"Jaj te fiam, legalább egy szikrát ülnél vesztég, sze' tizenharc eszetendeig nem terítettem neked asztalt, nem vasaltam inget, nem vittem ki a sáros csizmádot a tornácba, nem töltöttem a fűtőről neked meleg vizet a tálba, nem adtam száz lejt, mikor mentél sor alá, hogy nesze fiam, osztán nehogy elköltsd, nem lestem az ablak előtt, hogy mikor jössz haza a bálból, s miér lődörögsz, megszórtak-e vagy csak részeg vagy, mind a postást strázsáltam s amikor már ötöt sem, hát hazahozott a Jóisten, hogy még egyszer lássalak, mielőtt kivinnének a fenyőfák alá, de téged az ördög szekereztet, mintha örökkéig keresnél valamit, még arra sincs idő, hogy megnezzek magamnak. Sze' te kopaszodsz. Olyan csúf vénember leszel, mint apád volt, Isten nyugosztalja." Anyjának csak annyi látszik az arcából, amennyit a sötét kendő szabadon hagy, még ilyenkor, nyáron is fejkendőt hord. Cserzett, napbarnított bőrén nem áll meg az izzadság, hanem lefut a nyakán. S mond megszakítás nélkül, amíg ő kimegy a kapun a piactér felé, még az úton is hallik a rosszalló zsolozsma.

A kuglipálya elé dinnyehalmot rohasztottak, a nyárvége deklasztált hírnöke erős erjedtszagot ereget, a kotlósok külön csomóban málladoznak hatalmas légyraj ülepe alatt. A helységben ez a bűz elegyedik az izzadságszaggal, derék legények ing nélkül, csupasz felsőtesttel eregetik a nehéz fagyolyókat, s ha nagyritkán kilenc fát sikeredik ledönteni, az állító gyermek rohan vissza a pályán a dicsőséges golyóval a sikeres sportemberhez, akitől kap egy ezrest: újabban ez ám a székelly virtus.

Ezek a csupasz, megtermett legények már idegenek számára, de a híre úgy terjed a faluban, mint a járvány, boldog-boldogtalan megállítja s "há' hazajött" után nyomban ajánl valami közös üzletet azzal, hogy most már lehet, csak némi dollár kellene hozzá. Anyja két óbégatás között elmondta, hogy hat kocsmá nyílt a faluban s két pálinkafőző üzemet hivatalosan, na, azok mennek! Hetedik kocsmának itt a kugli, ahol sört izzad a székelly. De még biliárdot is ígértek neki.

Kér egy sört, a pult mögött piruló leányka sorolja, mennyi féle van, az osztrák márkaneveket nem tudja kimondani, Úristen, milyen nehezen állt rá az ő nyelve is az angolra. Még látja, amint a leányka cinkos mosollyal

neki a hűtőládából vesz hideget, nem mint a már félrészeg helyi sportembereknek, akik belehevültek a nemes vetélkedésbe, alig győzi elhárítani a záporozó ajánlatokat, hogy "Dobjon egyet az én kontómra, na!". Hiába próbált kitérni, anyja már az első napon rázúdította a falu minden gondját, elől is a legnagyobbat, hogy "ezek a hitványok, az új urak, akik a kollektíves elvtársak helyibe kerültek, elosztották maguk között a föld legjavát, a folyó mentén végig, s nekünk ott adtak, ahol a vaddisznó s az ózsuta gazdálkodik, hogy a rosseb enné meg a testüköt. A vadaknak, de

fűzfa alatt, ahol fejest szökdöstek gyermekként, feltelt a meder s a partot ellepte az ujnyi vastag bűrök. A kollektív istálló kiürülték, még a téglákat is széthordták, csak a bűz maradt és a rengeteg légy. Mindenütt légy és bűz. Keres egy csendesebb partszakaszt s leül, hogy meglesse a vízi világot, mint régen szokta, de most nem lát semmit. A paduc ugyan fel-fel buggyan, amint esti légyzörgőkorlatát végzi, de hiába settenkedik a part mentén, egy-egy csusszanásnál nem forr a sekélyes a szétrebbenő kicsi halaktól. A folyó mentén végig hatalmas gyomnövények, ilyenek még nem is látott, mintha burján-óriás országban járna. Megkövesedett műtrágya-halom, rengeteg kólás flakó meg műanyag zacskó szanaszét, az ember újabban efféle

Virradat után beül a Magyarországon bérelt Mazdába, s miközben felcsendül az anyai zsolozsma, hogy "Jaj te fiam, legalább egy szikrát ülnél vesztég", kihajt a kapun, rá a főútra s negyven perc alatt fen van a havason. Ott, ahová apóval úgy jártak fel — lószekérrel, egy napos úton —, mint a világ tetejére, ahonnan tiszta időben látszanak a Fogarasi havasok. Az ott, az a fehér, ami villan, na, az a Bráni kastély... De lehet, hogy nem is igaz, csak olyan háborzongatóan távoli, mert ott a világ vége, azon túl már legfennebb a képzelet merészkedik, az is lábujjhegyen. A menedékház előtt beáll a parkolóba, még jár a motor, amikor már lerohanják az áfonyaszedő cigányok, s két dollárért kapacitálják, hogy "vegyen kukujzát, istállóm". A parkolóban bódék, itt rakodnak ki a cserepesek s a fonottkosár árusok, itt ajánlnak kiadó szobát a telepések. Teljes erővel bömböl valami sípláda, be a fenyőfák közé az ómagyar "csipkés kombiné". Magyar és francia felirat adja tudtul az erre nyüzsgő turistahadnak, hogy itt népművészet kínálatot az ő gyönyörködtetésére.

Szobát vesz ki a menedékházban, ahol a vendéglős ugyanolyan kedélybeteg, mint húsz évvel ezelőtt. A szoba is nyirkos, nedves, sivár, mint egy temető, a villanykörte ugyanolyan légy-szaros, csak este pislákol fel benne valami élet — így ígéri a vendéglős —, amikor hátul, a fészkerben beindítják az évszázados dízelgenerátort. Az étteremben a söre mellé ül s kibámul az ablakon a régen látott tájra, amely csak itt, az ablak alatt változott. Szaporodnak a víkendházak, a jó székellyek nem kímélnék fát s fadaradságot, hogy szépen kicifrázzák, aztán majd jön a sok német turista s hozza a jó márkát.

Gumicsizmás ember szól rá, hogy "Szpic inglis", hát már hogyné, ha muszáj, de azért még mindig magyarul álmodik a sötét texasi éjszakában. Az ember lehuppan melléje, "ha mág nám sértám", pohár vodkáját a söréhez koccintja, hogy akkor jó, legalább könnyebb lesz az értekezés. Jó félhúsban van: "Na, honnét jött?", de az ilyen kérdésre nem kell felelni, aki felteszi, nem vár választ, hiszen maga akar beszélni, számára az a fontos, amit ő mond, hogy "Márt én a pokol fákát fánakérről jöttem." Onnan jött és felépített magának egy új világot — és itt következik az élettörténet, ami minden kocsmái beszélgetés célja és következménye. "Ráttánátás nagy tármészátú ámbár vagyok én, bátyóm, ilyen nincs es több a hágyán, érti-á?"

Zagyva László: Vadászat

ezeknek az új vaduraknak is." Amíg a sörét szopogatja, mellette egymást váltják a többé-kevésbé kedves ismerősök, rokonok, a panaszosok, tudja, hogy kicsit nyájkodni kéne, valamit ígérni, mondani egy biztató szót a reményvesztetteknek, de továbbra is a legyeket nézi, ahogy rátelepednek a lucsogó söntéspultra, amint szinte hallhatóan szüröcsölik a kilőccsent sört, némelyik már teljesen teleszívta magát, meg se rezzen a kézlegyintésre. Fizet s indul a folyó irányába, arra, ahol a régi cserepes híd állt, amíg a nagy árvíz el nem vitte. A folyó is felismerhetetlen, a nagy

nyomot hagy maga után. Igazuk volt éberének, amikor óvták a serdülő, öntudatos, harcos ifjúságot a bomlasztó Coca-Cola civilizációtól, de most már ez van itt szabadság helyett, belefutadhat a gyanútlan emberiség. A víz estére sem éled fel, nem hallszanak a finom csobbanások, a parton a rejtélyes neszezés, a nap se a domb mögé csusszan, hanem fuldokolva beleájul valami hagymázos sárga ködbe az ég alján. Az alkonyati vajadás után úgy lesz este, mintha a világ nem nyugovóra térne, hanem kimúlna.

Éjszaka szarvasbőgésről álmodik.

Amikor egy könnyes pillanatra elcsuklik a mesélő hangja, kihasználja a szünetet s közbeveti, hogy "Hát szarvasbögés lesz-e?", mire az ember megnyugtatója, hogy az már bizonyos, aztán a régi medrében folydogál tovább az életregény. Valamit valamiért — ezt is megtanulta a világjárásban. Új ismerősének előbb el kellett számolni a lopott fával Csihán Gyurinál, akit a jó libánfalvi anyja még Gheorghe Urzicának szült, s miután felépült a kétszintes vikendház, nyomban azután az őzsutával is, amit az új ház pincéjében találtak meg, kettéhasítva. Na, ezért ült három évet az ántivilágban. Azután jött a polgármesteri felszólítás, hogy a forradalom óta, öt éve nem fizet adót — erre aztán felszökött benne az a rettenetes indulat, mert az apjának volt hat hold erdeje s azt az állam majdnem ötven esztendőig használta, ingyen. Ha azzal elszámolnak neki, akkor lehet beszélgetni az adóról, addig azonban csak a fejszével, amely ott áll az ajtó mellett!

A teljes, részletes történetre már nem emlékszik, csak úgy rémlik, hogy közben volt körtepálinka és debrői hárslevelű, majd záróra után felnyalabolta az emberét s elindult vele szarvasbögést hallgatni. Valamikor, valahol hagymás gombatokányt ettek, azt később ki is pakolta, attól érzi most, hogy a belsejét kilúgozták és egy bazaltszikklat ejtettek a fejére. Amikor óvatosan kinyitja a szemét, rémülten látja, hogy egy emeletes ágy alsó heverőjén fekszik, "Úristen, ezek elraboltak, ismét hajón vagyok, ez nem lehet igaz".

Ugyanúgy fél, mint amikor rászálltak.

Útra készen állt a hajó a konstancai kikötőben, amikor jött a másodtiszt, hogy várja a parancsnokot egy őrnagy a Securitátétól. A folyosón, minden kajütajtó előtt civilruhás idegen, ismerte őket, akiket senkivel sem lehetett összetévesztetni. Az őrnagy az ő parancsnoki kabinjában várta, előtte egy festmény, s ahogy belép, nyomban nekiszegezi a kérdést: "Kapitány, ezt maga hová akarta kicsempészni?". Hatalmas megkönnyebbülést érzett, sőt, elkezdett röhögni. Még mindig remegett ugyan a lába, de most már fölényes magabiztossággal hupant le az őrnaggyal szemben, pimasz bizalmaskodással a karjára tette a kezét, s azt mondta, hogy apukám, ha én is ilyen pancser munkát végeznék, már régen a tengerfenéken rozsdázna a román állam eme úszó vagyontárgya, ez a hajó. "Hát ilyen hülyének néz, hogy ezen az egész tákolmányon nem találnék egy alkalmasabb helyet egy műtárgy

elrejtésére? Na, mutassa azt a giccset s mondja meg végre, mit akar tőlem."

A zsarolás volt az egyik módszer, így akarták beszervezni. Utoljára, mert erről az útról már nem tért vissza mostanáig. A hajót a New-York-i kikötőben hagyta, otthon a feleségéből kivasalák a fekbért s még az új kapitány repülőjegyének az árát is. Erre ment rá a kocsi, a konstancai lakás, és még két évig sanyargatták az asszonyt, mielőtt utána mehetett a két fiúcskával. Ő az első pillanattól bevágódott, a román tengerészeti főiskola kitűnő szakembereket képzett, már huszonhét éves korában kapitány volt, a kereskedelmi flotta legfiatalabb parancsnoka. Ott, a tengeren túl is hajót adtak alája egy év után.

Ahogy enyhült a fejében a szorítás, körülnéz, megnyugszik, hogy nem imbolyog a világ. Az éjszakai ivócimbora egyik, vendéglátásra berendezett szobájában van, fölötte még egy fekhely, szemközt, a falnál szivacs, mellette összecukható sőberágy — csak a német turisták hiányoznak. Egy ideig még kóvályog a fejében mindenféle fattyú gondolat, várja az ágy szélén, hogy szűnjön a lüktetés. Óvatosan mozdul, feláll, majd kilép az ajtón a tornácra, recseg-ropog alatt minden szál deszka, a friss gyantaszag most felkavarja ismét a gyomrát. Vendéglátója máris vidáman térül be a kapun, nyomában bárány, utána a bozontos kutya, akit az éjszaka, gombakészítéskor Talpasnak tisztelt, majd a menetet két süldőmalac zárja. Azt mondja az ember, hogy a vendéglőben reggeliztek, a konyhán mindenki megkapta a magáét, ő egy deci pálinkát kapott bé, "magának es hozék sör, hogy derítsen, bátyóm". Már csillog az apró, sunyi szeme s futkos fel-le a vendég ruháján, "fájin anyag, nem való miesnapra".

Süt a nap erősen, percek alatt felszárítja a gyenge nyári harmatot s előcsalogatja a közeli havasi legelőn rejtőzködő legyeket, böglyöket, mindenféle szárnyas roncságat. Már a napba tudna nézni. Aztán azt mondja, hogy "Hát a szarvasbögés, az mikor lesz?" Az ember megböki hátulról a zöld kalapját, hogy most már még annyi se látszik a szeméből, mint eddig, s azt mondja, szarvasbögés szokott lenni, éjfél tájt, amikor már nagyon lecsendeseedik a világ... Úgy egy hónap múlva, szeptember közepe tájt végfelé, az a párzás hónapja. "Osztan milyen ott, Amerikában? Olyan-e mint itt?" Valamit mond, hogy olyanforma. Csak kevesebb a légy s a bűdösség. Magában elcsodálkozik, tényleg, hát az

ilyent hogyan lehet elfelejteni, hogy mikor van a szarvasbögés?... Egy jó hónap múlva, naná, majd akkor, amikor a tisztelt uraknak és hölgyeknek akad egy kis idejük és gusztusuk kerekedik egy kis szarvasbögésre, akkor mindjárt lesz is, hát nem! Szeretne rikkantani egyet, szinte hihetetlen, de örömeiben, amit most érez először, amióta itthon van. Maga sem tudja egészen pontosan, hogy miért, csak úgy, mert végre akadt valami, ami örök és változatlan. Amit nem tud elrondítani az ember, ha megérinti végtelen, határtalan önzésével. Amit nem lehet megrendelni a pincértől s nyakonöntve felhívítani Coca-Colával vagy valami ahhoz hasonló emberi zagyalékkal, amitől szennyes lesz a folyópart, a patak, az erdő, a rét, amelyen immár éhes bögölyök legelnek, szédelegnek valami ocsmány bűzben. Végre megnyugszik, hogy az emberrel szemben a természet megőrzi a maga rendjét.

A szarvasbögés idejét hogyan lehet elfelejteni? Tudja, hogy mostantól már mind több mindent fed el az öregedéssel szaporodó mész, csak a régi és sokszor jelentéktelen dolgok villannak ki a jéghegy csúcsaként a felledés mindent elborító tengeréből. De azt is, hogy a szarvasbögés idejét most már többé nem fogja elfelejteni. Felkapja a fejét, amikor vendéglátója az újramelegített élettörténetben oda ér, hogy Konstancán volt "stambéli" katona, a belügyeseknél, ők járták a kereskedelmi flotta hajóit, s tarhálták a főnököknek a Kentet meg a whiskyt. "Oké, bizony, szerdzsent volt a góbé. Vitt haza a kapitány, hogy szekujule, táje porku!". Szinte ismerősként nézi az aprótermetű csizmás embert, akit gyanútlanul körülfigognak a jámbor háziállatok. Aztán tovább kúszi a tekintete, körbe a sötétzöld, szelíd hegyoldalakon, amelyek végtelen türelemmel,

JANCSIK PÁL

A góbé

*A furfangos, híres góbé,
kinek másik neve kópé,
portékáját közszemlére kiteszi,
mind kirakja az asztalra,
földicséri, magasztalja,
dicséretét ily szavakkal hiteti:*

— Almat, almat, tessék vásáolni almat!
Venni belőle zsákkal tessék!
Míg válogatja, csak belé ne essék!
A napi adag belőle: hat alma.
Ha mind megette, megnő a pocakja,
erős lesz tőle, gazdag és nagy úr,
arannyá válik, bármihez ha nyúl,
mert a hasában lesz majd a hat-alma...

— Itt a pogácsa, én sütöttem,
s még sütöttem, a kezem megütöttem,
mivelhogy a bűbos kemence mellett
harminchárom sánta tündér termett,
mind ott sürgött folyton körülöttem,
ezért lett oly finom a pogácsa,
finomabb, mint a kied kalácsa.

— A csizmát is magam varrtam,
még szabtam, fejem vakartam.
Amit mondok, való az, nem komédia,
olyan igaz, mint az, hogy én
nem vagyok suszter, sem cipész,
hanem becsületes csizmadia,
és kobakomban van tengernyi ész.
Ha e csizmát megveszed, kis komám,
és fölveszed, és azután kimész,
vele az úton nem te lépsz,
nem ám,
ő lépked veled finoman, puhán,
s azt kérdik mind az emberek:
"Te csizma, hova viszed azt a gyermeket?"

Így kiabál góbénk, a furfangos,
szavaitól a vásártér hangos.

Hallod-e, te furfangos, te góbé,
kinek másik neve híres kópé,
egyáltalán nem vagyok én biztos
abban, hogy az árud olyan jó-é!
Mesterséged, művészeted
— bármily csavaros az eszed —
Nem almáé, pogácsáé,
sem a csizmadiaságé,
hanem csak a locsi-fecsi szóé.

megbocsátón viselnek el, immár évmilliók óta, embert és vadállatot.

Kérde az emberétől, hogy mivel tartozik, az taszit ismét egyet a kalapján, most már ellenkező irányban, hátrafelé, és azt mondja, "szállással, sörrel összesen öt dollár ejsze nem lesz sok." Ad neki tízet, az ember hálálkodik s nyájasan invitálja, hogy jöjjön máskor is, lehetőleg szeptemberben, akkor mehetnének szarvasbögésre. Int egyet, amit akár-hogyan lehet érteni, de tudja, hogy nem jön vissza. Vajon Texasban hol, mikor, milyen szarvasok párzanak?...

Majd álmodik szarvasbögést.
K-vár, 1995. szept. 26.

SZÓCS ISTVÁN SZÁMOK NYÜGÉBEN VI.

(Befejezés)

TÍZEN TÚL

A tízen felüli számok "varázshatalma" — az előbbiekből többször kiderült már — többnyire csak az első tíz szám valamelyikének szorzással vagy összeadással való fokozásából ered. A tizenegy itt-ott a túlzás száma; egyes afrikai népeknél anatómiai okokból szent szám. (Pl. testnyílások száma; ami viszont a nőknél eggyel mindig több.)

A tizenkettő a tér és az idő megmérésének a száma; a tér számának (4) és az időének (3) a szorzata. Tizenkét hónap és óra van, az égboltnak tizenkét szelvénye. Nem világos, hogy mennyire kínálkozott-e az ég meglévő tizenkét övezete, a Zodiákusok szerint, vagy — a tizenkettő már előbb létező mérő-osztályozó fogalmához keresték meg az alkalmas csillagzatokat? (Lévé, hogy e csillagképek sokszor nem hasonlítanak a jelölt dologhoz, feltételezhető, hogy pl. a *kos-jellegű* időszakban uralkodó csillagképet az e jegyben születendő kos-jellemű emberek után nevezték így el.) Az egyiptomiak tíznapos hetének, dekádjának az a magyarázata, hogy úgy találták, az éjszaka óráit kb. tíz napig lehet egy-egy kiválasztott csillagkép járásával viszonylag pontosan meghatározni.

A tizenkettő különben olybá tűnik, mint kifejezetten a kereskedelem, adózás, a gazdasági tevékenységek szempontjából kialakított számsor. Osztható kettő, három, négy, hat felé; a hat felé osztást nagyon fontosnak találták, a szumírban például minden hatodnak külön neve volt.

Figyelemreméltó, hogy legalábbis az európai nyelvekben a 11-es és a 12-es fogalmára meglévő külön szám *nem független* az egyes ("első") és kettes ("második") számok fogalmától.

A germán nyelvekben a tizenegyre és tizenkettőre külön szó van, pl. német *elf* és *zwölf*, angol *eleven* és *twelve*. Menninger szerint itt az egy és kettő számnevekhez egy *lif* tö járult, amelynek eredeti jelentése ilyesmi, hogy "több", vagy "ráhagyás"; tehát: "eggyel több tíznél, csak a tíz nincs kimondva". Utána Menninger még azt állítja, hogy ezt a germán számolásmódot átvették a litvánok, de ők tizenegyől tizenkilencig minden szám után "ráhagyják", mondván: *lika*. Menninger szerint e *lika* a germán *lif*-ből jön. Máshol ugyan említi, hogy az északi finnugorok között van egy *loka* számnév, amely hol *tíz*et, hol *számot* jelent, de nem kutatja, hogy nem ezzel függhet-e össze a litván számnévkép-ző...?

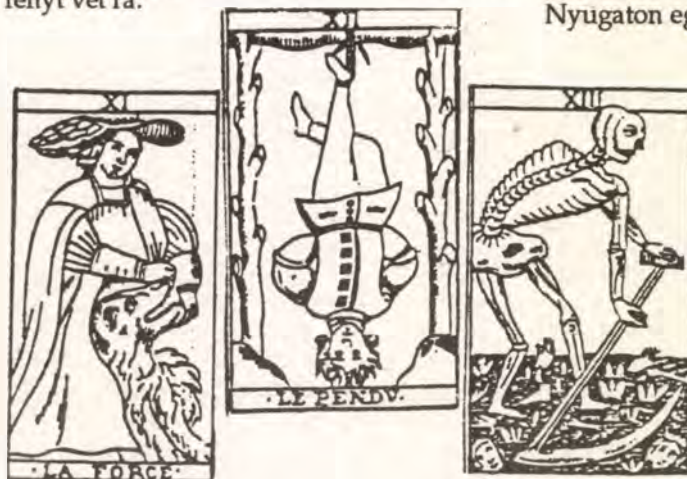
A magyar *tucat* szó a német *dutzent*-ből, az meg a francia *douzaine*-ből jön: franciában *douze* — tizenkettő, (latin *duodecim*)... az *uncia* állítólag a latin *unus*-ból jön, és azért jelent egységet, mivel az *As*, a római rézpénz, 12 egységre oszlott; az 1/12 neve volt *uncia*; a római súlymérték, a font (*as libralis*) ugyan-csak tizenkét uncia-ra oszlott. Ha ez az *uncia* az egyből (*unus*) jön, akkor viszont kérdés, miért nem hívtak más egységet is uncianak, miért csak az 1/12 részt? Az *inch*, a hüvelyk angol neve szintén az *uncia* szóból eredeztetendő, az is az angol láb 12-ed része.

Számsorunkban feltűnő, hogy a *két*, *öt*, *hat* *hét* — egy -t- hangban végződik, a *nyolc*-*kilenc* pedig (a -t plusz valami) c-ben, tehát igen valószínű, hogy egy "inci-finci" 12-es számsorunk (illetve legalábbis számolásmódunk) létezett, amelyben a tízes neve *minc*, a tizenegyesé *finc*, a tizenkettesé *inc* lehetett. A "tíz" számnevet indogermánból vezetik le — mármint "ők" — valamely óiráni nyelvből, amelyben *das*, *des*-stb.-inek hangozhatott.

Feltételezésem szerint azonban köze lehet a "tíz"-nek a *tesz*, *taszít* szóhoz, de még inkább a *túsz*hoz, amely "személyzalogot, kezeset jelent"; tekintve, hogy a *kéz*, *kezes* szó is jelentett túszot, feltételezhető, hogy eredetileg a *túsz* szintén *kezes* jelentett; a *tű*, *ti* pedig talán ujjat is. Hiszen kiszámoló versikék alapján (-, ke- há, né- stb.) elképzelhető egy ilyen ősi számolás: e-tű, ke-tű- há(r)-tű, né-tű, ö-tű, ha-tű, hé-tű... Ebben a három azért cserélt alakot, mert a harmadik ujj a legmagasabb, vagyis: *orom*... (Harom nevű hegyormot is ismerünk, a halom ennek csak változata!), s ennek a számsornak a lezárása most már az egész kezes jelentő tíz?

Hogy ez a *tíz* a szemlélet számára egy konkrét dolog lehetett, nem elvont szám-fogalom, amilyen kölcsönzés esetében lett volna, jelzi a tovább számolás: *tíz-en* egy, *tíz-en* kettő; ugyanakkor az elvontabb *minc* és *van* ezt a szemléletességet már nem vonzza, ezért nem mondjuk, hogy harminc-on vagy negyven-en egy, csak harmincegy, negyvenegy stb.

A tizenkettő után különleges színezete mindenekelőtt a 13-asnak van, amely valamennyi közül a legbaljósatűbb, legfenyegetőbb szám. Mi lehet ennek az oka? Talán az, hogy a holdnaptárban a tizenharmadik, korrekciós hónap az év beteljesedését, "halálát" jelenti? Vagy egyáltalán a számolási nehézségeket? — Hiszen még a tizenharmadik 28 napos hónap után is hozzá kell adni egy napot az évhez? A tizenhármast nem osztható csak önmagával és eggyel, ami elég rossz fényt vet rá.

Egy indiai Holdisten tizenhárom felesége nyilván naptári ügyet tükröz. A Kabbalában 13 rossz szellem van, a Jelenések könyvének a 13. fejezete írja le az Antikrisztust és a fenevadat. (A mexikói időszámításban viszont tisztelt szám volt.)

A neognosztikusok, a hermeneutika s velük rokon *nézletek* mélyebb magyarázatokat keresnek. Hamvas Bélánál ez található: "A Tizenkettő a kozmosz száma. Ha az ember ehhez a számhoz egyet hozzátesz, a Kozmoszból kilép. Ez a halál, a nagy transzmütáció. Az egy a mágus, a csináló, az alkotó, a tölték, a poitész. A Tizenkettő plusz egy: a metapoitész. Nietzsche szavával az *Übers-*

chöpfung, amikor az ember önmagát önmagából és önmaga fölé alkotja meg."

A 13-as babonákra a magyar hiedelmek-hagyományok világában nem látszik mélyen gyökerezni, valószínűleg Nyugatról származott át hozzánk.

A további kiemelt számok nagy része a hatos szám különböző szorzataként nyeri jelentőségét, így a 60 a szumíroknál mint zárószám. A 36 az ég száma, mivel az egyiptomiak az égboltot 36 dékánnal, azaz időmérő csillaggal osztották fel; a 360, a kör fokainak a száma szintén a szumír időszámításból ered; a 36-tal mint az ég számával szemben a föld száma a 72. (A Bibliában azonos vele olykor a 70-es szám, pl. a Biblia szerint 70 nép létezett.)

A 21 a Bibliában azért a tökély száma, mert a hét megháromszorozása.

A 24 a súlyát attól nyeri, hogy — kétszer tizenkettő. (Pl. óra.)

A 22-es tekintélye különböző ós-skolasztikus irodalmi hagyományokra nyúlik vissza; a Kabbala szerint a 22 (héber) betűvel kifejezhető a mindenség; az Avestának és a Jelenések könyvének 22 fejezete van, stb.

HÚSZ

A húsz viszont "számegyéniség", noha semmi bűvös vonatkozása nincs! Neve sok nyelvben nem is "két tíz", hanem külön szó; e számnevet nemegyszer "ember" jelentésű szavakból próbálják levezetni; mivel az ember húsz ujjával a "húszas" fogalmát megtestesíti. Máskor egy-egy mérési egység, vagy jel, pl. rovás adta a nevét.

A húszas "köteg-számolás", azaz számokként, garadák-ként való számolás emléke nagyon erős; sok népnél megvan, akár megőrizték rá az olyan különleges kifejezéseket, mint az angol *score* "rovás, bevágás" húsz értelemben, akár rendes számnévvel fejezik ki. Nagy Károly császár úgy veretett pénzt, hogy egy font (libra) ezüstből húsz solidus készült, egy solidust pedig 12 pencé-re lehetett felváltani. Ez az éremrendszer Nyugaton egy évezredig megmaradt, legtovább az angolok használták.

A francia, mint ismert, a 80-at *quatre-vingt*-nek, azaz négyhúsznak nevezi; a kelta eredetű írek viszont egészen 180-ig húszasával számolnak; tri-fiche=hatvan, naoi-fiche=18; Menninger szerint az északi normannok terjesztették el ezt a húszas számolást a kelta világban is; azonban úgy tűnik, messzebből jön!

Az óceán túlsó partján ugyanis a maják számrendszerüket a 20 hatványaira építették. Egy-, az *hun*, 10: *lahun*, viszont húsz az *hun-kal*, utána a *kal* szorzatai következnek a négyzetten; 400 az *bak*, s ezzel számolnak 8000-ig, ami viszont *pik*. 300, az 15x20... *Harminc nincs is, hanem 2x20-ból tíz!* Az ómexikóiak is húszasával számolnak, mint megtudjuk Menningertől ezt is; akit azonban saját közlése sem készített "romantikus" gondolatokra, azaz olyanokra, amely a germán szupremáciát nem támasztanak alá.

A mexikóiaknál az *ötös* és a *tízes* neve a kéz jelentésű *ma-iti* szóból ered, a húszas *poualli* valami köteget jelent (csak véletlenül az egybecsengése a régi román *pol*-lal,

ami szintén húszas pénzmért jelentett); a 400 náluk *tzuntli*, eredetileg "haját" értették alatta. Csak mint érdekességet idézem, hogy a 11: *matlactli-on-ce*, a tizenegy *matlactli-on-nau*, ahol is az *on* ugyanazt jelenti, mint a magyarban az *-on-en-on...*

Érdekes volna a magyarban átfogóan tanulmányozni a "köteg-számokat", Baranyában pl. a szövés-fonás szókincsében: 3 szál *suti* (pamut) az egy ige; húsz ige: egy "húsz"... és 5 *fogyaték* (motring) — 1 *baba*, 10 *baba* = 1 *dönk*; mint az alábbi találós kérdés ábrázolja, körömben is számoltak:

Úton megyen epe-cepe,
Hátán viszi ille-bille,
Fili négy, szemi négy,
Körmi pedig huszonnégy.
(Ló és lovas)

Menninger, miután szemlélteti a bonyo-

lult germán számsorok fölényét a göcsörtöktől mentes, "túl szép" finnugor számsorokkal szemben, elmorfondíroz: "Meglepő, hogy a tízes jelentésű szavak sokasága mellett a magyar szóforma, a *hú-sz*, azaz *ke*(tű)-*(min)is* a legtöbb finnugor nyelven végigfut, osztják *ko-s*, vogul *ku-s*, mordvin *ko-ms*. Bizonyára az ember mint húszas köteg képzelete hat így, még ha nyelvileg nem is köteggént, hanem kétszer tízként..." Hát ez bizony egy ilyen nagy tudású Menningertől is zavarbaejtő!

Elbájoló, hogy valaki, aki nem is tud magyarul — s ebben Miklosich, Budenz és társaik példáját követi! — milyen európai biztonsággal fejt meg "húsz" szavunkat: csak hogy ez a *ke*(tű) — mint *is*, ez *kecc*-et adna ki, ami kissé különbözik a *húsz*tól; még az osztják-vogul *kos-kustól* is. (A görög *eikoszi*-t, ami szintén húszat jelent, jobb, ha nem is keressük sok szótárban, mert ott esetleg ezt kapjuk róla "nesze szita!" — figyelmeztet tudósunk.)

Azokat a (mondjuk finoman: régi típusú) nyelvészeket is, mint a mi Meiningerünk, akiket mindég az elsőbbség, a fölény, a szupremácia kérdése izgat, nem hatják meg saját ismereteik sem. Miközben azt bizonygatják, hogy a kelet-európai népek számsorai éppen fejletlenségük miatt olyan zavartalan, "sima" felépítésűek, és hogy miként kényszerültek őseink iráni, szláv, germán számjegyeket kölcsönözni, nem sok figyelmet fordítanak arra a zavaró körülményre, hogy sokkal keletrebbre, a kínaiaknál és szomszédaiknál, a számsorok és küszöbök még "simábban" tízes felépítésűek. És ha végül kiderült, hogy a finnugorok és altajiak oly sokféle tízes számnevet ismertek, miért kölcsönzés útján ismerkedtek meg a tízes rendszerrel? És harmadszor, ha az indogermán népek — és csak ők — ezerig közösen tudtak számolni, akkor mért nem úgy számoltak?

Nemcsak a magyarban nem mondjuk, hogy "kéttíz", "háromtíz", de a németben

sem, ahol a tíz: *zehn*, de *dreizehn* nem harminc, hanem tizenhárom; harminc az *dreizig*, negyven *vierzig* s így tovább. A tízes után egész a százig nem ez a közös indogermán szó (*zehn*) jön elő, csak a tíz és húsz között. De ez hagyján; elhihető, a *cig* a *cén*-nek csak alakváltozata.

Viszont a legrégebbi írású indogermán nyelvben a tíz neve: *dásd*. Azonban a húsz mégis *vim-satih*, a 30 *tim-sat*, hatvan *sás-tih*, így egészen a százig, a *sátemig*.

A latinban is a tíz *decem*, de húsz az már *vi-ginti*, harminc *tri-ginta*...; az ógörögben a tíz: *deka*, de húsz az már *ei-koszi*, harminc *trikoszi* — százig, amely *hekatón*; kétszáz viszont már megint *diakoszioi* stb. Már e néhány példából is látszik, hogy az a bizonyos ősarja *dása*, amelyből a mi *tíz*-ünknek kellene származnia, milyen árván, magányosan hú-

zódik meg éppen a legrégebbi indogermán nyelvekben; kis rosszmájúsággal szólva, inkább itt hat kölcsönöztek.

Érdekes, mindez a szláv nyelvekben *nem* így van, hanem "rendesen"; de — sajátságos! — így van a magyarban! Miért? Szívünk azért még egy korty ősendogermán levegőt. Menninger szerint ősendogermánul a tíz — *km*, ebből az *m* átalakul *a*-vá, így lesz a tízből *de-ka*, ahol a *de* már nem is olyan lényeges; így következhet aztán a *ka*-ból a *kat*, *kosz* stb. ... az *ei* tulajdonképpen *wei*, azaz kettő, tehát a húsz a görögben is *kéttíz*, csak éppen nem abból a tízből képezik, mint az előtte levőt; akárcsak a magyarban.

A görög *konta* és a latin *ginta* tulajdonképpen nem tízet, hanem "tízelt" — et, tízes köteget jelent, de ...természetesen, ezek is mind a *(d)km(t)*-ből jönnek, mint a görög *he-katon*, azaz száz. Az ámokfutó, zavaros fejű, romantikus hőzöngőknek, ahogy a tanrókák a műkedvelő nyelvészeket nevezik, természetesen hamarosan elmegy a kedvük egy olyan tudományosságtól, amely képes mindent levezetni egy *km*t vagy egy *gheslm* alakból.

Ugyanis az indogermán "ezer" számnevek, német *tausend*, a görög *kilioi*, a latin *mille*, a tohár *walts*, az indiai *sharram*, az ószláv *tysesta* — mind ebből a *gheslom*-ból ered — s *saharram*-ból lett "oezeroe" oszét szó (ami nem is határozott jelentésű számnev) nem zette vola a mi ezer szavunkat. Ám hogy mi is ez a *gheslom*?... Was ist aber *gheslom*? *Das bleibt dunkel*... azaz sötétben marad, állapítja meg Menninger. De még mennyire, mondhatjuk mi is.

Legyen bármilyen közeli a perzsa *hazare*, az ezer szavunk akár az egy *szar* azaz "sor" szóból is jöhetne. Például a szumírban a *sár*, *sár* egy meglehetősen nagy számnak, a 60x60-nak, azaz 3600-nak a neve, s értelme nyilván "egy nagy széria".

Mint érdekességet érintem csak, hogy a héber *eser-asara*, az arab *asrun-asaratum* tízet

jelent, *esrim*, azaz "tizek" pedig — *húszat*... Talán itt kellene kereskedni a *gheslom*, vagy *gh-eszrom* iránt, amely talán sok-sok, tízszer-tízszer-tízet jelent.

Természetes, most az következhetne, hogy kezdjük a legkülönbözőbb számsorok rejtélyeit megoldani magyar elemek bevezetésével. Volna mód rá — gondoljunk csak az angol "haumeni"-re, és "eni"-re, a magyar *szá-mol*, *szemel* szó a latin *summa*, a német *sammeln zusammen* stb. sokat emlegetett kapcsolatára; de hagyjuk meg ezt a komputereseknek, amikor majd ők rájönnek, hogy a *manus*-t nem a kéz-zel, hanem a *mancs*-csal, a *pedes*-t nem a láb-bal, hanem a *patá*-val kell össze *smgeshlomizálni*.

Mindössze egy régebbi ígéretemre kell visszatérnem: a kettő, két szó *ke* elemére; mert hiszen a *-t*, nyilván valami számnévképzővé töppedt "tű" lehetett. Vajon jelenthetett ez valaha második személyt, azaz azt, hogy; *te*? A *kied*, *ked*, *ke* — magázó második személyű megszólításról úgy mondják, hogy a *kegyel-med* lekopott alakja; a *kelmed*, *kené* fokozatokon keresztül. Valóban, az *ökélme* — *ökegyelme* lehetett. Ám hogy a *ke-d*, *ke-is*?

Ez a *ke* szócska összefüggésbe hozható két egészen más jelentésű szóval is: a *ki* helyhatározóval ("kint") és a *ki?* kérdőszóval.

A kérdés ugyanis ez: *ki* vagy *te*? *Te*, aki rajtam *ki-vül* vagy, nem *ben*-nem. Hallja *kied*? Erre feleljen! Én ugyanis *enmagam* vagyok, (egymagam, *an* angolul!) az egyetlen akiről biztosan tudom, — ha igen? — hogy volnék. *Ens* vagyok, önmagammal azonos létező, az *unus*, sőt az *ön*, (azaz "un, une", de ahogy a művelt francia kiejti). Az *unus* = "önös" dolog. De *ki-ed* kicsoda? Aki, amikor felelni kell a nagy kérdésekre, csak ilyeneket motyog: *km gheslm*?.....

A *tíz*, a *húsz*, a *száz* — amely feltűnően mind hasonlóan végződik, és ezer csakis akkor kapja meg a maga magyarázatát, ha kimondjuk az egy titkát.

A szumírban az egy, az: *ász*... megfordítva *szá*... azonban ha törtről van szó, a nevezőben álló "egy", az *ig*; *igen*, az *így* — *igaz*, mert az egész van megtörve.

"Az Egy hatalma minden számban jelen van" — írja Hamvas Béla. — "És ami az egyhez legközelebb áll, az áll a legtávolabb, a kettő. Ezen a művelten alapszik a differenciálás és az integrálás". Vagyis a *külö*nítés és az *eg-észítés*. És "Erre céloz Baader, amikor azt mondja, hogy az Egységben minden igaz, és Hegel, amikor azt mondja, hogy csak az egész igaz". Hátha még magyarul is tudtak volna!

Jó-jó: most már megint... hogy Ádám és Éva is magyarul beszélt egymással!... Szó sincs róla, ne-e-e-m!

Viszont az Isten, amikor számot vetett magával, vajon hogyan morfondírozhatott? Nemcsak azért, mert "isten" egy ófolyamközi nyelven egy-et jelent, hanem mert a *szám* — nemcsak *magot*, hanem *önmagát* is jelenti, például szlávul, oroszul számúj = *önmaga* "az a bizonyos".

Kezdetben volt tehát a *szó*, azaz: *sza*, ebből lett a *szám*... ami azt is jelenti, hogy a *szem*, azaz a *mag*. Igaza van tehát Kemény Ferencnek, amikor azt mondja: *Kezdetben volt a gá-bona*, csak hogy így kellett volna: *Kezdetben volt a mag*... és az "Egyedüli számot vetett a magánnyal és a szám-vetés eredménye lett maga a termés... A teremtés.

ERÉNY MÚMI 63

ha majd minden rabszolga nép
jármát megunva olajra lép

szerkeszti:
Fekete Vince '96

CSEH KATALIN

Tavaszdován

Ilyenkor tavaszdován
nézem a félszeget
rebbenő kezeket
arcok ráncbíraltusát
— vénekét —
sütkéreznek az egyre
csintalanabb napsütésben
csöndjük fölött elsuhan
valami halk...
— álmok hajnali vonulása —
s a lámpaoltó lesben áll
lélekre várva

Életérzés

Hallgatás
csöndparázs
kicsapódik
a szorongás
a többi az már
semmiség
— tanul az öröm
képletét —
kél a nap
oson az éj
molyrágtat lélek
ne félj
nőttödre készül
a szenvedés

Miniatűr I

Mint egy apró madár lelke
— ökörszemvillanás —
csak annyi leszek
hatalmas csöndkúriában
hangyaszódobbanás

Miniatűr II

Molypillekönny
a párnán
csecsemőing
a vállán
manókurjantás
az éjszakában
koboldtalpnyom
a hóvilágban
magzatlázkodás
a Szűz havában

SÁNDOR KATALIN

Jelentés

(vagy ahhoz hasonló)
a kerítő és a szajha
komolyan összeházasodtak
egy napra
hogy elfelejthessék
tulajdonképpen kicsodák

látoán ezt az Őr
szemét hunyta maga fölött
és az éppen kilépő frigyet
áldásaival megdobálta
(alleluja, alleluja)

A székem

most elég
ha lefaragsz magadról
minden meddő reámhajlást
leszel az én székem

elég
ha támláddal mutatod
hiába várnak vak hátamra
a szem-golyók
kilövésre készen

elég ha türelmes bársonyok
megisszák kioltott ujjaim
s kicsit ha meghalok

DRAGOMÉR MÓNIKA

Mintha

magamban bocsánatot
kértem el nem követett
hibáimért
értem
puszta jelenlétem
ha megzavart
talán semmit sem
akartam
kérek tegyél úgy
mintha magadban
megbocsájtanal
s halkán
eloldoznánk rejtegetett
vágyaink hajóit

*

* *

most is sokszor veled ébredek
akaratlanul elmémbe vésődött alakod
kitart a varázs ha magam vagyok
némi rezignált fájdalom ücsörög vállaimon
csak tudnám a hajnali harmatot
ki szelldáfti meg ha rád hull s megremegeks
csak tudnám mit mondhatnék
ha sötétedéssel villámcikázta
gondolataim hagynának beszélni
talán elmennék

*

* *

Valamit ha mondtam
választhatatlán
tetteim
félreérthetőségén
kiszámíthatatlanul
ragyogott a perc
az alkalom
a felismerhetetlen
kékvillanású
fájdalma

kacag ha magam vagyok
nem tudhatod
ha érthetetlen
dolgotat
művelek
mit rejt
mögötte a vágy
csak akarhatod
lehetséges
a pillanatnyi varázs
felvillanyoz
és megértelek

FINCZISKI ANDREA

távol

lakatok lógnak a fák ágain,
behatolni az érzetbe lehetetlen.
összegörnyedő, kapkodó vágyai
a paráznává ferdült együttlétnek.
harangnyelvű mélységben — egyedül.

el kell búcsúznod-mondta az esőember,
s megpróbáltál szürkévő fajulni.
felelősséged már nem a régi teher,
hisz megpróbáltál megjavulni,
hithomályú tisztaságban — egyedül.

menekültél a kibütykösödött apakézhez,
az olvadássá öregedett anyaszóhoz,
a falakká egyszerűsödött szobákhoz,
a címhez degradált udvarházhoz.
kerestél egy kis régvolt puhaságot;
s a lakatokhoz a kulcsot nyakon lógó
cérnaszál őrzi — sarkon beforduló
kisleány, aki még mindig piros szoknyában jár.

magamban

szárnyra kapnék, de hátamon
csak két vézna csonk
testemben mogoróat jelez
ez a vén kolomp

kicsit meghalnék, ha lehetne,
ha időapó nekem kedvezne

hiába hűvös — hangtalan a táj
s a megzörrenő avar álmodról beszél
reménybe vesző lélekről talán

megkészt misére hűvös a szél
zuhanak mellettem fekete angyalok
s erdő csöndjében felcsendül a dies irae.

kétségbeesés

azt hittem, hogy elmúlhatatlan
s most itt állok kifosztva
az értelmetlenség zsákvászonába zárva

azt hittem, hogy felejthetetlen,
s most csak bárgyún nézek,
hová bújtak az édes részletek?

azt hittem, hogy örökkévaló,
hogy meg nem számolható,
hogy szét nem osztható,

s most mindenem üres
keresztire aggatott szerelmem
meggyalázva vár az átváltozásra

A szám vendégszerkesztői:

DOMOKOS JOHANNA és GERGELY EDIT

BENCZE ANNAMÁRIA A ködön túl

Tarka szivárványok törnek át a tejszínű ködön, apró csillámok közt le és fel ingázik egy kékes fényű gömb. Csilingelést hallok, mintha közről csörrenne egy ezüstcsengőcske nyelve, játékos, hívogató a hangja. A kezem a cikkán fények után nyújtom, de képtelen vagyok bármelyiküket is markomba zárni. Nincs is markom. Furcsa, térfogat nélküli állapotban lebegnek, s a fények körtáncába penderülők, majd ismét az ezüstcsengőre figyelek. A hang forrását kutatom, de ezer csilingi egyszerre szólal meg mindenfelől. A csengés-bongás erősödik, mintha tucatnyi harang kondulna eszeveszetten, ijesztővé növi magát a zaj. Dühödtek kolompok, zsilipjüket szétépítő erők, vad fények suhannak, egy óriási láng leszek magam is, majd később ordító harangszó, majd vakító fénynyaláb, majd hang, majd villámlás, majd dörej.

A csend és az új varázsütésre jön. Lebegni próbálom ismét, de súlyosnak érzem magam. Meglepődve észlelem, hogy mégis van karom, mert valami hideg érintés borzongatja bőröm. Csörrenést hallok. Kíváncsi szemhéjam súlyosan gördül fel: egy pizsamás alak kompótot kanalaz mellettem, s a kiskánál időnként az üveg falához koccan. Elfordítom a fejem, a súlytól félrebilben a koponyám. Először egy fehér köpenyes alakot látok, majd kettőt. Lassan foszladozik a köd. A kiskánál újból koccan, de most már suttogásokat is hallok. Anyám és apám állnak az ágyam szélénél. Fáradtan, ijedten, gyűrött. Szemük köré az aggodalom kékes borongást rajzol. Alélküismeret-furdalás az emlékezéssel együtt támad fel.

Engem néznek. Azt hiszem, várják, hogy megszólaljak, nyögjem ki a nagy MIÉRT-et! Szemükben ott cikázik a szemrehányás. Nekem már a számon van, ne legyenek olyan ijedtek, nem hibás senki semmiért, egyáltalán nincs is hiba, csak én éppen nem akarok felnőtt lenni, én nem akarok versenyt kapirgálni a nagybetűs élet közös szemétdombján, nem akarok semmit, csak feloldódni, csak szabad lenni, végre letépni mindent, ami köt, korlátoz, valami tökéletesre vágyom és semmi sincs kerekében meg bizonyosabb a halálnál. Nem, ne vagyék rossznéven. Én mindenkit szeretek, én nem haragszom senkire. Bűntudatnak itt nincs keresnivalója. Igen, úgy van, előttem az élet, tizenhat éves vagyok, értelmes, problémamentes kamasz. Nem ezt várták tőlem! Hiszen mindig nyugodt voltam, kiegyensúlyozott, mosolygós! Ez csak félig igaz! Nemcsak hidegházak és koporsókereskedések ajtajából süvöltött utánam a halál, de belopakodott csókokba és jóízű reggelikbe. Incelkedett, keltette magát hívós tavakban, tornyok magasából hívogatót, miközben láthatatlan ráncokat karcolt halántékomra. A szemem sarkában ott volt a küzdelem. A halál és én sok csatát megvívunk. Többnyire vesztettem. Beteges halálfélelmeim egyedüli orvossága az volt, ha farkasszemet nézek vele, ha én hívom, én határozom meg teljességgel elmúlásom helyét, idejét, mikéntjét. A halál nyelve különleges és bonyo-

lult. Azt hittem, soha nem tanulom meg reszkető agyammal. Már nem is emlékszem pontosan, hogy történt, csak azt tudom, hogy nagy-nagy nyugalom töltött el, valósággal elbódultam tőle... nem féltem... nem féltem... értitek... nem szalaszthattam el az alkalmat... a bátorság talán soha többé nem lett volna meg bennem... meg kellett tennem... ne haragudjatok rám, de én megszűntem félni a haláltól végre... a pirulákat egyenként vettem be, kiskoromban is nehezen nyeltem! Nem, a kezem nem reszketett, egy cseppet sem... mondom, semmitől sem féltem már, csak az enyhe, örökös fáradtságom rebent a szempilláimon... aludni akartam sokat-sokat, lerázni minden fölösleges terhet, akár a kiskutya a vizet a bundájáról. Levelet nem hagytam. Ezen még mosolyogtam is egy kicsit, úgy szokás... gondoltam... persze az igazi öngyilkosok hagyják, mert okuk van. Én passzióból csináltam, nyugodtan, derűsen. Mégiscsak jó lett volna az a levél, hogy megnyugtassalak: nálam nincs MIÉRT.

Itt vagyok, élek. Vártok tőlem valamit, bár egy szócskát is, de én képtelen vagyok bármit is kinyögni. A szemem sarkában gyűlnek a könnyek. Lassan lepördülnek. Egyik szememből a bosszúság könnye folyik, amiért nem sikerült, másik szemem anyámat s apámat szánja. A szájam ráng. Szeretném elmagyarázni... nem tudom... csak nézünk egymásra aggódva... ők értem, én értük... védni szeretnék egymást egymástól.

Beszélnem kell, mondanom egy banális mondatot bár... de nem bírom, a csuklás is elfog. Lélegzetet veszek, s végigmerem a fehér csempéket, a linóleumot, a sürgölődő ápolónő cipőjét. Majd hirtelen döbbenet fog el... Sikoltani szeretnék, menekülni a furcsán rámtapadó tekintetől. Magyarázni kezdek. Lassan indulnak a szavak, de aztán felgyorsulnak a mondatok, gondolatok. Már émelegyek, fejemben különös tátonást érzek, mintha a szájam elnyelte volna az arcomat. Lükket a halántékom. Karomban tű. Nincs kedvem halált játszani többé.

Nem értik érveimet, nem hisznek ígéreteimnek. Reménykedve pásztázom végig az ápolónőt, majd szüleimet, ismét az orvost, és így megyek körbe-körbe, arcról arcra... tévedni szeretnék, biztosan tévedni. Bólogatnak, nyugtatnak. A merev mosolyok mögött, a szemükben ott ül a furcsa, megnevezhetetlen, kizárólag nekem szóló döbbenet. Látom a cédulát homlokomon: öngyilkos. A felismerés már nem motoszkál bennem, hanem valósággal csörömpöl, szirénázik. Ezentúl mindig, mindenki, aki csak megtudja, hogy tizenhat évem bódulatában el akartam aludni, így fog rám nézni... így... értetlenül, akár egy kiállítási tárgyra...

Szabadulni kéne, kacagni kéne, beleordítani a fülekbe, bebizonyítani egymásra pillantgatásaik fölöslegességét... Hát tényleg nem látják, hát tényleg nem érzik, hogy most, amikor már megvívunk legádázabb csatákat, amikor megtudtam, mi van a ködön túl, olyan vagyok, mint ők, és soha többé nem kísért az altatós doboz, és a legközönségebbnél is közönségebben halandó leszek, aki visszautasít mindenféle társasjátékot a halállal?...

DOMOKOS JOHANNA A nő és a férfi

(hangjáték)

- Itt a kávé.
- Álmodtam.
- Cigaretta?
- Álmodtam.
- Fejezd be, én feledni próbálok.

- Az álom az más.
- Befejeztem.
- Veled akarok élni.
- Én is.
- Attól tartok, nem lehet.
(csend)
- A nő ért. Ért, mielőtt mond a férfi. De a nő nem akar tudni, pláne érteni. Kíván. Ilyen ez a nők.

- A férfi sokat gondolkodik. Nem beszél. Megfontolt. Súlyos és nehéz. Nem kapkodja el a dolgokat. Tesz. Ilyen ez egy férfi.

(csend)
- Haló.
- Haló.
- Érkezem. Ezt monadt.
- Ne. Ezt monadtad.
- Nem tudom mi a különbség.

- Érdekel?

(csend)

- A nő mos.

- A férfi dolgozik.

- A nő főz.

- A férfi keres.

- A nőnek nincs ideje másra, nagyon szereti a férfit. Ezért nem beszél.

- A férfinak nincs ideje a nőre. Sokat dolgozik. Nagyon szereti a nőt. Ezért nem hallgatja meg.

- Szeretjük egymást.

(csend)

- Emlékszel?

- Igen.

- Tudod?

- Igen.

- Érted.

- Nem.

- Miért?

- Emlékszem.

(csend)

- Szép a férfi, mint a szobor.

- Szép a nő, mint a többi.

(csend)

- Veled akarok maradni.

- Én is.

- Attól tartok, hogy tőlem függetlenül, de nem lehet.

- Nem.

(csend)

BÓDIZS EDITH

Egy elcsépelet könyv margójára

minden kanyarban mintha a falut látnám / az anyjéék mindent megvettek neki, mert a nővére húszévesen sósavval megölte magát / petrimama korán elkezdett feketében járni, sorozatosan mindig akadt valaki, akit gyászolni kellett / megint hó volt a meszesen, egy középkorú férfi odaintett magához, mikor csókolni kezdett, görcs állt a testembe / írórernek szénaszagú vagyok, főleg a hajam, de mindenem szénaszagú / "a fene tudja, mi ez, lehet, a hatyúdalom" / áprilisra az idén is megjöttek a hangyák, közönséges kicsi fekete hangyák, még szárnyuk sincs / profiterolt, igen, fagyitortát akart nekem venni a férfi, aki bevezetett a gyönyör művészetébe / puiule, copil drag, copilule / egymásból nyíló sliccekkal álmodtam, amikor az utolsó cipzár is szétnyílt, kígyófej bújott elő mögüle, kétágú nyelvét rám öltötte / az állomástól gyalog mentem haza, mert muszáj volt zavartalanul rágondolnom / a hollóvölgyben sok a bogáncskóró / "hova akar eljutni?" / a lány, akinek kifordult keze-lába, írórern hatyúdala / "anyukám, már nekem is nő a bök az orromra!" / csak a haját szokták megcsodálni, amit írórern maga észre sem vett / az első szívemhez férközött meséskönyvben petrimama is benne volt, a kemence előtt állt az alsóházban és erősítő itallal kínálta az elrabolt lánykát / feje remegésében néha magamra találok / ahogy idefirkantom ezt a sort, ugyanúgy vezethetném a háztartást, vagy megszülnék egy gyereket / petri-nagyapónak volt egy borotvakészlete tele hasznavehetetlen dolgokkal, több szőrtelen pamaccsal és tompaélú zsillettel / petriben elég jól elszórakozhatnánk, ha nem a halál árnyékát hordoznánk magunkban egyfolytában, ha nem bosszankodnánk és nem hadakoznánk egymással / tudom, mit mondtunk tegnap egymásnak, mit fogunk holnap is mondani: láttad az este a filmet? / írtam egy levelet nagyapónak, amit eltemettek vele a sírba, a szürke öltönyével tették el / "ugye csak akkor aludhatnak együtt, ha házasság? anyukám, neked nincs szeretőd, nekem sincs, kiről jósoljunk, a nénikém szeretőjéről?" / nagyapó nem szerette, ha az ebédnél a térdemen könyökölttem — írórern mindig vízzel issza a vodkát, de a pincérnő nekem nem akart ásványvizet adni, mert ha megkezd egy új üveget, többé nem tudja eladni / a váróterembe valaki mindig csámcsog, így hát be sem megyek / a kicsi 107 éves lesz, írórern 157, petrimama 184, száz év múlva / én meg szalmánáthás vagyok, délelőttönként és néha este

Válságanalízis

(Kortárs romániai költők antológiája)

A *Fagyöngy* olvasásakor azt tapasztaltam, amit manapság minden nyitott szemmel járó: hogy válság van.

Válságban a társadalom (Dénes László: *Redivivus*, Egyed Péter: *Pátria*, Király László: *Nap mint nap*), válságban a világ (Lászlóffy Aladár: *Ex cathedra*, Gál Éva Emese: *Tájkép*), a történelem (Markó Béla: *Interetnikus párbeszéd*, Szócs Géza: *SZÁZ SOR MAGÁNY*), válságban a művészet (Jánosházy György: *Csörgő sípkával*, Cseh Katalin: *Dilemma II*), és persze válságban az ember is (Farkas-Wellmann Endre: *Litánia*, Kelemen Hunor: *Széltagozó bohóc*), de még a magánélet sem biztos menedék (Egyed Emese, László Noémi).

Elgondolkoztató, hogy a több mint száz vers közül alig néhány próbál, a válságanalízisen túl, valamiféle kiutat találni. Egyik lehetséges megoldás a Tompa-KAF-féle ironia lenne (KÉTBALKEZESEK), egy másik, Kovács András Ferenc önálló alkotásában (Quintus Aemilius...) a szerepjáték.

Az utóbbiról szólva, úgy vettem észre, elterjedőben a trágárság kultusza, amely ellen ha szót emelünk, legjobb esetben egy jólirányozott "minden szabad" lesz a válasz, amely — gondoljuk meg — maga is konvenció. Kovács András Ferenc "firkálmányaiban" és Sántha Attila Sir Gawain-invokációiban a kultusz rendhagyó módon nyilatkozik meg: szerepbe bújik. Te remts egy alakot — így a recept —, kinek kevésbé vegyítiszta szóhasználat nem szégyen, hanem kötelesség lesz majd, melyet az alakformálás-változás során szab ki rá a szerző. Sarkítottan fogalmazva, az ízlésbeli különbségekért nem Kovács András Ferenc, illetve Sántha Attila lesz a felelős, hanem kreatúráik, Quintus Aemilius Fabullus, illetve Sir Gawain. A szerepverset lehetséges megoldásként is elfogadhatónak tartom, bár nem szívesen redukálnám ennyire, de ebben az esetben kissé viszáltak vele. Ugyanakkor a két említett versfűzér lényeges eltéréseket mutat, minőségi különbségeket, hiszen Kovács András Ferenc szerepkerete nemcsak aprólékosabban megformált, de a Sántha Attilához képest sokkal több fantáziáról tanúskodik (az ókori graffiti ötlete például).

Egy másik, számomra sokkal szimpatikusabb válságmegoldás az Orbán János Dénesé: *Tragédiák és cipők*. A vers hőse Hlavács, a cipész, "aki meg akarta írni a Tragédiák Tragédiáját, de rájött, hogy cipőivel jobban szolgálhatja felebarátait". A vers "üzenete" — frappánsan fogalmazva —: a suszter maradjon a kaptafánál. Az analógia — versről lévén szó — önkéntelenül adódik: nem vonatkozhat/vonatkozik ugyanez a költőkre is? Nem tehetné — legalább ők — azt, ami a dolguk? Talán akad még tennivaló.

Nem tudom, mi az, ami a *Fagyöngyből* hiányzik. A szerzők egyedi költői nyelvet, formát, tartalmat próbálnak létrehozni, illetve teremteni, a próbálkozással nincs is hiba, de a végeredmény — legalábbis számomra — kérdéses. "... egy vers — mondja Babits — jobb lesz és nem rosszabb, ha az ész építi (csak ott álljon az építész mögött a gazda is!)." Elvonatkoztatva az idézet partikularitásától (észvers), kézenfekvőnek látszik a "gazdákat" okolni, csakhogy nem lehet, mert az antológia mint műfaj nem ad

módot általános következtetések levonására, hiszen pillanatkép csupán. Ennek ellenére nem érzem illőnek, hogy megfutamodjak a feladat elől.

Úgy érzem, Fekete Vince, valószínűleg akaratlanul, a *Fagyöngy* "programversét" írta meg. (Árnyékaink):

"Hiába ott a végtelen.
Bő választék: megannyi modor.
Minden érintésünk előtt egy
volt kéz nyoma ott honol."

A kötetben valóban rengeteg az "áthallás", jóval több, mint amikor az ember még közös hatásokra, véletlen egybeesésre, netán tudatos átvételre gyanakszik, amely átvételnek természetesen funkciója van. Bogdán László *Bodvaji elégiájának* számos fordulata is József Attilát idézi, de ami ennél sokkal bántóbb, mintha az az *Elégia* került volna bodvaji környezetbe. (pl. "a föld gyomrából kifordul a vas"). Demény Péter *A féledt szerelem* című versében is találtam József Attilára emlékeztető sorokat:

"A polcra mászik a kefe
Fölhevült testünk összeér,
És a kamrában fekete
Zacsóból szül majd a kenyér."

Kelemen Hunor *Szívokrem éjszakára* című verse Parti Nagy Lajos néhány szófordulatát, ritmikai megoldását juttatta eszembe, Jánosházy György szonettjei Faludyt és a Nyugatosokat idézték, Orbán János Dénes *Hogy elmerüljek...* négysorosa Weöres *Orbis Pictusának* egyik darabja lehetne. Igaz, az előbbi három esetben hajlamos vagyok azt gondolni, esetleg véletlen egybeesésekről lenne szó, mégis, zavar, hogy ilyet már olvastam valahol.

A "technikai" kérdéseknél maradva, súlyosabbnak érzem azt a szinte általánosnak mondható hibát, amely messze meghaladja a képzavar fogalmát. Nagyon sokan, főleg a "fiatalabb generáció" (valahogy csak meg kell neveznem őket!) tagjai, nehézkesen és erőltetetten rendezik be a műalkotás világának terét.

"Egyszer mindenedben én leszek
a vetítógép és a vászon.
Tenyérenyi folt maradok csupán
a tisztárra mosott alvázon."

(Kelemen Hunor Holt az alvázon)

Hiába próbáltam, nem tudom meghatározni a képek, személyek helyzetét a versben, és erre további információt sem kapok. Nem tudom, hogy fér meg egymás mellett a "benne" és a "rajta", érzésem szerint kizárják egymást; a "mindenedben", amiről sejtem, hogy az emberi testre, dolgokra, személyes holmira, gondolatokra egyaránt vonatkozik, az elhelyezett "vetítógép és a vászon", hogy csúnyán fogalmazzak, "belterjességet" okoz, hiszen, ha a gép működni kezd, a "filmből" semmi sem lesz látható, a vers lírai alanya nem lehet sem tükröz, sem tükröző, noha a szöveg szerint erre törekszik.

Hasonló a helyzet Demény Péter versében is (*Vágy*):

"Csak én vagyok. Esztelen
Keresem melletted a vágyat."

Itt az tűnt kérdésesnek, a "mellette" helyhatározó-e, vagy időtartamra utal. Az első megoldás számomra abszurdnak tűnik, a második indokolt lenne, (hosszabb) időtartamra az "Edig" is utal, azonban ez ellentmond annak, hogy a szöveg igen erősen jelen- és pillanatcentrikus ("itt a kezéd").

Egyed Emese verseiben a kép- illetve filmszerűség dominál. Csakhogy hiányzik a képeket összefogó logikai kötőanyag. Olyanok ezek a versek, mint a széthulló gyöngyszemek, egymagukban is szépek, mégis láncra fűzve nyernék el igazi értéküket. A *Közben* versvilága a legkevésbé széteső, annál vadregényesebb: sivatag, ló, puszták; a férfi, aki közvetlenül nincs jelen, ugyanilyen egzotikus: hatalmas testi ereje lehet, hiszen enélkül felemésztené a sivatag, levele "kopár asztalra téve", kalandfilmekben

látni hozzá hasonlót.

László Noémi verseiben is gyakori az összetartó erő hiánya, de néha feltűnik egy-egy telitalálat (a *Küldött*, különösen annak első négy, illetve utolsó két sora).

Térrendezési hiányosságokra a KÉTBALKEZESEK-ben is találtam példát: nem tudom, a "Holtvágányunkra befut most szonetted" (*Keskeny vágányú szonett*), hogyan vontkozhat a "halandóra", aki a körvasúton zötyög, hiszen a szonettet a szerzők, Tompa Gábor és Kovács András Ferenc, és nem a "halandó" írta. Ezzel együtt a KÉTBALKEZESEK messze "kimagaslanak" az antológiai termésből.

Szeretném hangsúlyozni, hogy számomra a művészet, és így a versírás sem pusztán technikai kérdés, nem tartom mérnöki pontossággal elkészített, kínosan fegyelmezett konstrukciónak, hozzátartoznak a tökéletlenségek is, igen gyakran ebben bújik meg az érték, a varázs. Ennek ellenére úgy gondolom, hogy a homályos, zavaros fogalmazás igen ritkán mondható eredménynek, különösen, hogyha nem hordoz semmiféle funkciót. A másik érvem, amely a látszólagos szórszálhasogatás mellett szól, az, hogy számomra is egyszerűbb és nagyobb öröm is lett volna, ha a tartalomnak szentelhetem a figyelmet, ha leírhatom, hogy ebben az antológiában mesterművek kaptak helyet, de sajnos nem lehetett. Bevallom, hogy a versek olvasásakor a mit nem tudta feledtetni velem a *hogyan* hiányosságait, és ez nem a téma hibája; a hiányérzet, talán nem túlzok, az egész huszadik századi költészeten végigvonul, de markánsabb nyomokat hagy maga után. Kozma Szilárd Világos Verse, bár aritmetikailag elbűvölő, mégis minduntalan az jut eszembe, ha olvasom, hogy Ady mindezt már megírta, de ő tehetségével szavatolta önelégült gesztusait. Lehet, hogy mégis a "gazdáknál" kell keresni az elégedetlenség gyökerét?

A költők azt mondják, válság van, de én ezen néha nem is csodálkozom. Válságban vannak az értékeink? De vajon nem mi devalváljuk őket? Sántha Attila az Istennel bratyzik, de Sir Gawain-nek méltatlankodjon a méltatlankodó. (Bár én nehezen tudok szabadulni attól a gondolatától, hogy S. G. mégiscsak Sántha-teremtény). Posztmodern ide, posztmodern oda, nekem mindig gyanús, ha a szerző magyarázza a műveit, ugyanis nem hiszem, hogy a jó műalkotás éppen a szerző magyarázatára szorulna. Isten és az állítólagos angol főúr viszonyában nem a profanizálást nehezíteném; Joseph Heller például egyik szereplőjének szájába erősen közvetlenkedő megjegyzéseket ad: "Bár valóságban soha nem jártam Istennel, sokat beszélgettem Vele, és tökéletesen ki is jöttünk egymással, míg csak meg nem sértettem; aztán Ő sértett meg engem. Később meg már egymást sértgettük." (Isten tudja). Csakhogy ez a szereplő Dávid király, a regény pedig az ő egyénisége iránti tisztelet és érdeklődést látszik kifejezni, amely tisztelet és érdeklődés erősen megalapozottnak látszik, a meggyőző megalapozottság pedig éppen elég magyarázat arra, miért is engedi meg magának Dávid ezt a hangnemet. N e k i szabad. Én azt hiszem, ebben hibázott Sántha Attila. Mert Sir Gawain csupán egy arisztokrata, aki — részegségéből adódóan — nem tud nyeregre szállni. Dávid király markánsabb egyéniség Sir Gawain-nél, Heller szellemes és igen intelligens, Sántha Attila csak nyegle, és akkor még nem is szóltunk arról, hogy a "mindenséggel mérd magad"...

A romániai magyar költők egyetlen, immár rendszeresen jelentkező antológiája a *Fagyöngy* nevet nyerte el a keresztség során. Remélem, névadója nem a kötet minőségével próbál ironizálni, a *fagyöngy* ugyanis, bár arról a címadó Szilágyi-vers is hallgat, egy élőködő.

PLAINER ZSUZSA

MÁRQUEZ

GARCÍA MÁRQUEZ, Gabriel (Aracataca, 1928. 3. 6.) kolumbiai regényíró, elbeszélő. Távirás fia. Nyolcéves koráig, nagypapa haláláig a nagyszülők házában nevelkedik, amely mindig tárt ajtókkal és terített asztallal várja a rokonok, ismerősök és egyéb látogatók hadát, s ahol a háziak többé-kevésbé békésen élnek együtt vendégeikkel meg őseik szellemeivel (mint majd a *Száz év magány*ban a Buendía család tagjai). Ezeknek az éveknek — melyek múltán García Márquez egyik vallomása szerint semmi érdemleges nem történt többé vele — állít emléket korai műveiben, így *Söpredék* (1955) c. regényében. Akárcsak a kritikusok által elődjének mondott Faulkner, ő is szülőfalujáról mintázza legtöbb írásának színhelyét — nála ez Macondo. (A hálás honfitársak aztán át is keresztelik Aracatacát Macondóra.) 1936-tól Baraquillában, majd egy bogotai jezsuita iskolában tanul. 1947-ben beiratkozik a bogotai egyetem jogi karára, s miután a következő évben az egyetemet bezárják, Cartagenában folytatja tanulmányait és kezdi el újságírói pályafutását.

Hányatott ifjúkorában beutazza Dél-Amerikát, hosszabb időt tölt Caracasban és Mexikóban. 1967-ben Európába telepedik, a 80-as évek elején ismét Mexikóban találjuk. Minthogy büszkén vallja magát "meszticnek", a spanyol, indián és afrikai elemekből alakult latin-amerikai kultúra egyik letéteményesének, s minthogy úgy véli, az erőszak Latin-Amerikában — s Kolumbiában talán a leginkább — át-meg átszövi az egész történelmet, regényeiben újra meg újra központi motívummá avatja a tiltakozást a diktatúra és az erőszak ellen: *Az ezredes úrnak nincs aki írjon* (1959); *Baljós óra* (1962). García Márquez több ízben félbeszakítja írói tevékenységét: mindenkor, valahányszor fontosabbnak, sürgetőbbnek ítéli a politikai munkát. A *Baljós óra*ra is csak 1967-ben következik az újabb regény, a *Száz év magány*, de ez aztán szinte példátlan világsiker. A szűken értelmezett cselekmény, a Buendía törzs hat nemzedékének krónikája száz évet ölel át, ám a korántsem másodlagos tapsztalati és mítikus háttér: Latin-Amerika és az egész emberiség fejlődéstörténete. 1975-ben megjelent regényével, a *Pátriárka alkonyával* megint a latin-amerikai önkényuralmak modelljét alkotja meg az író. Engesztelhetetlen gyűlölet és mérhetetlen megvetés fűti a "főhőssel", a képzeletbeli pátriárka-zsarnokkal szemben, akit tulajdonképpen senki sem ismer, annyira elszakadt az emberektől. A *Száz év magány*ban is alkalmazott eljárások, a folyamszerűség, a valószerűt a meséssel: látomásokkal, szürrealista

álmokkal, mítoszokkal egybemosó előadásmód, a mondatok partitalan áradása, az epizódok rögtönzött összefűzése, az időrétegek váltogatása, az ismétlések rendszere, a metaforikus szóösszetételek burjánzása — itt mind-mind a parancsuralom szüntelenül ismétlődő borzalmainak szörnyű egyhangúságát, az őrijító iramú helyben topogást, az elvadult hatalomtól örökkévalósággá dermedtet, időtlen időt érzékelteti. Amikor egyszer megkérdezték tőle, miért ír szívesebben regényt, mint rövidebb lélegzetű prózát, García Márquez azt felelte, az előbbi olyan, akár a házasság: nap mint nap helyre lehet pofozni, az utóbbi viszont akár a szerelem: ha egyszer elromlott, menthetetlen. Nos, García Márquez az "irodalmi szerelemben" is boldognak mondható. Legcáfolhatatlanabb bizonyosság erre a tényirodalom szárazságára és pontosságára emlékeztető kisregénye, az *Egy előre bejelentett gyilkosság krónikája* (1981). A tárgyul szolgáló gyilkosság valóban megesett — mintegy 30 évvel korábban — egy kolumbiai faluban, de az eredeti drámból csak a kiindulópont és a történet váza maradt meg: egy újdonsült menyecskéről a nászéjszakán kiderül, hogy már nem érintetlen, mire a férj nyomban hazakergeti, a lány fivérei pedig becsületbeli kötelességüknek érzik, hogy lemészárolják az állítólagos csábítót; a készülő büntettről csaknem az egész falu tud, néhányan meg is próbálnak

közelbelni, de valahogy lagymatagon, késedelmesen, meggyőződés nélkül teszik, s a látszólagos vagy igazi véletlenek során át utat tör magának a végzetté váló előítélet. García Márquez a legjobb regényének nyilvánította a *Krónikát*, mégpedig nemcsak azért, mert: "Az ember mindig a legújabb művét tartja a legjobbnak...", hanem főként azért, mert: "Egyik regényemet sem sikerült olyan tökéletesen kézben tartanom, mint ezt. Talán a témája és a terjedelme miatt. A téma ugyanis, akár egy bűnügyi regényé, szigorú rendet követelt, a könyv maga pedig meglehetősen rövid. [...] Véleményem szerint — s ezt már többször is elmondtam — eddig Az ezredes úrnak nincs aki írjon volt a legjobb könyvem, nem a *Száz év magány*. Most azonban az *Egy előre bejelentett gyilkosság krónikáját* tartom a legsikerültebbnek." A *guayabó szaga* (1982) interjúkötet, amelyben a Nobel-díjas író egyik gyermekkori barátja faggatja családjáról, ifjúságáról, kedvenc olvasmányairól, babonás hiedelmeiről, a politikáról, a nőkről. Szóba kerül García Márquez barátsága is Fidel Castróval, aki "roppant figyelmes és alapos olvasó", "szereti az irodalom világát, otthonosan érzi magát benne, és élvezettel csiszolja beszédei stílusát", egy alkalommal meg "... ezt mondta, némi melabúval a hangjában: »A következő életemben író szeretnék lenni...«." Hát majd fideljük, addig is örvendezzünk azonban, hogy García Márquez nem tartozik a vakbuzgó, vagy rögeszmésen önmegtartóztató, vagy szemforgató forradalmárok közé. "A forradalmat — olvassuk egyik nyilatkozatában — azért igyekszünk véghezvinni, hogy mindenki jobban éljen. Személyes okoknál fogva én megismerhettem mindazokat az előnyöket, amelyeket a polgárság mint uralkodó osztály élvez — s hozzá kell tenni, hogy jogtalanul élvezi őket, hiszen ezek jószerevével rablásból származó előnyök. Nekem azonban semmi okom rá, hogy lemondjak róluk. Szeretek jól enni, kényelmesen utazni. Forradalmat éppen azért kell csinálni, hogy mindenki úgy éljen, ahogyan szeretne." Nekünk, olvasóknak nagy szerencsénk, hogy García Márquez így gondolkodik és él. Különböző bizonyára szegényebbek volnának egy kiváló munkával, a *Szerelmek a kolera idején* (1985) cíművel, ezzel a Karib-térség mozgalmas és színpompás világában játszódó "szerelmes regénnyel", amely újabb hatalmas körképet nyújt a szerző szűkebb pátriájának több mint fél évszázadáról, s amely azzal tetőződik, hogy Florentino Ariza, a donkihótei rajongó, ötvenegy év, kilenc hónap és négy nap elteltével (mialatt kivárja vetélytársa halálát és vigasztalóan lebonyolítja százhuszonkét viszonyt), hetvenhárom éves korában hozzáfog visszahódítani rendíthetetlenül imádott ifjúkori jegyesét, Fermina Dazát, és újjáéledő szerelmük nem marad meg plátóinak.

Száz év magány

(bevezetés)

A kivégzőosztag előtt (amely nem teljesíti feladatát) Aureliano Buendía ezredesnek eszébe jut az a régi délután, amikor az apja elvitte jégkőbe; hatalmas, áttetsző tömböt láttak, számtalan túlvál belsejében, amelyeken sziporkázó színekben törtek meg az alkonyi fény; a nemzetség- és falualapító apa felkiáltott: "Ez a mi korunk nagy találmánya!", hogy aztán jégkészítésről, jégkockákból emelt házakról álmodozzék; később az ezredes alkalmi nászaiból született 17 Aureliano közül való Aureliano Triste felállítja, féltetvére, Aureliano Centeno föllendíti a jeggyárat Macondóban.

Tekintsük most a Rubik-féle kockát. Kezdd állapotában — amint a játékboltok árusították — a kocka minden lapja egyszínű (például piros, fehér, zöld, kék, mélyvörös vagy sárga). De már néhány szorakozott mozdulat elegendő ahhoz, hogy a színes négyzetek látszólag jövéthetetlenül, zűrzavarosan összekeveredjenek a kocka hat lapján. Bármely lap elfordítható a középtengelye körül, a rajta lévő 9 kis négyzettel együtt, méghozzá két irányban: előre vagy hátra, föl vagy le, jobbra vagy balra — mondhatjuk, ahogy akarjuk. A középső négyzetek a helyükön forognak, nem vándorolnak el, így mindig

örzik a lap kezdeti színét. A két alapművelet, amely a bűvös kocka csavargatásaiban ismétlődik (akárhányszor), nem más, mint a hat lap egyikének 90 fokos elforgatása az óramutató járása szerint, illetve azzal ellentétes irányban. A tekergetés során sokféle tetszetős, szabályos minta is megjelenik a kockának mind a hat lapján: egyszínű X, + jel stb. Egy-egy lap saroknégyzetei mind az öt többi lapot bejárhathatják (bármennyiszor), csakúgy, mint a maradék 4 élméni négyzet (röviden élnégyzet), s persze akárhányszor visszakerülhetnek amazok is, emezek is eredeti mezejükre. Hogyan lesznek ismét egyszínűek a lapok, vagy hogyan állítható elő bármely véletlenszerű elrendeződésből valamely kívánt (szabályos vagy szabálytalan) állapot? A fejtörő a mértan, az algebra, a kombinatorika, a matematikai szám- és csoportelmélet világába kalauzol el bennünket. Egyelőre nem ismeretes olyan módszer, amely minden esetben a lehető legkevesebb mozdulattal vezetne célhoz. Kidolgoztak ellenben különböző eljárásokat, stratégiákat, mondókákba, "varázsigékbe" foglalható képleteket, amelyek segítségével akármelyik elérhető az óhajtott változatok közül, s ezek temételenek. Mert a helycsere egyetlen módja a szakaszosan (negyed-, fél-, háromnegyed- vagy teljes fordulattal) mindig is csak ismételtető körmozgás ugyan, és a saroknégyzet mindenütt saroknégyzet, az élnégyzet mindenütt élnégyzet marad, a középső négyzet pedig nem mozdul el helyéről, a

bűvös kocka lehetséges állapotainak pontosan meghatározott száma mégis, lefelé kerekítve, 43 trillió.

Rendeljük hozzá a kocka egy-egy lapjához a Buendía törzs egy-egy nemzedékét (s a velük egyfűsű többi szereplőt), oly módon, hogy az első nemzedék virágkora és az utolsó elvirágzása között 100 év teljék el (hozzávetőleg a múlt század első harmadától századunk első harmadáig), rendeljük hozzá a négyzetekhez a szereplők valamely minőségét (eleven vagy halott, kísértet vagy emlékép voltát, ilyen-olyan alkati összetevőjét, testi, szellemi, erkölcsi vonását, hivatását, szokását, szélsőségét stb.), majd feleltessük meg az egyik lapnak Közép- és Dél-Amerikát, másikkal Észak-Amerikát, a fennmaradóknak a többi földrészt a köztük elterülő tengerekkel együtt; jelentsük ki, hogy bizonyos számú elcsavarás után a szereplők túljutnak életidejük mindkét határán, kényükre-kedvükre bolyongva előre-hátra az időben és térben), s hogy a síkból kimozduló, a kockán kívüli térben megálló négyzeteikkel két nyugvópont között a képzelet, az álom, a mítosz idejében és terében tartózkodnak hőseink, esetleg hozzá is idomulnak; hozzuk összefüggésbe végül a kockán valaminő stratégia szerint vagy találmánrra, a vak véletlenre hagyatkozva, de a játékszabályok tiszteletben tartásával végrehajtott műveleteket és eredményeiket

>>>>> folytatás a 12., 13. oldalon

>>>> folytatás a 11. oldalról

a regénybeli történetekkel és okaikkal, indítékaikkal (természeti, történelmi adottság és kihívás, egyéni szándék, vágy, érzelmek, hajlam, elgondolás, rögeszme, hóbort stb.). Ilyenformán a bűvös kocka és működése tűrhető modellül szolgál a regény tér- és időszervezetéhez, valamint meseszövedékéhez.

Idő

A Buendía nemzetség történetét végigkíséri a vérfergetés (az eredeti bűn) rémképe vagy igézete. Háromszáz éve párosodtak már egymással a Buendíák és az Iguaránok, mielőtt Ursula Iguarán, akinek egyik unokatestvére disznófarokkal született, hozzámegy másik unokatestvérehez, José Arcadio Buendíához. A fiatalasszony a családi átok elhárítására "szemérembugyogót" visel a nászéjszakán s még jóval azután is, az esetnek persze híre megy, az impotensnek tartott ifjú férj egy kakasviadal alkalmával megöli a férjbecsületébe nyilvánosan belegázoló Prudencio Aguilart. A közös lelki furdalás erősebb kötelék a házastársak között a szerelemnél is, és éppen a halott visszajáró szellemének kiengetése végett hagyják el szülőfalujukat néhány más családdal együtt. Sokáig vándorolnak a sierrában, "egy soha el nem hangzott ígéret földjét" keresve, majd megalapítják Macondót a két tengertől övezett lápvívidéken, ahol minden olyan új, hogy még neve sincsen; létrehozzák az "ösközösségi" egyenlőség, béke és boldogság rendjét; megpróbálnak utat törni a civilizációhoz, de a civilizáció és a tudomány hamarabb elér hozzájuk áldásaival és csapdáival a cigánykirály és mágus, Melchides által hozott találmányok és ismeretek alakjában (mágnes, távcső, nagyító, térkép, szextáns, műfogsor, Mózes és Zosimus aranykettőzési formulái, Nostradamus pergamenei); José Arcadio, a pátriárka, megszállott kísérletezésbe fog, hogy továbbfejlessze és jövedelmezővé tegye a frissen kapott vívmányokat, fölfedezi: "a föld kerek, mint a narancs"; megrajzolja a vidék első térképét; délibábos vállalkozásainak ürügye és mentése gyanánt aranycsinálással bibeldik, miközben elherdálja felesége hozományaranyait; a lassanként várossá fejlődő faluban tanyát ver a megosztottság és az állami közigazgatás, a polgárosodás és a polgárháború, aztán az új békével elkövetkezik a tőkés korszak, a banántársaság pünkösdi királysága. (Mindezek során a bűvös négyzetek számos fordulatot végeznek: José Arcadio, Ursula és társaik többszörösen végighaladnak mindkét irányban a történelem előtti meg a történelmi időközön, lezajlanak a bűnbeseés, a kiűzetés, a nomádság, a népvándorlás, a megtelepedés, a hódítások, fölfedezések és forradalmak, az ókor, középkor és az újkor, a földi paradicsom utáni hajszák eseményei.)

Az alapítók és ősök részint együtt élnek leszármazottaikkal, részint tovább élnek bennük valamely testi, szellemi, erkölcsi tulajdonságuk révén, vagy látományként, kísértetként, hazajáró léleként. A pátriárka a hagyományos keresztneveken, a lenyűgöző hímtagon és nemi étvágyon kívül átörökíti fiaira, unokáira, déd- és ükunokáira csillapíthatatlan tudásslámpát, vállalkozó, bűvárkodó kedvét, gyarapító és romboló hajlamát, kalandvágyát, az érdeklődést a Melchides-féle pergamének titka iránt és az engedelmeskedést a begubózási ösztönnek, a kudarcérzetnek az élet alkonyán s a magányosság rögeszméjének mindenkoron. Aureliano Buendía ezredes munka- és igazságszeretete, esze, leleményessége, halállal jegyzett arca az orvul leoldódott 18 törvénytelen fiúra, lázadó indulata, vak haragja Második José Arcadióra (a munkászervezőre), dicsőséghajhászása, gögje, hatalmi mámore, kegyetlensége és önmegvetése Arcadióra (a polgárháborús korszak liberális helyi zsarnokára) száll; bátorságban osztozik bátyjával, aki szétkergeti a kivégzőosztagot. A papnak szánt José Arcadio, a "pápainas" puhány mása az élvettségben, dárídózásban, vendégbarátságban apjának, és álszentül ájtatos változat a nagybácsi ifjúkorára.

Jóllehet egyik sebből, mint a másik, a Buendía-lányok és Buendía-feleségek számára — jelképes értelemben — Ursula szeméremöve a legfőbb családi hagyatéka és ereklye (kovaköböl vannak a belsősegek, mondja Második Aureliano). Amaranta kevélységből és gyávaságból kosarazza ki katonafivérének barátját és bajtársát, Gerineldo Márquez ezredest, és

ugyanazért kergeti öngyilkosságba a művelt és meggyőző Pietro Crespit, noha munkatársát majd eleped, és olthatatlan gyűlöletet érez sógoránéval, Rebecával szemben, amiért előbb vált Crespi rajongásának tárgyává, mint ő, okatlanul elzárkózik és céltalanul vetélkedik tehát, mialatt nagynénisnél jócskán több gyöngédséget mutat unokaöccsei, Aureliano José, majd a "pápainas" irányában. A lecsúszott főrangú családból származó, a cifra nyomorúságban királykisasszonyként nevelt Fernanda del Carpio a maga kegyes és szertartásos életmódjával, kényeskedésével tartja magától távol férjét; a még bepisülő korában férjhez adott Remedios, Moscote kormánymegbízott leánya elvérzik két halott iker-magzattal a hasában; az ugyancsak gyönyörű második Remediosból, aki miatt négy reménytelen imádó veszti életét, egyszerűen hiányzik az érzék a gerjedelemhez, amit kívánt; egyébként ő is meg az elsőszülött Buendía-fiú felesége, Rebeca is kéri valamiképpen az emberi tenyészetből: Rebeca földet eszik örömeiben-bújában, Remedios mennybe száll.

Amit nejeik vagy nőrokonai megtagadnak tőlük, azért bő kárpótlásban részesülnek a férfiak és legényemberek a mohó ölü és a testi örömek terén gazdag tapasztalatú szeretőktől. Pilar Ternera, az alapító nemzedékbe tartozó és éveit a 145. után többé nem számláló jósnő avatja be a szerelembe José Arcadiót és Aureliánót, az első két Buendía-fiút (amiként később Petra Cotes az iker-Másodikokat), fiától, Arcadiótól fájó szívvel tagadja meg kegyeit, az ő örömtanyáján, majd bordélyházában lelnek vigaszra a nagynénjéikért hevülő unokaöccsök (Aureliano José és Aureliano Babilonia), az ő ágyán adja oda magát az apja szilaj véréből tüzel Meme az olajszagú, de vonzó munkásnak, Mauricio Babiloniának, hogy aztán Meme húga, a férjezett Amaranta Ursula már a saját ágyába fogadja be fergeteges és végzetes ölekezésekre az utolsó Aureliánót. A hangyaszorgalmú, hajthatatlanul józan és tetterső ősanjától azonban, aki saját számítása szerint 115. és 122. életéve között szenderül jobblétre, túlélv és meggyászolva gyermekeit, unokáit, valamint Gerineldo Márquez ezredest, Ursulától nemcsak önmegtartóztatást, hanem gyerek- és családseretet, jólelkűséget, áldozatkésziséget, úrrakezdő akaratot is tanul a nemzetség nemegye nőtagja, mint Amaranta, Amaranta Ursula és Irgalmas Szent Zsófia, aki "soha nem létezett teljesen", mert felesége és anyja léte, megtűrt cselédféleként morzsolta le napjait a Buendía-házban. Ami pedig a tisztességet, becsületet illeti, abban Ursula lesz mindig a mérték a férfiak számára is.

Mint már említettük, a bűvös négyzetek olykor megtorpannak és oda-vissza inganak körpályájukon két nyugópont között. Prudencio Aguilar és Melchides lelke visszajár, a pátriárkát meg éppen-séggel otthon ragad, a gesztenyefánál, ahová aggroi tomboló elmezavarában kötözték volt, és nem ám afféle testetlen árny egyikőjük sem: ételt, jó szót kérnek és kapnak, tanácsot, gondoskodást várnak és viszonznak; José Arcadio Buendía, aki már életében úgy vélte egyszer, hogy kedden, szerdán, csütörtökön és pénteken még mindig hétfő van, mit sem változik holtában, Prudencio Aguilar öregszik és fél a haláltól a halálban, Melchides megfiatalodva bukkan fel második halála után rég lezárt kamrájában, a tudás szentélyében, ahol szellő sem rezzen, mégis por, ahol mindig március van, és Második José Arcadio meg Aureliano Babilonia a pergamének böngészve rájön, hogy igaza volt az eszelős pátriárkának: az időt is érhetik zökkenők, balesetek.

Tér

"Aureliano Buendía ezredes harminckét fegyveres felkelést szervezett, és harminckétszer szenvedett vereséget. Tizenhét asszonytól tizenhét fia született, s a legnagyobb még nem volt harmincöt éves, amikor egyetlen éjszaka kivégezték valamennyit. Ép börtöl megúszt tizennégy merényletet, hetvenhárom rajtaütést és egy kivégzést. Túlélt egy sztrichninmérgezést, pedig a kávéjába kevert adag egy lovat is leterített volna. Visszaautasította a kortársasági elnök érdemkeresztjét. A forradalmi római főparancsnoka lett, hatalma szélében-hosszában kiterjedt az egész országra, s a kormány jobban rettegett tőle, mint bárki mástól, de sohasem engedte meg, hogy lefényképezzék. Mikor a háború után életjáradékot ajánlottak fel neki, nem fogadta el, és késő öregségig a macondói műhelyében készített

aranyhalacszkákból élt. Bár mindig ott harcolt emberei közt a tűzvonalban, csak egyetlenegyszer sebesült meg, akkor is önnön kezétől, miután Neerlandiában aláírta a fegyverletételt, amely csaknem húszévi polgárháborúnak vetett véget. Pisztollyal szíven lötte magát, de a golyó kijött a hátán anélkül, hogy bármelyik nemes szervét megsértette volna. Mindebből csupán egy utca maradt fenn Macondóban, amelyet róla neveztek el." Aureliano Buendíát kezdetben megejtik a liberális jelszavak (bevezetni a polgári esküvőt és a válást, tövényesíteni a zabigyeréket, feldarabolni az országot, kivonni a konzervatív központi hatóságok kezéből az új szövetségi rendszert stb.); kérelhetetlen konok-sággal vezeti egyik hadjáratot a másik után; egyidejű és ellentétes hírek arról tudósítanak, hogy az Antillák felől jöve partra száll a Vitorla-foknál, elesik, délről támad, győzelmet arat Villanuevában, leverik Guacomayalban, megeszik a Motilonshegység indiánjai, lázadást szít Urumitában, előtör a Guayira-félszigetről, tizenhat ízben vereséget szenved, beveszi Riohacha városát; így születik meg az a legenda, hogy Aureliano Buendía ezredes egyszerre több helyen is jelen van — a mi függvény-egyenleteink szerint személységének alkotóelemei különböző mezőket foglalnak el Közép- és Dél-Amerika lapján; azután beleun az értelmetlen csatározásba, mert látnia kell, hogy a liberális politikusok és földesurak, feladva összes elvüket, céljukat, megszegve minden fogadkozásukat, össze-játszanak és kiegyeznek a konzervatívokkal; elundorodik a vérontástól, a kivégzésektől, amelyeket azelőtt hajtanak végre, hogy kiadta volna a parancsot; emeljük már a szeretkezők is a sátrába hurcolt vagy honleányi buzgóságból önként felkínálkozó nőkkel; leteszi a fegyvert, hazamegy a többször gazdát cserélt Macondóba, elsáncolja magát ötvösműhelyében, ahonnan csak elvéte moccan ki, például aznap, amikor meghal, miután a gesztenyefánál lehugyozta számára láthatatlan apjának cipőjét. Az ezredes életútja tehát születésétől haláláig Kolumbia földjén és a Karib-térségben kanyarog.

Ezzel szemben bátyja, José Arcadio, aki megszökött egy cigánylánnyal, 65-ször megkerüli a földgolyót, közben társa hullájából eszik a Japán-tengeren, a Bengáli-öbölben legyőz egy tengeri sárkányt, amelynek gyomrából középkori lovag fegyverzete kerül elő, s "a világ túlsó végéről" tér haza, hogy házasságot kössön Rebecával; a 17-ek egyike, Aureliano Amador szintúgy bejárja a fél világot, de mint ismeretlen jövevény, nem lel menedékre a családi házában, és őt is szülőföldjén ölik meg a kopók, akik mindenható követék; Pietro Crespi Olaszországból vetődött Macondóba, Amaranta Ursula Brüsszelből cipelte el férjét, a rovarszakértőt és sportrepülő, aki nem sokára Afrikában köt ki, mert oda irányították a tervbe vett légiposta céljaira megrendelt repülőgépet; a gyermekétől és gyermeke apjától megfosztott Meme, végigvon-szoltatva az elődök lába nyomától megszentelt helyeken, a spanyol gálya romjai mellett, az elvarázsolt tájon, zárdába jut, és egy krakkói kórházban senyved el; a "pápainas" Rómában lopja a napot tanulás helyett; a vég előestéjén szétszédnek Aureliano Babilonia barátai, ki Észak-Amerikába, ki Párizsba, ki Katalóniába bujdosik el; Melchides pedig a singapori-i fővenylen szokott meghalni, és ilyenkor a Jávai-tenger hullámsírájában helyezik ideiglenesen örök nyugalomba.

A legújabb találmányok hírét a közelből hozza Ursula (férje meghíusult próbálkozásai után ugyanis ő talált rá a szomszédos településre, ahová hetente jár a posta), maguk a vívmányok (a "jólét-fejlesztő gépek" meg a szórakoztatás, szemfényvesztés és bujálkodás intézményei) messzi tájakról érkeznek szárazon és vizen (például az Aureliano Triste vasútján, a "füstölő konyhán", "mely egy falut húz maga után", és a Második José Arcadio által hajózhatóvá tett folyón). A civilizáció telje, és a végromlás az Egyesült Államokból jön, a telefonnal, gramofonnal, villanyvilágítással, mozival, a banántársasággal, a gringókkal, akik megépítik a maguk hóföhér villáit, türkiz úszomedencéit és nyomorúságos munkásbarakkjait a szégesdróttal elkerített ültetvény (a "villamosított baromfitelep") környékén, és meghonosítják átmenetileg a maguk korszerű és közönséges életformáját. A banántültetvény munkaalkalmat teremt a helybelieknek is, ám

a dolgozók élet- és munkakörülményei siralmasak; sztrájkok, zendülések robbannak ki (Második José Arcadio vezetésével); az érdekegyeztetés ürügyén összehívott gyűlésen a katonaság a tömegbe löv, mintegy háromezer embert géppuskáznak le, az áldozatokat a tengerpartra szállítják és a vízbe vetik (egyedül Második José Arcadio marad életben a lidércvonal utasai közül); a banántársaság nyomtalanul eltűnik, mint csakhamar maga Macondo is.

Így aztán végképp kárba vesznek egyéb tanítások mellett az először José Arcadio és Aureliano okulására tartott pátriárkai fantasztikus földrajzórák a közeli vizekről, ahol hajdan Sir Francis Drake ágyúval vadászott a kajmánokra, s ahol "női felsőtestű cetfélék" úszkálnak, Afrika legdélibb részéről, ahol tanult és békés emberek élnek, s egyetlen szórakozásuk a gondolkodás, az Égei-tengerről, amelyen gyalog is át lehet kelni, oly közel esnek egymáshoz a szigetek.

Mozgás

A Rubik-kockát nem mindenki képes bármilyen helyzetből megszabott helyzetbe forgatni, némely csavarások változatlan ismétlése után, bizonyos stratégiák, "varázsigék" hasznosítása révén mégis visszaáll a kiinduló vagy más korábbi állapot; matematikai igazság ez, bármely forgássorozat megismétlésekor bekövetkezik előbb-utóbb — ennek felel meg a regényben az előérzet, a jóstehetség, a jóslat és a jóslat beválása: adott szereplők, körülmények, előzmények ismeretében előre látható a jövő. A bűvös kockán a vak véletlen szeszélye szerint, találomra végzett elcsavarások eredményeként is előállhat (egy a 43 trillióhoz eséllyel) valamely meglepően szép, talányosan szabályos mintázat vagy meghökkenően kusza elrendeződés — ezzel egyenértékű a regényben a teljességgel valószínűtlen, a hihetetlen: a csoda. A megszeghetetlen játékszabályoknak, a műveleti kötöttségeknek (annak a ténynek, mondjuk, hogy a saroknégyzet bármilyen irányú és számú elforgatás után is saroknégyzet lesz, vagy hogy az élnégyzet pontosan 24 mezőt foglalhat el, vagy hogy a középnégyzet csakis helyben foroghat) — a sorsszerűség, az elrendelés, a végzet a regénybeli tükörmása. A kockán a helyváltoztatás egyetlen módja a körmozgás — ezt képezi le García Márqueznél az emberiségnek, Macondónak, a Buendía nemzetségnek, a családtagok egész életének és mindennapi ténykedéseinek körpályája, az ismétlődés, az örök visszatérés egy korábbi szakaszba vagy az ősalápotba, egyik létből és nemlétből a másikba. Jóslat, csoda, végzet, körforgás — ez a négy volta-képpen egy. A csoda a jóslatok végzeteszerű igazolódása a körforgásban, amely a végzetes jóslatok valóra válásának csodája; de beszélhetünk csodás előérzetről, végzetes körforgásról, ismétlődő csodáról és így tovább.

A Száz év magányban szinte minden fontos sze-

replő megáldatott-veretett több-kevesebb jóstehet-séggel, és mindenki alanya meg tárgya a csodának, a körforgásnak és a végzetnek. Petra Cotes aprólékos felvilágosítást nyújt a kincs hollétéről, amelyet az ő részvétele és tájékoztatása nélkül rejtett el a polgárháború idején Ursula. Pilar Ternera kiolvassa az ezredes átható tekintetéből, hogy jó katona válik belőle, később értésére adja, mikor és miképpen követnek majd el merényletet ellene; az álom- és felejtőkör hónapjai alatt a múltból jóslat a Buendíák képapnője, 145. születésnapja után viszont "egy tökéletesen feltárlt és hiteles jövőben él". Az ezredesnek meggyőződése, hogy sorsa meg van írva; Ursula és Amaranta pontosan tudja, milyen eseményekkel közeleg el haláluk órája. A legfőbb jóstudomány Melchíadesben lakozik, és száz elteltével kihüvelyezendő irataiban, amelyek tényleg magukban foglalják a Buendía család múltját, jelenét, jövőjét; Melchíades még azzal is tisztában van, mennyi idő (hány elforgatás) szükséges a jóslat megvilágosodásához és azzal egyidejű teljesüléséhez.

Az ezredes sír az anyja hasában, nyitott szemmel jön világra, és 34 fazékban forr fel a víz a hideg tűzhelyen, amikor betér apja alkimista vegykonyhájába. Francisco, az Ember legyőzi dalrögtönzésben az ördögöt, Nicanor Reyna atya 12 centiméterrel a föld fölé emelkedik, hogy bebizonyítsa Isten létét. A rejtélyes körülmények közt ledőlt José Arcadio vérenek patakja a fél falu átszelése után halálos biztonsággal talál el Ursula szobájába; a 17 Aureliano homlokára rajzolt hamvazószerdai keresztet letörölhetetlennek bizonyulnak, s e hamukereszteket célozzák meg később gyilkosaik; a boldogtalan Mauricio Babiloniának sárga pillangófelhő az előhírnöke, kísérője és földidézője. Amaranta cernát fűz a kék ruhás asszony képében megjelenő halál tűjébe, és leveleket visz a túlvilágra a halottaknak hozzátartozóiktól; Ursula halálakor a törött tőkhéjből kipergett borsószemek mértani rendbe állnak össze a padlón (vesd össze a bűvös kocka öletszerűen alakított szabályos mintáival). Csoda az is, hogy a tényből (például a századokkal korábban megfeneklett spanyol gályából) legenda lesz, a rémlátásból pedig valóság, amely ismétetlen letagadtatik — ez utóbbi a mesterséges csodák esete: az eleinte elképzelhetetlennek tartott tömegmészárlásba torkolló gyűlésről a kormányközlemény, majd a történészek és a tankönyvek azt állítják — az emberek meg el is hiszik —, hogy megegyezéssel és békés szétoszlással ért véget, hiszen "Macondóban nem történt, nem történni, és soha nem is fog történni semmi. Ez egy boldog falu." Ugyanígy leha-zudtatik a polgárháború, Aureliano Buendía ezredessel egyetemben.

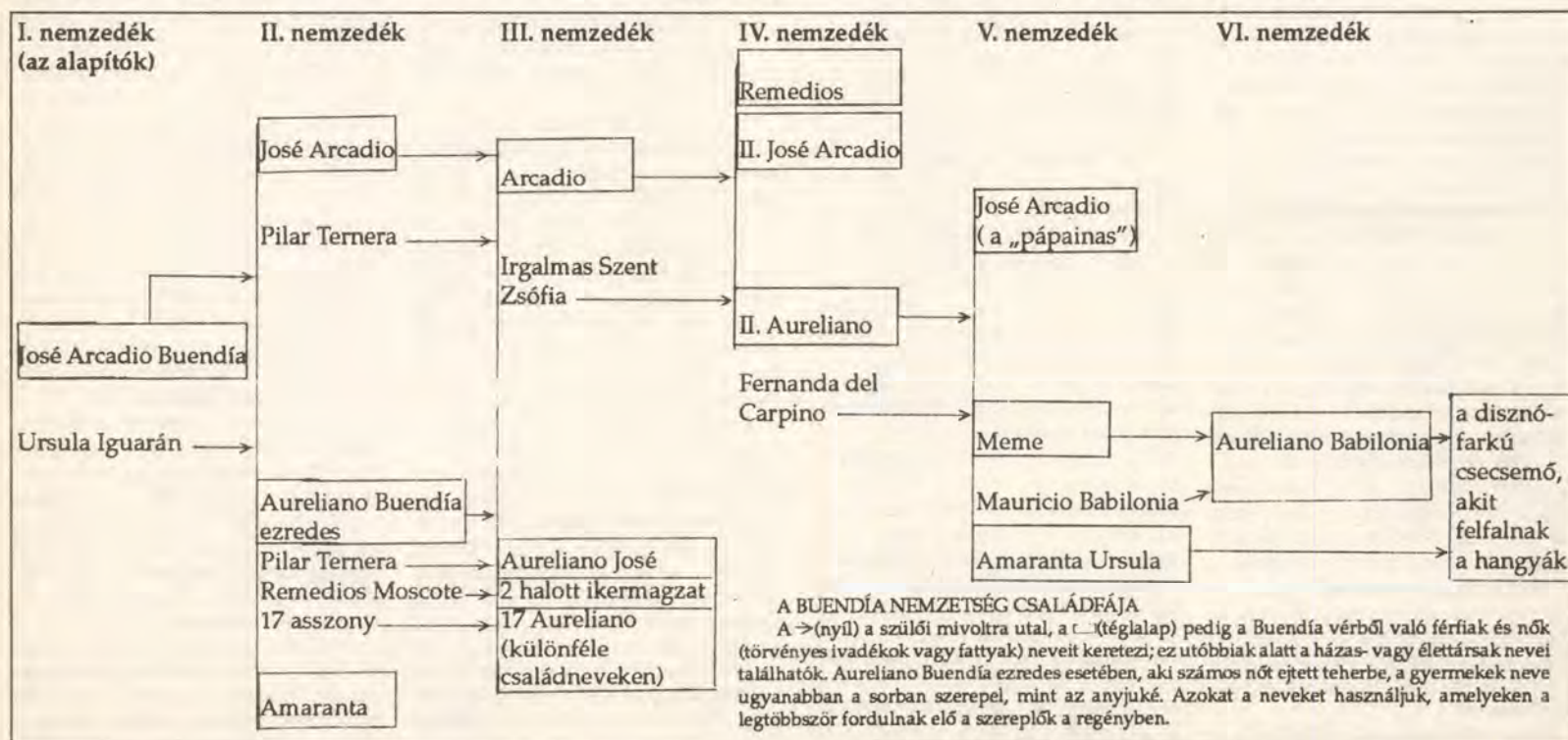
Nemhiába sopánkodik váltig Ursula, hogy körben forog a világ, nemhiába nevetgél Pilar Ternera: "a család története az elkerülhetetlen ismétlődések láncolata". Magának Ursulának azáltal sikerül el-

lepleznie megvakulását, hogy megfigyeli: a család tagjai nap mint nap ugyanabban az órában ugyanazt az útvonalat követik, ugyanazokat a szavakat használják. Aureliano Buendía hadvezérként "a háború bűvös körében" fásul el, a kölcsönös megtor-lások szakadatlan ismétlődésétől csömörlik meg, ötvösművészként aztán "egy rettenetes örök körforgás kényszerében" gyártja aranyhalacskaikat.

Hasonlóképpen sorjáznak az elemi csapások: a közös emlékezetvesztésre, a háborúra, a banántársaság "orkánjára" felhőszakadás következik, arra özvíz, természet- és hangyajárás, dögvész, növényburjánzás, majd a "prófétai szélvihar", amely eltörli Macondót és a Buendíákat a föld színéről. A legsúlyosabb és sohasem szünetelő sorscsapás természetesen a magány, a közös mintaképésben egyaránt résztvevő, de egymástól óhatatlanul el-zárt, a folyton helyet cserélő, de egymásnak mindig csak hült helyételő emberi négyzetek magánya — magány a szerelemben és a kielégíthetetlen sóvárgásban, magány a dicsőségben és a megaláztatásban, magány a sikerben és a kudarcban, magány a szeretetben és a gyűlöletben, magány a tudásban és a tudatlanságban, magány a szüzességben és a paráznságban, magány a szűkölködésben és a tékozlásban, magány a magányban.

Miközben Amaranta Ursula megszüli az unokaöccsétől nemzett kárhóztos "totemállatot", s a disznófarkú gyermek hangyák martalékává lesz, az anya elvérzik, Macondót pedig visszahódítja a falánk természet, és a lakosság elpusztul "a dühöngő bibliai orkán örvényében" — Aureliano Babilonia előtt feltárlnak Melchíades végső kulcsait, megfejt a versebe szedett, rejtjeles szanszkrit írásokat a család történetéről. Rohanvást nyomul előre a szövegben, át-átugorva egy-egy részt, hogy eljusson saját haláláig, az utolsó oldal olvasójaként egyszerre halad a megfejtésben és az átélésben, "mintha egy beszélő tükörbe pillantana", de "... még mielőtt elért volna az utolsó verssorhoz, már tudta, hogy soha többé nem lép ki ebből a szobából, mert úgy volt elrendelve, hogy a tükör (vagy trükkök) városa szétszóródik a szélben, és kihull az emberek emlékezetéből, mihelyt Aureliano Babilonia végez a per-gamenek megfejtésével, és hogy mindaz, ami írva vagyon bennük, öröktől fogva és mindörökre megismételhetetlen, mert az olyan nemzetségnek, amely száz év magányra van ítélve, nem adatik még egy esély ezen a világon."

Az előre megírt krónika úgy sűríti össze "egy évszázad mindennapos epizódjait, hogy ugyanabban a pillanatban együtt legyen érvényes valamennyi". Olyan képződmény ez a nyilvánosan titkos kéziratcsomó, akár egy színes jégkockákból összerakott bűvös kocka, amelyen sziporkázva törlik meg az alkony fénye, és bármikor elolvadhat, és mindig újra előállítható.

SZÁZ ÉV MAGÁNY

(részletek)

Évekkel később, a halálos ágyán Második Aureliánának eszébe jutott az az esős júniusi délután, amikor bemélt a hálószobába, hogy megismerkedjék első fiával. Noha bágyadt, pityeri gyerek volt, és semmiféle Buendía vonás nem látszott rajta, kétszer sem kellett meggondolnia, hogy milyen névre keresztelje.

— José Arcadio lesz a neve — mondta.

Fernanda del Carpio, a szép nő, akit az előző évben vett feleségül, egyetértett vele. Ursula viszont nem tudta leplezni homályos rossz érzését. A nevek makacs ismétlődése a család hosszú történetében, úgy érezte, döntő következtetések levonására jogosít. Míg az Aureliánok zárkóztak, de éles eszűek voltak, a José Arcadiók lobbanékonyak és vállalkozó kedvűek, de a végzet jegyét viselték magukon. Csak Második José Arcadiót és Második Aureliánót nem lehetett sehová besorolni. Gyermekkorukban olyan egyformák és csintalanok voltak, hogy még Irgalmas Szent Zsófia sem tudta megkülönböztetni őket. Amaranta a keresztelő napján karpereceket adott rájuk, kinek-kinek a nevével, és különböző színű ruhákba öltöztette őket, még a kezdetűket is rávárva, de amikor iskolások lettek, kitalálták, hogy ruhát és karkötőt cserélnek, sőt, ki-ki a saját nevével szólítja a másikat. Melchor Escalona, a tanító, aki Második José Arcadiót a zöld ingéről szokta megismerni, végképp elvesztette a talajt a lába alól, amikor meglátta, hogy a karkötőjén Második Aureliano neve áll, de mégis a másik mondja magát Második Aureliánónak, noha fehér ing van rajta, a karkötőjén pedig Második José Arcadio neve. Azóta nem lehetett biztosan tudni, hogy ki kicsoda. Később, amikor pedig nagyobbra nőttek már, és az élet különbözőre faragta őket, Ursula még mindig azon töprengött, vajon ők maguk nem tévedtek-e el valahol a megtévesztő játék szövevényében, és nem cserélődtek-e ki örökre. A kamaszkor kezdetéig olyanok voltak, mint két szinkron gépezet. Egyszerre ébredtek, egyszerre végeztek a szükségüket, egyformán betegedtek meg, és egyforma álmaik voltak. Otthon mindenki azt hitte, hogy az ikrek csak a többiek megtévesztése végett utánozzák egymást, és senki sem jött rá a valóságra, míg egyszer Irgalmas Szent Zsófia egy pohár limonádét adott az egyiknek, de mielőtt még lenyelte volna az első kortyot, a másik már megszólalt, hogy nincs benne cukor. Irgalmas Szent Zsófia, aki csakugyan kifejejtette a cukrot a limonádéból, beszámolt az esetről Ursulának. — Mind ilyenek — mondta Ursula, egy csöppet sem meglepődve. — Született bolondok. — Az idő végleg összekavart mindent. Egyikük, aki a megtévesztő játékok után Második Aureliano maradt, olyan hatalmassá nőtt, mint a nagyapja, a fivére pedig, aki Második José Arcadio maradt, olyan szikár lett, mint az ezredes, s csupán a magány családi bélyege volt közös rajtuk. Ursula talán éppen az alkatoknak, neveknek és jellemeknek ebből a keresztteződésből gyanította, hogy a kártya már kis koruk óta össze van keverve.

A kettőjük közti döntő különbség

a háború kellős közepén mutatkozott meg, amikor Második José Arcadio arra kérte Gerineldo Márquez ezredes, hogy vigye el egy kivégzésre. Kívánsága Ursula tiltakozása ellenére teljesült. Második Aureliano viszont a kivégzés megtekintésének pusztá gondolatába is beleresszketett. Otthon érezte magát a legjobban. [...]

Amikor Második Aureliano végigolvasta a könyvet, amelyben több mese csonkán abbamaradt, mert hiányoztak a lapok, nekilátott, hogy kislabizálja a kéziratokat. Mindhiába. A betűk olyanok voltak, mint a drótra akasztott száradó ruha, és inkább kötőhöz, mint írott szöveghez hasonlítottak. Egy forró déli órán, a kéziratok böngészése közben, hirtelen az az érzése támadt, hogy nincs egyedül a kamrában. Az ablak előtt, háttal a fénynek, kezét a térdén nyugtatva, ott ült Melchiades. Nem volt több, mint negyvenéves. Ugyanaz az idősen zekes és hollószárnyú kalap volt rajta, sápadt halántékán ugyanúgy folyt le a hőségben megolvadt zsír, mint ahogy Aureliano és José Arcadio látták gyermekkorukban. Második Aureliano nyomban ráismert, mivel Melchiades öröklődő emléke nemzedékről nemzedékre szállt, és nagyapjától őhozza is ejutott.

— Adj! isten — mondta Második Aureliano.

— Adj! isten, fiacskám — mondta Melchiades.

Attól fogva több éven át majdnem minden délután találkoztak. Melchiades mesélt a világról, igyekezett átadni neki évezredek tudását, de a kéziratokat nem volt hajlandó lefordítani. — Senki sem tudja meg, mi van bennük, amíg száz év el nem telik — mondta. Második Aureliano örökre megőrizte e találkozások titkát. Egyszer azt hitte, hogy külön világa már-már összeomlik, mert Ursula éppen akkor lépett be, amikor Melchiades is a kamrában volt. De Ursula nem látta Melchiadest.

— Kivel beszélsz? — kérdezte.

— Senkivel — felelte Második Aureliano.

— A dédapád volt ilyen — mondta Ursula. — Ő is magában beszélt.

Második José Arcadiónak időközben teljesült a vágya, és végignézett egy kivégzést. Élete végéig sem felejtette el a hat egyidejű lövés lidércvil-lanását, a dőrej visszhangját, amely darabokra tört a hegyek között, s a kivégzett szomorú mosolyát és zavart tekintetét, ahogy egyre csak állt, miközben az ingén szétáradt a vér, és még akkor is mosolygott, amikor eloldozták a karkötőt, és a meszesládába rakták. "Él — gondolta. — Élve temetik el." Annyira megrendült, hogy attól fogva gyűlölte a katonaságot és a háborút, nem a kivégzések, hanem a szörnyű szokás miatt, hogy élve temetik el a kivégzetteket. Senki sem tudta, mikor ment el először a templomba harangozni, és Antonio Isabel atyának, a Cachorro utódjának ministrálni, meg a plébániaudvaron harci kakasokat nevelni. Amikor Gerineldo Márquez ezredes tudomást szerzett róla, keményen lehordta, amiért a liberálisok szemében ennyire megvetett tevékenységre adta a fejét. — Az a helyzet — felelte Második José Arcadio —, hogy azt hiszem, konzervatív-nak születtem. — S ebben a sors

rendelését látta. Gerineldo Márquez ezredes megbotránkozva számolt be a dologról Ursulának.

— Annál jobb — mondta Ursula. — Bárcsak pap lenne belőle, hogy vég-re mihozzánk is eljőjön az Isten.

Hamarosan azt is megtudták, hogy Antonio Isabel atya már az első áldozásra készíti fel. A kakasok nyakának kopasztása közben a katekizmusra oktatta. Miközben a kotlósokat kosárba ültették, egyszerű példák-kal magyarázta el, hogyan jutott eszébe Istennek a teremtés második napján, hogy a csirkék a tojásban fejlődnek ki. Ekkor ütköztek ki rajta az aggkori örület első tünetei, ami aztán később arra a kijelentésre indította, hogy az ördög valószínűleg győzött, amikor fellázadt Isten ellen, s ő ül az égi trónon, de eltitkolja a kiletét, hogy kamrába kaparinthassa az óvatlanokat. Második José Arcadio, akit magával ragadott tanítómesterének merészsége, néhány hónap alatt éppoly jártas lett az ördög megtévesztésére szánt teológiai furfangokban, mint amilyen ügyesen eligazodott a kakasviadatok kelepcei közt. Amaranta gallérosnyakkendős vászonöltönyt varrt neki, fehér cipővel ajándékozta meg, és arany betűkkel írta rá nevét a gyertya szalagjára. Két nappal az első áldozás előtt Antonio Isabel atya bezárkózott a fiúval a sekrestyébe, hogy egy bűn-enciklopédia alapján meggyóntassa. A bűnök lajstroma olyan terjedelmes volt, hogy az öreg plébános, aki este hatkor szokott nyugovóra térni, elaludt a gyóntatószékben, mielőtt a végére ért volna. A gyóntatás úgy hatott Második José Arcadióra, mint valami kinyilatkoztatás. Arra a kérdésre, hogy nővel paráználkodott-e, nem lepődött meg, és becsületesen nemmel válaszolt, de annál jobban megrökönyödött, amikor az atya azt kérdezte: hát állatokkal? Május első péntekén, a kíváncsiságtól égve, megáldozott. Azután megkérdezte Petroniót, a templomtoronyban lakó, nyamvadt sekrestyést, akiről azt beszélték, hogy denevéreket eszik, s Petronio így válaszolt: — Vannak elfajzott keresztények, akik számarkancával csinálják. — Második José Arcadio továbbra is akkora érdeklődést mutatott, s annyi magyarázatot követelt, hogy Petronio elvesztette a türelmét.

— Én kedden éjjel szoktam eljárni — vallotta be. — Ha megígéred, hogy nem mondom meg senkinek, jövő kedden te is velem jöhetsz.

A következő kedden Petronio csakugyan megjelent a torony aljában, kezében egy sámlival, amelynek a rendeltetéséről mindaddig senkinek sem volt tudomása, és egy közeli rétre vitte ki Második José Arcadiót. A fiú azután úgy rákapott az éjszakai kiruccanásokra, hogy csak sok idő múlva kezdett Catarino kocsmájába járni. Ő is felcsapott kakastenyészítőnek. — Viszed innét ezeket a vadakat! — förmedt rá Ursula, amikor először jelent meg otthon nemes harci kakasaival. — Eppen elég bánatot hoztak már a házra, hogy te most megtetézd. — Második José Arcadio szó nélkül sarkon fordult a kakasaival, de tovább nevelte őket nagyanyja, Pilar Ternera házában, ahol mindent megkapott, csak hogy odaszokjon. Antonio Isabel atyától szerzett tudása csakhamar megmutatkozott az arénában, és annyi pénze lett, hogy nemcsak a kakastenyésztését gyarapíthatta vele, hanem férfiörömeit is szerezhetett magának. Ursula összehasonlította a

testvérével, és nem fért a fejébe, hogy a két iker, aki gyermekkorában olyan egyforma volt, mint két tojás, így elüt-hessen egymástól. De nem sokáig kellett töprengenie, mert Második Aureliánón hamarosan kiütözköztek a lustaság és a léhaság tünetei. Amíg Melchiades kamrájában rostokolt, be-felé forduló természetű volt, mint Aureliano Buendía ezredes fiatal korában. De röviddel a neerlandiai egyezmény előtt egy véletlen esemé-ny felrázta az elmélyültségéből, és ráébresztette a világ valóságára. Egy fiatal lány, aki tombolajegyeket árult egy tangóharmonika sorsolásán, na-gyon bizalmasan köszönt oda neki. Második Aureliánót ez nem lepte meg, mert gyakran előfordult, hogy összetévesztették a testvérével. De nem árulta el a tévedést még akkor sem, amikor a lány könnyekkel próbálta megpuhítani a szívét, s végül a szobájába vitte. Már az első találko-záskor nagyon megkedvelte Második Aureliánót, és csalt a tombolásban, hogy ő nyerje a harmonikát. Második Aureliano két hét múlva rájött, hogy a lány felváltva fekszik le vele és fivéré-vel, mert egy személynek hiszi őket, de nemhogy tisztázta volna a félreér-tést, hanem inkább igyekezett fenn-tartani. Melchiades kamrájába nem tért vissza. A tornácra töltötte a dél-utánokat, és hallás után tanult harmo-nikázni, hiába szólít rá Ursula, aki abban az időben a gyászok miatt szá-múzte a zenét a házból, és ráadásul megvetette a tangóharmonikát mint Francisco, az Ember csavargó utódai-nak hangszerét. Második Aureliano mégis valóságos harmonikavirtuózzá fejlődött, s később is az maradt, mi-után megnősült, gyermekei születtek, és Macondo egyik legmegbecsültebb polgára lett.

Majdnem két hónapon át oszto-zott fivérével a lányon. Második José Arcadiónak minden lépését figyelte, keresztelte a terveit, és amikor biztos volt benne, hogy fivére nem megy el közös szeretőjükhöz, ő töltötte vele az éjszakát. Egy reggel felfedezte magán a betegséget. Két nappal utána az ár-nyékszéken ott találta fivérét, aki gőrc-sösen kapaszkodott egy gerendába, kiverte a veríték, és keservesen zoko-gott: Második Aureliano rögtön tudta, hogy miről van szó. Fivére bevallotta, hogy a lány kiadta az útját, amiért ráragasztotta — mint mondta — a rosszbetegséget. Azt is elmesélte, hogy Pilar Ternera mivel kúrálja őt. Második Aureliano lopva alávetette magát az égető hipermagános öblíté-seknek és a vizeletelhajtóknak, s három hónapon át tartó titkos szenvedés után külön-külön mindketten meg-gyógyultak. Második José Arcadio nem ment vissza a lányhoz. Második Aureliano elnyerte a lány bocsánatát, és haláláig vele maradt.

Petra Cotes volt a neve. A háború alatt érkezett Macondóba, egy alkalmi férj oldalán, aki tombolából élt, s a férfi halála után ő vitte tovább az üzletet. Tiszta és fiatal mulatt lány volt, man-dulavágású, sárga szeme párducvad-ságot adott az arcának, de roppant nagylelkűséggel és csodálatos szerel-mi képességekkel volt megáldva. Amikor Ursula megtudta, hogy Má-sodik José Arcadio kakasokat te-nyészt, és Második Aureliano a szeretője zajos dárídóin húzza a har-monikát, azt hitte, belebolondul a szé-gyenbe. Mintha ők ketten magukba gyűjtötték volna a család minden rossz tulajdonságát, de a család egy

erényét sem. Ekkor határozta el, hogy azontúl senkit sem fognak Aureliánónak vagy José Arcadiónak hívni. De amikor Második Aureliano első gyermeke megszületett, mégsem mert vitába szállni a fiúval.

— Rendben van — mondta Ursula —, de egy feltétellel: én nevelem fel.

Noha százéves volt már, és a hályogtól csaknem teljesen megvakult, épségben megőrizte testi energiáját, jellemzőségeit és szellemi egyensúlyát. Nála senki sem lehetett volna alkalmasabb, hogy felnevelje azt az erényes férfit, aki majd helyreállítja a család tekintélyét — olyan férfit lesz, aki még hallomásból sem ismeri a háborút, a harci kakasokat, a rossz nőket és az eszelős hóbortokat, e négy sorscsapást, amely Ursula szerint nemzetsége hanyatlását előidézte. — Pap lesz belőle — jelentette ki ünnepélyesen. — És ha Isten élte, felviszi a pápaságig. — Szavait harsány nevetés fogadta nemcsak a hálószobában, hanem az egész házban, ahol Második Aureliano lármás cimborái összegyűltek. A háborút, amely a rossz emlékek padlására került, rövid időre felidéztek a durranó pezsgősdugók.

— A pápa egészségére — emelte poharát Második Aureliano.

A vendégek körében koccintottak. Azután a házigazda harmonikázott, petárdák pukkantak, és a népnek kidobolták az örömhírt. Hajnalban a pezsgőtől elázott társaság leült hat telenet, és kivitte az utcára, hogy mindenki egyen belőle. Senki sem botránkozott meg rajta. Amióta Második Aureliano átvette a ház irányítását, az effajta mulatságok minden napossá váltak, bár nem mindig akadott olyan nyomos ok, mint egy pápa születése. Néhány év alatt, minden erőfeszítés nélkül, pusztán a szerencse kegyéből akkora vagyont gyűjtött, amelynek alig akadt párja az egész lápvíden, s mindezt a jószág természetfeletti szaporodásának köszönhette. Kancái hármassával ellettek a csikókat, a tyúkok naponta kétszer tojtak, s a kocák olyan vadul hasasodtak, hogy senki sem tudta, mire magyarázza a rendkívüli termékenységet, ha csak nem boszorkányságra. — Légy beosztó — mondta okatlan dedunokájának Ursula. — Nem tart ki mellett örökre a szerencse. — De Második Aureliano nem hallgatott rá. Minél több pezsgőt bontott a cimboráinak, annál vesztettebbül ellet a jószág, s ő annál biztosabban tudta, hogy jó csilagát nem a saját viselkedése irányítja, hanem Petra Cotes, a szeretője, akinek a szerelme izgató erőként hatott a természetre. Annyira biztos volt ebben a vagyongyarapító erőben, hogy Petra Coteset mindig a jószág mellett tartotta, és Fernanda beleegyezésével még azután is vele élt, hogy gyerekei születtek. A nagy erejű férfinak, aki őseitől örökölte hatalmas természetét, de életörömeivel és ellenállhatatlan várázsával mindig felülmúlta őket, alig jutott ideje az állatok gondozására. De elég volt kivinnie Petra Coteset a jószágához, és végiglovagoltatnia a földeken, s minden állat, amely Második Aureliano billogát viselte, máris elkapta a gyógyíthatatlan szaporodási járványt.

Mint minden jót, amiben hosszú életük folyamán részüket volt, a ropant vagyont is a véletlennek köszönhették. Petra Cotes a háború végéig a tombolából élt, Második Aureliano pedig úgy segített magán, hogy időnként megdézsmálta Ursula perselyét.

Léha pár voltak, s csak az érdekelte őket, hogy minden éjjel, még a tiltott napokon is összefeküdjenek, és hajnalig hancúrozzanak az ágyban. — Ez a nő lett a veszted — szapult Ursula dedunokáját, amikor úgy tántorgott haza, mint az alvajáró. — Annyira megbabonázott, hogy maholnap görcsbe rándít a kólika, mert varangyos béka lesz a hasadban. — Második José Arcadio, aki csak nagy sokára fedezte fel, hogy kiszorították a helyéből, nem értette a fivére szenvedélyét. Úgy emlékezett Petra Cotesre, hogy nagyon is középszerű nő volt, meglehetősen lusta az ágyban, híján minden szerelmi tehetségnek. De Második Aureliano, aki süket maradt Ursula siránkozására és a testvére csúfolódására, csak azon törte a fejét, hogyan találhatna valami foglalkozást, ami lehetővé tenné, hogy kitarítsa Petra Cotes egy házban, és ott haljon meg vele, fölötte, alatta, egy önfeladt, lázas éjszakán. Amikor Aureliano Buendia ezredes, engedve az öregkori békés örömei csábításának, újra kinyitotta az ötvösműhelyt, Második Aureliano arra gondolt, hogy jó üzlet lenne aranyhalakat gyártani. Hosszú órákat töltött a fülledt kis helyiségben, és nézte, ahogy a kemény fémlemezek, amelyeket az ezredes a kiábrándultság elmondhatatlan türelmével kalapálgat, lassacskán arany pikkelyekké változnak. De olyan fárasztónak találta a mesterséget, és Petra Cotes emléke olyan makacsul kínozza, hogy három hét múlva kerekelt oldott. Petra Cotesnek ebben az időben támadt az az ötlete, hogy nyulakat sorsol ki a tombolán. A nyulak olyan gyorsan szaporodtak és nőttek, hogy alig győzte árulni a tombolajegyeket. Második Aureliánónak kezdetben nem szűrt szemet ez az ijesztő arányú szaporodás. De egy éjjel, amikor a faluban már senki sem akart hallani a nyúlombólálól, valami nagy lármát hallott az udvar kőfala felől. — Ne ijedj meg — mondta Petra Cotes. — A nyulak azok. A hemzsegő állatok zajától egész éjjel nem bírtak aludni. Második Aureliano virradat felé kinyitotta az ajtót, és a hajnali ragyogásban feltárult előtte a kék nyulakkal kikövezett udvar. Petra Cotes, aki majd meghalt nevéteiben, nem állta meg tréfa nélkül.

— Ez a ma éjjele termés — mondta.

— Szörnyű! — mondta Második Aureliano. — Miért nem próbálok meg teheneikkel?

Hogy az udvar mégiscsak tágasabb legyen, Petra Cotes néhány nappal később elcserélte a nyulakat egy tehénért, amely két hónap múlva három ikerborjót elletett. Így kezdődött. Második Aureliano máról holnapra földek és nyájak tulajdonosa lett, s alig győzte kibővíteni a roskadásig tömött ólakat és istállókat. Úgy tombolt a jólét, hogy maga is csak nevetni tudott rajta, és mindenféle szertelenségekben kellett levezetnie a jókedvét. — Félre az útból, tehének, rövid az élet — kiabálta. Ursula azon töprengett, vajon milyen lében mártózkodott meg, vajon nem lett-e belőle rabló, marhatolvaj, és valahányszor azt látta, hogy Második Aureliano pezsgőt bont, pusztán azért, mert jólesik a fejére eresztetnie a habját, hangos kiáltásokkal szidalmazta a pocskolását. Addig zaklatta, míg egy reggel Második Aureliano kirobbant jókedvében fogott egy láda pénzt, egy doboz csirizt meg egy ecsetet, és torkaszakadtából fújva Francisco, az Ember régi nótiát,

kívül-belül, alul és felül kitapétázta a házat egypezós bankókkal. A régi hajlék, amelyet még a gépzongora meghozatala idején fehérre festettek, most olyan kétes külsőt öltött, mint egy bazár. A család felhőrdülése, Ursula szörnyűködése s a tékozlás megdicsőülésének látványára odasereglett tömeg éljenzése közepette Második Aureliano végül is mindent kitapétázott a homlokzattól a konyháig s a hálósobáktól az árnyékszékéig, és a megmaradt bankókat az udvarra szórta.

— No — mondta —, most aztán remélem, többé senki se fog pénzről beszélni ebben a házban.

Úgy is lett. Ursula leszedette a nagy mézgalacsinkokhoz ragadt bankjegyeket, és újból kimeszeltette a házat. — Istenem — fohászzkodott. — Add, hogy megint olyan szegények legyünk, mint amikor a falut alapítottuk, nehogy aztán a túlvilágon kelljen megfizetnünk ezért a tékozlásért. — Fohása fordítva teljesült. Az egyik kőműves a pénz eltávolítása közben véletlenül feldöntött egy hatalmas gipsz Szent József-szobrot, amit a háború utolsó éveiben hagyott náluk valaki, s az üreges szobor darabokra tört. Színültig tele volt aranyakkal. Senki sem emlékezett rá, hogyan került oda az életnagyságú szent. — Három ember hozta — mesélte Amaranta. — Kérték, hadd maradjon itt, amíg eláll az eső, én azt mondtam, tegyék oda a sarokba, ahol senkinek nem lesz az útjában, oda is tették nagy óvatossággal, és azóta ott áll, mert soha nem jöttek érte. — Ursula az utóbbi időben gyertyákat állított elé, és gyakran letérdelt előtte, mit sem sejtve, hogy nem egy szenthez, hanem körülbelül két mázsa aranyhoz imádkozik. Akaratlan pogányságának utólagos felismerése csak növelte a kétségbeesését. Leköpte a bálmatlos pénzrakást, betöltötte három vitorlavászon zsákba, s elásta egy rejtékhelyre, abban a reményben, hogy a három ismeretlen előbb-utóbb érte jön. Jóval később, a végelgyengülés nehéz éveiben, Ursula néha beleszólt a sok-sok utazó beszélgetéseibe, akik ez idő tájt megfordultak a házban, és arról faggatta őket, hogy a háború alatt nem hagytak-e náluk megőrzésre egy gipsz Szent József-szobrot, amíg eláll az eső.

Ezek a dolgok, amelyek annyira megbotránkoztatták Ursulát, akkoriban mindennaposak voltak. Macondo megfeneklett a csodával határos jólétben. Az alapítók vályog- és bambusz-kunyhóit faredőnyös, cementpadós téglapályák váltották fel, amelyekben könnyebben el lehetett viselni a délutáni kétértelmű fullasztó hőséget. José Arcadio Buendia hajdani falujából csak a poros mandulafák maradtak meg, mert úgy volt megírva, hogy a legmostohább körülményeket is átvészeljék, s az áttetsző vízzel folyó, amelynek őskori köveit Második José Arcadio zúzza porrá megvadult baltacsapásokkal, amikor nekifogott, hogy megtisztítsa a medret a hajózás számára. Eszelős álom volt, dedapja álmaihoz is alig fogható, mivel a köves folyóágy és a gyakori vízesések mindenfajta hajózást lehetetlenné tettek Macondo és a tenger közt. De Második José Arcadio megmakacsolta magát a vakmerőség hirtelen rohamában. Mindaddig semmi jelét nem mutatva a képzelőerőnek. Petra Coteszel való futó kalandján kívül nem volt dolga nővel. Ursula a családi krónika legfakóbb szereplőjének tartotta, aki

még a kakasviadalokon sem tud kitűnni a többi szurkoló közül, míg aztán egyszer Aureliano Buendia ezredes szoba nem hozta a spanyol gályát, amely szárazon rekedt, a tenger tizenkét kilométerre, s amelynek megszenesedett bordázatát a háború alatt maga is látta. A történet, amelyet annyi éven át annyian mesének hittek, valóságos kinyilatkoztatás volt Második José Arcadiónak. Elárverezte a kakasait, embereket toborzott, felszerelést vásárolt, és hozzájárult a hatalmas vállalkozáshoz: követ tört, csatornát vájt, szirtet zúzott szét, és vízeséseket simított el. — Ezt már fejből tudom — kiabálta Ursula. — Mintha körbejárna az idő és visszatérnünk volna a legelejéhez. — Amikor a folyó Második José Arcadio szerint hajózhatóvá vált, részletesen előadta terveit a fivérének, és megkapta tőle a vállalkozáshoz szükséges összeget. Hosszú időre eltűnt. Már azt mondogatták, hogy a hajó megvételének terve csak ügyes fogás volt, amellyel kicsalta a fivére pénzét, amikor elterjedt a hír, hogy egy különös hajó közeledik a folyón. Macondo népe, amely már nem emlékezett José Arcadio Buendia mesés vállalkozásaira, összefutott a parton, és a hitetlenségtől kimeredt szemmel bámulta, amint befut a faluba az első és utolsó hajó. Közönséges tutaj volt szálfaból, és húsz ember vontatta vastag kötelekkel, a két parton haladva. Második José Arcadio büszkén csillogó szemmel a hajó orrából irányította a költséges műveletet. Vele együtt egy csapat tündöklő matróna is partra szállt; látványos napernyőkkel óvták magukat a perzselő naptól, bájos selymekendő volt a vállukon, pirosító az arcukon, élő virágok a hajukban, arany kígyók a karjukon és gyémántok a fogukban. Több vízi járművet Második José Arcadio nem is tudott felvontatni Macondóig a szálfatutajon kívül, azt is csak egyetlenegyszer, de vállalkozása kudarcát sohasem ismerte be, sőt a hősies akarat győzelmének kiáltotta ki. Aggályosan elszámolt a testvérevel, aztán mindjárt elmerült ismét a kakastenyésztés örömeiben. A szerencsétlen vállalkozásból csupán az az újító fuvallat maradt meg, amelyet a matrónák hoztak Franciaországból: csodás szakértelmű megváltoztatta a szerelem hagyományos módszereit, a társadalmi jólét iránti érzékük pedig tönkretette Catarino elavult kocsmáját, és az utcát japán lampionok és melabús kintornák bazárává alakította át. Ők kezdeményezték azt a véres karnevált is, amely három napon át önkívületben tartotta Macondót, s amelynek csak egy tartós következménye volt: alkalmat adott Második Aureliánónak, hogy megismerkedjék Fernanda del Carpióval.

A szép Remedios választották meg királynőnek. Ursula, aki reszketett dedunokájának nyugtalanító szépsége miatt, nem tudta megakadályozni. Mindaddig sikerült elérnie, hogy a szép Remedios ki se mozduljon otthonról, csak ha Amarantával a templomba ment, de ilyenkor fekete mantillával kellett eltakarnia az arcát. Az Istenről leginkább elrugaskodott férfiak, akik csak Catarino feketemiséin öltöztek papi álcát, pusztán azért jártak templomba, hogy legalább egy pillanatra láthassák a szép Remedios arcát, akinek legendás szépségét döbbenet és szenvedélyesen emlegették

>>>>> folytatás a 16. oldalon

>>>>> folytatás a 15. oldalról

az egész lápvidek. Sokáig kellett várniuk, amíg megláthatták, és jobban jártak volna, ha mindörökké hoppon maradnak, mert a legtöbben soha nem nyerték vissza álmuk békességét. Hogy mégsem maradtak hoppon, egy idegen férfinak köszönhetők, aki örökre elvesztette lelki nyugalma, mindinkább lehúzta a nyomor és a züllés hínára, és néhány évvel később szétmorzsolta egy éjszakai vonat, amely alva találta a síneken. Már a legelején, amikor zöld kordbársony ruhában és hímzett mellényben a templomba lépett, mindenki tudta, hogy nagyon messziről jött, talán valami távoli, külföldi városból, és a szép Remedios bűvös varázsa vonzotta ide. Olyan szép ember volt, olyan legényes, de mégis higgadt, és olyan magabiztos tartású, hogy Pietro Crespi koraszülöttnak látszott volna mellette: sok nő keserű mosollyal ösztönözte, hogy ő az, aki igazán méltó a mantillára. Senkivel sem elegyedett szóba. Vasárnap reggelként bukkant fel, mint egy mesebeli herceg, ezüstkenyves, bársonytakarós lován, és mise után eltávozott Macondóból.

Erdő sugárzott belőle; mihelyt először meglátták a templomban, mindenki tudta, hogy közte és a szép Remedios közt néma és feszült párbaj kezdődött, titkos egyezség köti össze őket, visszavonhatatlan kihívás, amely még a szerelemben sem teljesülhet be, csak a halálban. A hatodik vasárnapon a lovag egy sárga rózsával jelent meg a templomban. Állva hallgatta végig a misét, mint szokta, majd a kifelé igyekvő szép Remedios elé állt, és odanyújtotta neki a rózsát. A szép Remedios természetesen fogadta, mintha nem érte volna váratlanul a hódolat, s ekkor felfedte egy pillanatra az arcát, és egy mosollyal mondott köszönetet. Ennyi volt az egész. De nemcsak a lovag, hanem az összes többi férfi számára is, akiknek kiváltságul jutott ez a végzetes élmény, a pillanat örökkévaló maradt.

A lovag ettől kezdve zenekart állítottatott a szép Remedios ablaka alá, s olykor virradatig húzták. Csak Második Aureliano érzett iránta szívből fakadó részvétet, és próbálta megintgatni állhatatosságában. — Kár az időt vesztegetni — mondta egy éjszaka. — Ebben a házban olyan nők élnek, hogy rosszabbak az öszvércancánál. — Felajánlotta a barátságát, pezsgőfürdőre invitálta, s igyekezett megértetni vele, hogy családjában a nőknek kovaköbök vannak a belsősegeik, de nem sikerült kizökkentenie a makacsságából. Aureliano Buendía ezredes, akit a véget nem érő éjjelnek kihoztak a sodrából, azzal fenyegette meg, hogy pisztollyal fogja ki-gyógyítani. De az idegent semmi sem tántorította el, csak az önnön siralmas, kétségbeesett állapota. A makulátlan eleganciát felváltották a hitvány rongyok. Azt beszélte róla, hogy hatalmat és vagyont hagyott távoli szülőházájában, de valójában sohasem derült ki a származása. Kötekedő kocsmatöltelék lett belőle, és reggelként a saját piszkában ébredt Catarinónál. Tragédiájában az volt a legszomorúbb, hogy a szép Remedios még akkor sem figyelt fel rá, amikor hercegi öltözetében jelent meg a templomban. Elfogadta a sárga rózsát, de nem gondolt semmi rosszra, legfeljebb mulattatta a szokatlan gesztus, és

azért emelte fel a mantilláját, hogy jobban lássa a férfi arcát, nem a magát akarta megmutatni.

A szép Remedios valójában nem is evilági lény volt. Nagy kamaszlány korában is Irgalmas Szent Zsófiának kellett mosdatnia és öltöztetnie, és később, amikor már egyedül is elboldogult, vigyáznia kellett rá, nehogy egy pálcikával állatokat mázoljon a falra az ürülékéből. Húszéves volt már, de se írni-olvasni, se evőeszközzel bánni nem tudott, és meztelenül járkált a házban, mert a természetével nem fért össze semmiféle formáság. Amikor az őrség ifjú kapitánya szerelmet vallott neki, naívvul visszautasította, megriadván a léhaságától. — Képzeld, milyen gügye — mondta Amarantának. — Azt mondja, én leszek a halála, mintha csak valamiféle bélcavarodás volnék. — Amikor a kapitányt csakugyan holtan találták az ablaka alatt, a szép Remedios igazolva látta első benyomását.

— Na ugye — mondta. — Tisztára gügye volt.

Mintha valami emésztő éleslással a dolgok valóságának mélyére tudott volna hatolni, túl minden külső formán. Aureliano Buendía ezredes legalábbis így vélekedett, és egyáltalán nem tartotta gyengeelméjűnek, mint a többiek, sőt éppen ellenkezőleg. — Olyan, mintha húszévi katonáskodásból jött volna vissza — szokta mondani róla. Ursula a maga részéről halál adott az Istennek, hogy családját egy kivételesen tiszta lénnyel jutalmazta meg, de ugyanakkor nyugtalanította is a lány szépsége, mert ellentmondást érzett benne, ördögi kelepécét az ártatlanság kellős közepén. Ezért határozta el, hogy távol tartja a világtól, és megóvjá minden földi kísértéstől, nem is sejtve, hogy a szép Remedios már magzat kora óta védve van minden fertőzéssel szemben. Álmában sem gondolt rá, hogy a farsangi tombolák közepette szépségkirálynővé választhatják. De Második Aureliano mindenáron tigrisnek akart öltözni, és egyszer haza cipelte Antonio Isabel atyát, hogy győzze meg Ursulát: a karnevál nem poány ünnep, hanem katolikus hagyomány. Engedve a rábeszélésnek, Ursula végül is kénytelen-kelletlen beleegyezett a koronázásba.

Az a hír, hogy Remedios Buendía lesz az ünnepség királynője, órák alatt átlépte a lápvidek határait, és távoli tartományokba is eljutott, ahol ugyan mit sem tudtak roppant sugarú szépségéről, de mégis aggódni kezdtek, mert a vezetéknévét még mindig a felforgatás jelképeként érezték. Aggodalmuk alaptalan volt. Ez idő tájt senki sem lehetett volna ártalmatlanabb, mint a megöregedett és kiábrándult Aureliano Buendía ezredes, aki lassanként minden kapcsolatát elvesztette a nemzeti valósággal. Bezárkózott a műhelyébe, s csupán az aranyhalak árusítása fűzte a külvilághoz. Egy leszerelt katona, aki a béke első napjaiban a ház őrségéhez tartozott, járta velük a lápvidek falvait, s pénzzel és hírekkel tért vissza. A konzervatív kormány, mesélte, a liberálisok támogatásával naptárreformot készít elő, hogy minden elnök száz évig maradhasson hatalmon. S hogy végre aláírták a Szentszékekkel a konkordátumot, és egy bíboros érkezett

Rómából, gyémántos koronával, színarany trónon, és a liberális miniszterek térdén állva fényképeztették le magukat, amint csókkal illetik a gyűrűjét. Meg hogy a fővárosban vendégszereplő spanyol társulat primadonnáját egy álarcos banda elrabolta az öltözőjéből, és a következő vasárnap meztelenül táncolt a köztársasági elnök nyaralójában. — Hagyd a politikát — mondta az ezredes. — Nekünk az a dolgunk, hogy a halacskákat áruljuk. — Ursula jót nevetett, amikor a fülebe jutott, hogy az ezredes állítólag azért nem érdekli az ország sorsa, mert az ötvösséggel agyonkeresi magát. Félelmetes gyakorlati érzékével nem tudta felfogni, mi az üzlet abban, hogy az ezredes arany tallérokra cseréli az aranyhalacskákat, azután az arany tallérokra halacskákat csinál, és így tovább a végteleenségig, úgyhogy minél többet ad el, annál többet kell dolgoznia egy rettenetes, örök körforgás kényszerében. De az ezredes nem az üzlet, hanem a munka érdekelt. A pikkelyek megmintázása, a parányi rubinok beillesztése a szemek üregébe, a kopolyülemzők kicsiszolása és az uszonyok felrakása annyira lekötötte, hogy a háború okozta kiábrándulásnak már nem maradt hely. Az aprólékos munka olyan mohó figyelmet követelt, hogy rövid idő alatt többet öregedett, mint a háború hosszú éveiben; a sok görnyedéstől meghajlott a gerince, és a parányi részecskék kidolgozásában megromlott a látása, de a megfeszített figyelem nagy lelki békével kárpótolta. Háborús ügygel akkor foglalkozott utoljára, amikor a két párt veteránjainak egy vegyes csoportja azzal a kéréssel fordult hozzá, hogy segítsen kiharcolni az örökösén ígértetett, de soha meg nem érkező nyugdíjakat. — Verjék ki a fejükből — mondta. — Én önként lemondtam róla, mert meg akartam kímélni magam attól a gyötrelmetől, hogy halálomig a nyugdíjat várjam. — Gerineldo Márquez ezredes eleinte minden alkonyatkor meglátogatta, kiültek a ház kapujába, és a múltat idézgettek. De Amarantában elviselhetetlen emlékeket támasztott fel a megfáradt ember, akit a kopaszodás az idő előtti öregség szakadékába taszított, és addig gyötörte mindenféle igazságtalan ürüggyel, míg aztán már csak kivételes alkalmakkor jött el, s miután a paralízis ágyának döntötte, végleg elmaradt. A szóltan, csendes Aureliano Buendía ezredes, aki mit sem érzett a házat megrázkódtató új életerő szeléből, kezdte megsejteni, hogy a jó öregkor nem más, mint tisztességes szerződés a magánnyal. Hajnali ötkor kelt, könnyű éjszakai álom után, a konyhában felhajtotta az örökös cukor nélküli kávé, egész nap bezárkózott a műhelybe, majd délután négykor egy zsámolyt húzva maga után, végigment a tornácra, észre sem véve a rózsák lángolását, a délután ragyogását és a szoborra dermedt Amarantát, akinek estefelé olyan hallhatóan sustorgott a búbanata, mint egy levesesfazék, és kiült az utcai kapuba, amíg a szúnyogok hagyják. Olykor akadt egy-egy ember, aki elég bátor volt hozzá, hogy megzavarja a magányát.

— Hogy vagyunk, ezredes úr? — szóltak oda az utcáról.

— Megvagyok — felelte az ezredes. — Várom a halottaskocsimat.

Így hát teljesen alaptalan volt az aggodalom, amikor a neve közzsájon kezdett forogni a szép Remedios meg-

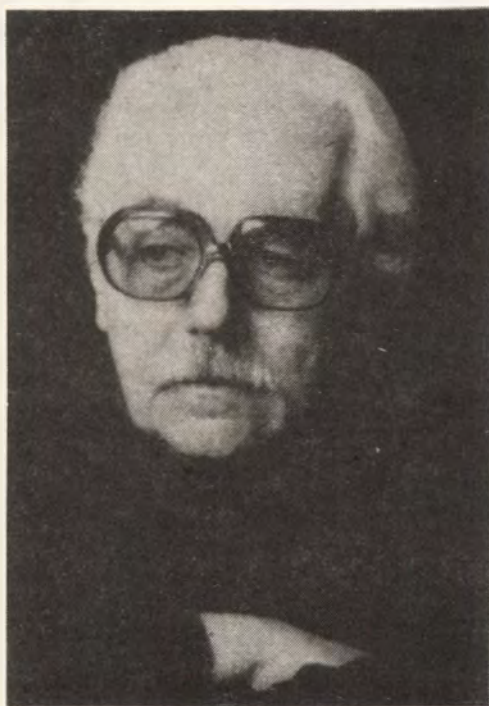
koronázása alkalmából. Mégis sokan nyugtalanodtak. Macondo népe, a közelgő tragédiáról mit sem sejtve, lármás, kiabáló jókedvvel nyüzsgött a főtéren. A farsangi téboly a tetőpontjára hágott. Második Aureliano-nak megvalósult az álma: tigrismezben, s a bömböléstől berekedve, boldogan kószált a féktelen tömegben, amikor a mocsár felőli úton egy csomó maskara tűnt fel, közöttük pedig aranyozott hordszéken egy olyan elbűvölő nő, hogy a képzelet sem teremthetett volna különben. Macondo békés lakossága egy pillanatra levette a maszkokat, hogy jobban láthassa a smaragdkoronás és hermelinpalástos, tündöklő lényt, akiből valódi méltóság áradt, nem csupán a csillám- és papírdíszek fensége. Volt, aki kellő éleslátással provokációt gyanított a dologban, de Második Aureliano egy szempillantás alatt véget vetett a döbbenetnek, a jövevényeket díszvendégeknek nyilvánította, és salomoni bölcsességgel közös trónra ültette a szép Remedios és a betolakodott királynőt. A beduinok öltözött idegenek éjfélig maguk is részt vettek az általános tombolásban, sőt még fokozták is azt a cigányok művészetére emlékeztető pompás tűzijátékokkal és akrobata mutatványokkal. Aztán a nagy öröngésben valaki egyszer csak felborította a kényes egyensúlyt.

— Éljen a liberális párt! — kiáltotta. — Éljen Aureliano Buendía ezredes!

A tűzijáték fényeit túllángolta az eldördülő puskák torkolatúze, rémült kiáltások nyomták el a zeneszót, s a mámor pánikba fulladt. Sokan még évek múlva is állították, hogy a betolakodott királynő testőrsége a reguláris hadsereg egy csapata volt, s a katonák szolgálati puskákat rejtegettek pazar dzsilabájuk alatt. A kormány egy rendkívüli közleményben visszautasította a vádat, s a véres epizód ügyében szigorú nyomozást ígért. De az igazság soha nem derült ki, és megmaradt az a feltevés, hogy a királynő testőrsége minden provokáció nélkül fegyvert rántott, és a parancsnok jeladására irgalmatlanul löni kezdte a tömeget. Amikor helyreállt a nyugalom, az utolsó álbédun is eltűnt a faluból, a téren pedig holtan vagy sebesülten hevert kilenc bajzós, négy kolombina, tizenhét kártyakirály, egy ördög, három zenész, két francia pár és három japán császárnő. A pánik zűrzavarában Második José Arcadiónak sikerült biztonságba helyeznie a szép Remedios, Második Aureliano pedig karjában vitte haza a betolakodott királynőt, akinek rongyokban lógott a ruhája, és csupa vér volt a hermelinpalástja. Fernanda del Carpiónak hívták. Az ország ötezer legszebb lánya közül őt választották meg a legeslegszebbnek, és azzal az ígérettel hozták Macondóba, hogy kiáltsák Madagaszkár királynőjévé. Ursula úgy gondoskodott róla, mint a saját édeslányáról. A falu nemhogy kétségbe vonta volna az ártatlanságát, hanem inkább meghatódott tőle. Hat hónappal a mészárlás után, mire felgyógyultak a sebesültek, és a tömegsír az utolsó virágok is elhervadtak, Második Aureliano elment érte a távoli városba, ahol az apjával élt, és aztán húsz napig tartó fényes lakodalmat ült vele Macondóban.

SZÉKÁCS VERA
fordítása

Levél a nyolcvanéves Méhes Györgyhez

Kedves Méhes György — Drága Lexi!
Az egykori, segítséggel, biztatással nem fukarkodó, alig 30 éves író-újságíró Barát — hiszen 1949-ben ismertelek meg — immár bevonult Nagy Öregjeink közé. Barátságosan vállonveregetett öregecske lett a hajdani végzős egyetemista is, akinek első lépéit Te egyengetted a nyomtatott betű, az írás-újságírás irányába.

Hadd tegyek azonban egy kis kitérőt az Olvasó kedvéért, aki nem érti, mitől Lexi — a György.

Első írásaid alatt még tulajdonképpen neved, a Nagy Elek szignó állt. A 40-es évek végén, az 50-esek elején, a nagy "verifikálások" idején rovásodra írták, hogy a háború alatt "polgári" lapokban publikáltál, és bal-szerencsédre — egyszer — a háború alatt szóvá merted tenni, hogy Amerikában nem szeretik a színesbőrűeket. Nem voltál jobb oldali — se németbarát —, ezért nem verték ki kezedből a tollat, de csak álnéven publikálhattál. A XVIII. század végi nagy erdélyi filozófiai-író, Méhes György nevét "kölcsonőzted" magadnak, ezen a néven publikáltad a *Gyöngyharmat Palkót*, a *Szikra Ferkót*, a *Világhíres Miklóst*, az *Utazás Nyárittyenben* — annyi más remek meséskönyveddel, ifjúsági regényekkel együtt. És megmaradtál a Méhes György név mellett akkor is, amikor már nyugodtan közölhetnél volna "igazi" neveden.

Csak Te tudod, csak mi tudjuk, akik már valamennyire érett fővel éltük át az utóbbi ötven esztendő, hogy mennyit kellett lavírozni a különböző tiltások és elvárások Székelyi és Kharüdiszei között, hogy eszmei kompromisszum, egyértelmű politikai behódolás nélkül érdekes, olvasható, valamit közölni kívánó és szép magyar nyelven megírt könyvet tehessünk az Olvasó asztalára. Mert közel fél évszázadon át ezt tetted: anyanyelvére tanítottad a fiatal romániai magyar olvasót — méghozzá szép magyar nyelvre.

Emellett egy egész időszak egyetlen — valóban sikeres — színműírója voltál, egy olyan időszaké, amelyben a többszörös cen-

zúra okoskodásai — bakafántoskodása —, kötekedése miatt úgyszólván alig lehetett egy-egy színpadra írt művet a közönség elé juttatni. Felejthetetlen például, hogy a *Peleskei Nótárius* általad színpadra alkalmazott változatának az utolsó, cenzori főpróbáján, a "vizionáláson" élet-halál uraként döntő minisztériumi hatalmasság csak azzal a feltétellel engedte játszani a darabot, ha nem emlegetik benne a töltött káposztát. Töltött káposztát ugyanis — az előkelő úr szerint — nem ehettek magyarok: ez jellegzetes román eledel.

Mintegy harminc év alatt számos színművet, vígjátékot mutatták be a romániai magyar — és nem csak romániai és nem csak magyar — színházak. Volt közöttük kevésbé sikerült is, de volt néhány egészen kiváló és egy háborzongatóan remek is: A *Noé Bárkájára* célzok, amelyet 1969 végén, vagy 70 elején mutatott be a Marosvásárhelyi Székely Színház. Maga a komédia nem lett volna különösen megrendítő: egyfajta kipellengérezése volt annak, ahogyan akkoriban a természeti katasztrófákat szemlélte a "diadalmas szocializmus". Ami azonban nem sokkal a bemutató után, 1970 májusában következett, az iszonyú árvíz — egyszerűen megdöbbentően aktuálissá tette a vígjátékot. Be is tiltották rögtön.

A másik, Vele kapcsolatos színházi élményemre máig se találtam magyarázatot.

A *Barbár Komédia* című remek áltörténelmi komédiát mutatta be a *Nagyvárad Magyar Színház*. Két vagy három héttel később pedig a *Kolozsvári Állami Magyar Színház* rukolt ki az előadással. Mindkét bemutatóra meghívtál — mindkettőt ott voltam.

Váradon — robbanó siker.

Kolozsváron — bukás.

Pedig mindkét előadást ugyanaz a kiváló rendező, Szabó József vitte színre.

Váradon a Gábor József, Szabó Lajos, Biluska Annamária hármas szívvel-lélekkel komédiázva vitte diadalra az előadást. Kolozsváron a nemkülönbözőn parádés szereposztás mellett — mégis elmaradt a siker. Többet mondok: ha csak a kolozsvári előadást látom, talán el se hiszem, hogy valahol sikere lehetett a darabnak...

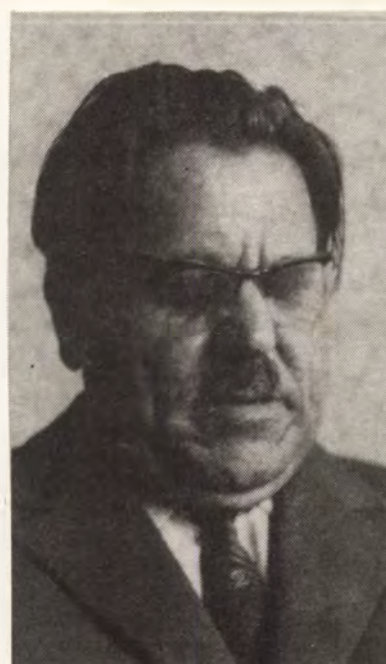
Sorolhatnám sikeres, kitűnő vígjátékaidat, a *Harminchárom Névtelen Levéllel* kezdődően — de hadd ne készítek most leltárt munkáidból, amelyeket igencsak megkedveltek, szerettek — és egyikét-másikat bizonyára ma is szeretnék a nézők, ha bemutatnák, mint ahogy az olvasók is örömmel vásárolnák meg meséskönyveidet, ifjúsági regényeidet és önéletrajzi ihletettséggé munkáidat is. Csakhát — ugye — drága a papír, a nyomda, pang a könyvkiadás.

Egy bizonyos időszakban a kritikának illet kimutatni a pártos igényességét. Erre a Te könyveid-darabjaid elsősorban azért voltak alkalmasak, mert nem politizáltál. Azok közé a szerzők közé tartoztál, akik rovására bátran bizonyíthatta pártos elkötelezettségét némelyik kritikus. Fiatal színházi szakembereink egyike-másika legszívesebben ma is kitörölné nevedet az irodalomtörténetből. Olyan, aki fennen hirdeti, hogy ő aztán nem adta el magát soha a diktatúrának. Ez igaz. Nem akarta ugyanis megvásárolni senki.

Téged, Lexi, igencsak megvettek volna. De nem voltál eladó. Ezt, továbbá fiatal és kevésbé fiatal olvasóid-nézőid megbecsülését, valamint a szép kornak kijáró tiszteletet nem veheti el Tőled senki.

További töretlen munkakedvet, jó egészséget kíván egykor (nagyon) fiatal, ma már (szintén) öreg olvasód és barátod,

FODOR SÁNDOR

LÁSZLÓFFY ALADÁR

Fülcsengés

Oláh Tibor emlékének

Rövid tél is hosszú tél,
annak, aki gondban él,
kinél ablakon belül
ugyanaz a hideg ül.
Reneszánsz is gyanakvás,
annak, aki mélyre ás,
mélyebbre néz, mint a sír,
ugyanazzal olvas, sír,
ugyanaz a két szeme
vonzza, viszi lefele,
keresztül az éveken,
éveknek hívott életem.
Minden értelmes ideg
ablakon belül hideg.
Nem kell ide a sötét,
ennél nagyobb volt a tét,
ennél támadóbb a baj;
nem ül már el, mint tavaly,
hiába is lesz tavasz,
másoknak lesz ugyanaz.
Valamiért csengve cseng
hajnal közepén a csend
s lehet nem az én bajom,
hogy e csengést hallhatom,
mert a világ süketül,
ha benne egy süket ül,
hogyha egyre több a vak
csukott ablakok alatt.

LÁSZLÓFFY CSABA
Középkori fondorlatok — IX.
**A botcsinálta
követ**

"Mi maradt a Várhegyen épült városból?... Az ablakok sárral betapasztva, téglával, szalmával berakva. Penésszel, füsttel, szennyel megbecstelenített épületek..."

A kassai főbírónak a lába után a nyelve s az egész feje zibbadozott. Érezte, hogy nem tudja — mert nem meri — becsületesen végiggondolni a futtában látottakat, nem képes megemészteni a hihetetlen benyomást, mely valójában diplomáciai küldetésénél is nagyobb teherrel nehezeül túlélő személyére (már hogyha szerencsésen megússza "pompeji" kalandját). Kísérői minőségében még van biztos hátvédje — az erdélyi fejedelem —, s kellő körültekintéssel, megosztott felelősséggel elhárítható a ravasz szemekben rejtőző, ceremóniákkal kendőzött veszély; mint *megkísértettnek* azonban egyszál magának kell elviselnie minden váratlan szörnyűséget.

A nagyvezérrel folytatott tárgyalások látszólag barátságos hangulatban zajlottak. A sok háborúsodásba belefáradt török fél túlzott udvariassága végül is reális szándékot takar: Bocskay és az őt kísérő urak megvendégelése révén a Porta előnyös békét remél. Jóllehet a fejedelem arca még az árnyékszéken is eltorzul, ha eszébe jut, hogy a szultáni, nagyvezéri s a pasák által vezetett hatalmas seregek magyar földön vonulnak nyugatra, felélve a helybéli lakosság dugdosott élelmét s egyéb javait, a függetlenség kényszerű őrizőjeként mást nem ajánlhat, az utána jövőknek sem, minthogy *valameddig a Magyar Korona ott fenn, nálunknál erősebb nemzet-ségnél, a németeknél léssen és a Magyar Királyság is a németeken forog, mindenkor szükséges és hasznos egy magyar fejedelmet Erdélyben fenntartani...*

A főbíró mindezt már a várpalota felé haladva latolgatta magában, ahol tengelyig földbe süppedve álltak a szabad ég alatt a hajdani keresztény Budavár védelmi ágyúi, s ahonnan a török őrség durván elzavarta a kíváncsiskodó hitetlent. Sűrű eső mosta egybe szeme előtt a keleti tunyaság bűzlő nyomait; bokáig mocsokban gázolva haladt, egyre lankadtabban, mint — a kívülálló szemével nézve — egész betegnek látszó környezete. Ez a valamikor nagy nép, jutott eszébe a pápai nuncius szánakozó véleménye, csakugyan megérett az istenítéltre... Jöjjetek ide, ti tékozlásban az egész világnak példát mutató mágns urak, ha nem akartok hinni az átutazó diplomatáknak! Budának nemcsak ősi pompája legenda már, de magyar iparosai s maholnap porjai sincsenek — legfelsőbb rabjai a Csonkatoronyban. Rácok, bosnyákok, vlachok sodródtak ide állítólag a mohamedán áradattal, emiatt nem néptelenedett el egészen a Várhegy; s ezek a jövevények alkudoznak az óbudai falusi kézművesekkel és kereskedőkkel, ott valahol a baljóslatú homályban, hol lerombolt falszakaszok helyén zárt cölöpsor magasodik.

Lepillantván egy meredek, sötét síkatorra, amelyen patkányok cikáznak keresztül-kasul, a vadul rátörő szélrohamban összehúzta köpönyét, úgy vánszorgott tovább. "Valami van a fűled mögött?... Nyugatnak tart, hátha szokni akar?!" — kiabálták utána a tömlőcablak rácsai előtt a sárban vagy a korhadt lécsőfeljárókon üldögélők, félig-meddig gúnyosan, s ő, a gyanús idegen, a kíméletlen tekintetektől s az üresszavaktól meghunyászkodva, mintegy védekezően maga elé tartott kézzel megiramodott. A nedves levegőben is fojtogató égés- és füstszagot érzett, s a bezárt pékség előtt köhögve, fuldadozva adta ki magából a csótányokkal s

édeskés hullaszaggal teltett birodalom elhasznált levegőjét. Előre figyelmeztették társai, hogy vad, pogány népség lakja Budát. Még az hiányzik, hogy a gyaurok kémjét lássák benne! Ki szavatolja, hogy épségben kerül reggel a nagyvezér színe elé.

Az igazom aztán váratlanul hunyt ki benne, miként az alföldi mocsarakban védekezők szalmalángja. "Olykor csodálkozását fejezi ki Európa, hogy mi lett velünk egy bő fél évszázad alatt?! Előbb, mint amikor az égi láng belekap a fába s egy-egy letört láng zúgva csap fel, mint letört nyílvevő, a végváriak híre messzire fénylett. De lassan mintha elcsöndesedett volna a nagy indulatok. Amint a szem az égő szőlőtőkék között, úgy tapogatózik a lélek is a felprédált múlt helyszínein — a hiányban."

Már csak a csüggedésbe hajtó tehetetlenségi erő vezette őt is, kapu-ívkerekék márványát, veretes vaskopogtatót, falfaragásokat — felvidéki bányákból felhozott kincset, ravennai kőfaragók remeklését — keresve, hogy tapogatózva eljusson a görcsbe merevült, pusztá testig, a bekötésre váró sebekig.

"A flamandok, dánok, spanyolok mind megelőztek — pillantott az íves ablakokban a turbánok árnyékától ráncolt, fonnyadt arcokra. — A dúsgazdag velenceiekről nem is beszélve, nekik legfeljebb a portéka révbe juttatása jelent kockázatot. De számunkra még egy ilyen követtség is mennyi kint s megalázást jelent, ele-

A kassai dóm Szabó Tamás felvétele

fántos, smaragdos kalandorok társaságában a sík vidéken végig, hogy jó órában, baljós fellegek után, a fölényét nyájas mosolyba rejtő nagyvezér drága selymekkel s egy láda eldobzott bibliával kedveskedjék fejedelmünknek a kötelező alku végén. A világnak ezen a részén már egyre inkább serbettel (ragacos, édes szavakkal) és selyemzsinórral él a diplomácia. Hivatalos hízelgések a kesernyős áldozati füstben!"

A szultán küldöttjét látta maga előtt, aki fejét meghajtva, tenyerét mellére, majd szájára, végül homlokára illesztette, azt fejezván ki e némajátékkal, hogy szíve, nyelve és gondolatai mind vendégei szolgálatára állnak. Kurta térdhajrásában persze több volt a gőg, mint az alázat.

Kimosott gyökérmaradványoktól nehezen járható, omladékos terepre ért. "Néhány egzotikus szokás mennyire meg tudja változtatni az egész föld hitelét, hangulatát! – tusakodott a karszú minareteket követve, toronyiránt. – A Vatikán kitünteti festőit, az európai udvarok-

ban költőket, építészeket dédelgetnek; a leg hatalmasabb császárral dacoló flamandok is talpraállnak. Ott nyomdaműhelyek, műtermek létesülnek egyik napról a másikra, míg nálunk a szórtlan türelemre nevelő Justus Lipsius sztoikus hitével kell végignézni az ablaktörést, a szoborzúzást, a képégetést. Nem mintha nem lennének mindenütt falánk ügynökök, udvaroncok, árulók; de korántsem mindegy, hogy mivel lehet legyezni a hatalmon levők hiúságát. Rubens lélegzetelállító oltárképeit (Tiziano-hamisítványit is állítólólag) a jezsuiták áhítatos fegyverként tisztelik. A Szigetországban egy drámaköltő képzelete egyre ragyogóbb színekkel jeleníti meg az emberi természetet és szenvedélyt, minek köszönhetően királyának szívét olyannyira meghódította, hogy egyre több angol így vélekedik: még soha nem látott s nem is fog a világ ilyen tökéletes uralkodót, mint Stuart Jakab. Micsoda lelki finomság! (Ez már több, mint lovagi erény.) Mennyi ízlés, micsoda ritka szellem! Ami pedig jóságát illeti: mi sem bizonyítja jobban, hogy mily atyai módon bánik alattvalóival, minthogy kinyilatkoztatta: az Ő türelmének is van határa! Ha csak egy haja szála is meggömbül lángeszű mulattatójának!... Fölösleges is kommentálni: Jakab király öfelsége arról volt híres mindig, hogy képtelen elviselni a meztelen acélnak a látását is meg a vér szagát. A maskara, a bolondozás jókedvre derít; a szépség lenyűgöz — nyomult előre a sűrűsödő estben, mely egymás után nyelte el a nedves szalmateőkről fölfelé csavarodó, kénsárga füstfelhőket. — De ahol mindez tiltva vagon! A mohamedán vallás hívei szerint ezért tetszett égbekiáltó vakmerőségnek a budai várat birtokba vevő egyik török főtiszt cselekedete, aki a Sárkányölő Szent György domborművétől lenyűgözve, leoldván a nyakán levő kasmirsálát, befödte vele a lovagot, mondván: "E szobrot senki nem láthatja többé!". Elsősorban a muzulmánokra gondolt nyilván."

A főbíró a dunai révhez érve keresi a hajót vagy ladikot, hogy átkeljen a folyón, vissza pesti szálláshelyére. De hiába. Durva hangú turbánosok lökik odébb, magyarul káromkodnak. A fáradtság és a szomjúság is hozzájárult, hogy a végsőikig feldúlt ember hirtelen megszédült, s lerogyott a vesszőfonadékkal döngölt földre. Parókája félrecsúszott a fején; arra még emlékezett, hogy utánakap. Kesztyűje már előbb bepiszkolódott. "A sár még hagyján — futott át bágyadt elméjén. — De e mindenféle belek, dögök, ganéj és mocskok!... Ahogy beszélnek: Győrön és Komáromon innen már nem látni többet kézelőt, parókát, kalapot, kesztyűt. A nyugati utas ebből is tudja, hogy egy más világba érkezett."

Az eszméletlenséggel határos álomba zuhanva, a kassai főbíró mit törődik már azzal, hogy két-három turbán összebűjrik, s félve, onosva súgja, miszerint az ilyen előkelő urak a legagyafúrta kémek.

Ifjú írdeáknak álmodja magát. Legalább fél évszázad telt Bocskay tündöklése óta. Verőfényes nap virrad Budára. Mindenekelőtt kilencven darab szép török toronyra s a meleg fürdőkre, melyekben sok elpuhult, elhijasodott igazhítű áztatja csuszát, sajgó vétagjait. Urának s neki a felső várban adtak szállást ezúttal, annál az utolsó magyarnál, kinél több már nem vala; a többi mind elhalván vagy renegáttá válva, ennek az egynek élete végéig Szulejmán császár kegyének köszönhetően azon privilégium adatott, hogy a harangozást is megejtheti napjában kétszer az elárvult templomban. A nap sugarai beragyogják a budai hegyek zöldellő erdőit, s a Várhegy kipusztult szőlőit és szeméthalmaikat szintűgy. Az elmúlt napok eső-

>>>>>>>>>>>

>>>>>>>>>>>>>>>>

zései a tüzek kormát is elverték. Zaj nem hallatszik, csak valami sejtelmes zűmmögés, mely azt jelenti, hogy senki nem mer hangosan szólni az inkább lézengő népségben, mintsem valódi sokaságban.

Körülötte ki-ki megigazítván turbánját s megfésülvén szakállát, rávigyorog az elhaladó csauszra, hogy vajon jól áll-e neki?... Felfordult állatok a kövezeten. Az útfélen egy aszalódott bőru vén török holtteteme. Iszonyodva hallja, amint a kutyák vinnyogva marcangolják. Fölinduultságában, ha fölébredne, sem tudná bizonyos, hogy mely véres vagy furfangos esztendő győzelmét ünnepelik Buda várában. Nagy a vígság, miután hét nap alatt kilencezer foglyot láncra fűzvé, a janicsárok sok kincessel és zsákmánnyal megrakodva érkeztek a portyá-
ról.

Úgy indul tova a házfalak tövében, mint aki menekül. Az ablakokon üveg helyett mindenütt csak hártya, vagy gyakran szalmaköteg. Váratlanul — akárha bűvös muzsikaszót — pénzcsörgést hall. Tüstént megjuhászodni látszó, összehajló-bújó turbánosok; a törököknél ilyenkor mindent el lehet érni. Ha alamizsnát adsz, szent embernek tartanak.

Észreveszi, hogy valaki követi. Egy kapu mögé húzódik sietve. Rejtekhelyére egy nyugtalanságát csillapítani igyekvő, ismeretlen nő hang hatolt be. "Bejárhatod az egész birodalmat — szól hozzá a már nem fiatal, fénytelen alt a fátyol mögül —, ezt a várost el nem feledheted többé, mindenüvé magaddal viszed. Csak azon a tágas síkon, látod, ott lent hány erkélyes emeletes ház! Három fürdő, tíz imaház és csaknem ötször annyi tímárbolt. El ne riasszon a cserzők szaga... Allah jósága megőriz bennünket itt béke-ségben, a gyaurok sem igen panaszkodnak már — folytatja fojtott büszkeséggel a hivatlan hang. — Még a nagyhatalmú Arszlán pasa is dicső szavakat hallatott egyszer innen: e domb-ról gyönyörködött a szép kilátásban s a forgalmas vásár színeiben."

A kilátóhely egy orrfacsaró, szörnyű szemétdomb; a különös kalauz azonban ezt észre sem veszi. Most a páratlanul magas, erős várát dicséri, melybe negyven lépcsőn lehet feljutni melynek ablakai az egész környező síkságra néznek. "Háromszor száznál is több szoba van benne, amint mesélik, padlójukat gyönyörű vésett márvánnyal rakták ki, némelyik kastélyépület hat-, hétmeletes magasságú, s kupoláján színarany gömb csillog, innen nevezik ezt *Kízil Elma* palotának. Ha Allah engem is égbe szólít majd, hogy örök üdvösséget nyerhessek, előbb meztelen talppal végig kell mennem egy hatalmas, izzó roston... Nem bánnám, ha megszánál, és adnál nekem néhány darab papirost, az se baj, ha telefirkáltad gyaur frásjelekkel. Mert Mohamed próféta úgyis nagy csodát képes véghezvinni általa. Minden darab papiros, ami a hitetlenektől hozzám kerül és amit megőrzök, legott talpam alatt terem a másvilágon, s megkímél a tüzes vas okozta fájdalomtól."

Bocatus, Kassa város főbírája még számtalanszor megébredt ama kalandos budai látogatása után, de később sem modhatott egyebet, mint amit aznap éjjel a csöpögő, sárga viaszgyertya mellett bevallott jó urának: hogy ez a titokzatos pogány asszony értette meg vele a török diplopácia megfoghatatlan optimizmusát és primitív hatékonyságát.

"Nem titkoltam, hogy bár sokszor kívántam látni az egyszer-volt Budát, de félve jöttem Kegyelmeddel ide" — gyónt álomittasan a botcsinálta követ.

"Még javunkra fog válni egyszer, amit láttál!"
— nyugtázta a beteg fejedelem.

*Piros Alma

BOGDÁN LÁSZLÓ
ÁTIRATOK MÚZEUMA

Egy fűszál születése

— imaginárius lap

James Frazer *Az aranyág-ából*

folyosón üresség lépései kopognak
 üzenetet hoz sokáig beszél
 senki sincs itt hát senkivel
 nincs aki hallja szavait
 torkában kolibri csivitel
 folyosón üresség sír vacog
 négy kis bíbic feje körül
 énekel és nem hallja senki
 aztán feltámad a szél
 motoz a folyosó kövein nesz
 kél valamelyik sarokból
 jön a nagyszemű szent kígyó
 szüli magzatát az üresség
 riadtan pattog teste alatt
 fejüket csóváló vénasszonyok
 a folyosó kövei kendőjük szél
 riadalmuk folyó halála
 fogatlan szájuk éneke tenger
 víz és tűz harca zokogásuk
 akárha szélben rolettáké
 táncol a semmi egy kattanással
 fény gyúl ki nap kél
 él a fűszál

üresség semmi folyosóján
két hatalmas kötőmb között
bújik elő kígyó melengeti
íme az örök csatárlánc
hiánya többé ne legyen
folyosón mindenség ének

1996. február 29.

Hajnal

— szilánkok egy Weöres-sorra —

Az ember szíve vásík,
s akkor megjön a másik.
Ahogy mindég remélted,
végső soron te kérted,
s villogó virradatban
ott vacog a sarokban.
Elárul, mert világít,
Álmos lehet, mert ásít,
És tűnik egy-kettőre
poharunkból a lőre.
Ahogy mindég is kérted,
ahogy titkon remélted.
Az ember szíve vásík.
És szétfoszlik a másik.
Lehet, hogy nem is jött meg?
Eszel s téged is esznek.
Lehet, hogy nem is volt itt?
A téboly útvesztőin
egyedül kóboroltál?!?
Jobb lenne, ha nem várnál
soha senkire többé!
Változz inkább rögökké
s doboljál röggé válón
a saját koporsódon.
1996. február 25.

Françoise búcsúja

*Letelt nyarunk adieu, adieu!
Kiket szerettem, visszajárna.
Fakabátban kísért a bánat,
vereség, közöny, hajcihő.*

Néhány lotyó, vén kerítő
pártfogóim. Most mit csináljak?
Letelt nyarunk adieu, adieu!
Kiket szerettem, visszajárnak.

Először magukkal, kiabálnak:
gyere velünk, te szerető
szív, te kihantolt temető,
szabad prédája a halálnak.
Letelt nyarunk adieu, adieu!

1996. január 1.

Vilt Tibor: Figura székkal

ÁBRAHÁM JÁNOS

Márai Sándor és a film

Márai Sándort a *Panaszkönyvből*, az *Emberi hangból*, a *zendülők*ből, az *idegen emberekből*, a *Bolhapiac* elbeszélés-gyűjteményéből, a *Csutora* című regényéből, a *Szindbád hazamegy* stílusbravúrából, a *Déli szél* és az *Eszter hagyatéka* kisregényekből, de főképp az *Egy polgár vallomásaiból* ismerjük. Műveiből a film roppant keveset hasznosított; drámáit és színműveit, a *Varázst*, a *Kalandot*, a *Kassai polgárokat* színházi előadások tévéfelvételei örökítették meg, a *Halotti beszéd* pedig a magyar líra olyan remeklése, amelynél az adott témakörben, az emigrációs számkivetettség, a hazátlanság fájdalomának és a lélekemésztő honvágy kivételes hitelű megszólaltatásában máig sem született kiemelkedőbb alkotás. Márai nem írt forgatókönyveket, s noha műveiben a sajátos, asszociációkra építő, intellektuális emelkedettség és lélekelemzéssel átszőtt cselekményt riportszerű elbeszélő technikával elegyíti, amely szinte önként kívánczik megfilmesítésre, a filmgyártás sokkal mostohább volt a Márai életműhöz, mint az író a hetedik művészetéhez.

Márai Sándor nyolc esztendeig, 1936 és 1944 között gyakran közölt filmtárgyú írásokat a *Pesti Hírlapban*. Műfaji kérdések éppúgy szerepeltek tematikájában, mint a vizuális kultúra feladatairól, a nemzeti filmgyártásról, a filmiparról és a sztárkultuszról szóló cikkek. Először Székely Ádám figyelt fel ezekre az írásokra, amikor az író publicisztikai írásait összegyűjtötte, majd Horváth György tette közzé őket 1992-ben a *Filmkultúra* folyóiratban. Forrásanyagul ezeket az írásokat használok magam is. 1937 februárjában például, amikor már rég megszületett Székely István *Hyppolitja* és Kabos Gyula néhány sikeres filmje, az író úgy vélekedett — teljes joggal —, hogy "a magyar film átlagszintje változatlanul alacsony. A kedves és igénytelen történetek, melyeket kitűnő színészek sok buzgalommal játszanak el, néha tetszenek a közönségnek, néha megbuknak, de a magyar filmet rosszakarói sem gyanúsíthatják azzal, hogy fogékony a komolyabb, nagy témák iránt, s hajlandó foglalkozni valamilyen elsőrendű nemzeti, társadalmi vagy akár csak mélyebb, emberibb problémával. "Filmjeink sajnos rendületlenül bájosak. Mindenki unja a történeteket, mindenki torkig van az állástalan magánhivatalnokkal, aki több-

kevesebb akadályon át végül is állást kap és feleségül veszi rövidhajú imádjottját. Komikus színészeink minden alkalommal nagyon mulatságosak ezekben a filmekben, drámai színészeink tudnak komoran nézni és szívfájdítóan, mély hangon mondani valami érzelmeset. De mindig ugyanazt mondják. A magyar film egészen biztosan kinőtt már a gyerekcipőből, de nem hajlandó még levetni".

Mindezt annak kapcsán mondja el az író — s véleményével mindmáig egyet lehet érteni —, hogy a franciák a harmincas évek második felében elhatározták, hogy — annyi giccs után — állami hozzájárulással elkészítik a nagy nemzeti filmet. A nemes elhatározás mögött természetesen ott lapult egy kis politika is. A Népfront-kormány a francia forradalmat kívánta megrendezni filmen, s a legjobb írókat, színészeket, szakembereket toborozta egybe. Marcel Pagnol, a híres *Topáz* és a *Fanny trilógiája* forgatókönyvírója írta Robespierre és Brissot párbeszédeit, és Maurice Chevalier játszta Camille Desmoulins szerepét. A téma valóban lenyűgöző volt; a nagy nemzeti mozgóképi cselekménye kevéssel 1789 előtt kezdődött és a Valmy-i győzelemmel ért véget. Az állam adott a filmhez ötven ezer frank készpénzt, kölcsönadta a Versailles-i kastélyt és parkot, XVI. Lajos történelmi becsű jelmezeit, kocsiját és bútordarabjait. Azonkívül három millió frankot "nemzeti jegyzés" alapján gyűjtöttek össze. Egy-egy szelvény két frank értékű volt, s feljogosította tulajdonosát arra, hogy belépőjegy nélkül nézheti meg a nagy nemzeti filmet.

Valamiféle hasonló kezdeményezésre akarta buzdítani Márai is honfitársait, hogy készüljön el végre "a nagy és komoly magyar mozgóképi is", hiszen a tatárjárástól kezdve a reformkorszakig történelmünk tele van nagy témákkal, s az író szerint "a magyar filmgyártás elég érett és fölkészült arra, hogy megmutasson valamit történelmi tájainkból, érzékeltessen valamit a nép életéből". Csakhogy akkoriban a Herczeg-műre alapozott *Pogányok* kivételével a magyar filmgyártás romantikus, betyárpandúros, kiskadettes, nadrágszerepekkel ékített filmoperetekre szakosodott, s majd semmit nem mutatott föl a magyarság sorsproblémáiból, kételyeiből, válságaiból. Pedig egy ilyen filmmel — Márai meglátása szerint — "tartozik a magyar filmgyártás

a magyarságnak, önmagának, a mesterségnek is. Ha nincs hozzá magántőke, ne röstelljük lemásolni a francia példát, szedjük össze a pénzt, esetleg előlegezzék a társadalom a belépőjegy árát. Elég volt a gépirókisasszonyokból, elég volt az elpancsolt romantikus regényváltozatokból. A negyvennyolcas magyar forradalom van olyan téma, mint a francia forradalom".

A hivatalos támogatással készült műalkotások általában gyanúsak — ezt mi negyvenöt esztendő alatt igen jól kitapasztaltuk. A néző általában megneszeli a szándékot, de mi el is komorodtunk az állami támogatással készült filmek hatásától. Márai azonban már 1937-ben arra buzdított, hogy "ha a népfrent-kormány nem ártall nemzeti propaganda-filmet csinálni, ne szégyenkezzünk mi sem, csináljuk meg az első nagy igazi magyar filmet. A francia példa harsányan biztat reá".

A buzdításnak azonban nem volt — legalábbis egyelőre — fogantaja; a komoly témájú nagy magyar nemzeti film sokáig váratott, sőt talán még ma is várat magára. Részeredmények azonban születtek már akkor is; a *Hyppolit*, az *Emberek a havason*, az *Ének a búzamezőkről*, a *Valahol Európában* és a *Talpalatnyi föld* sejtet már valamit a nagy magyar filmből. Ekkoriban (egészen pontosan 1936-ban) készült el a *Hortobágy* című film is, amelynek egyetlen hivatásos színészszerelője sincs, számadók, juhászok, csikósok, parasztleányok játsszák a maguk sorsát és életét. "Ez a film szomorú vád mindazok ellen — írta Márai —, akik eddig magyar film címen jórészt paraszt-operetteket vagy kabaréba való, utálatosan együgyű viccekkel megtömött álművészetet mutattak nekünk. Őt ujjamon fel tudom mutatni a tiszteletre méltó kivételeket, így például az *Aranyembert*. Unalomig ismerjük már a védekezést: nincs pénz, a magyar film gyermekcipőben jár még, most tanulja a mesterséget. Ez a védekezés elavult... Egy osztrák volt az, aki megérezte, lefotografálta, összeállította az első mozgóképet, mely szűkszavú drámaiságában, primadonnamentes egyszerűségében megéreztet valamit a nép sorsából. Szomorú, hogy nem akadt magyar rendező, aki megérezte volna ezt a kötelességet, vagy ha úgy tetszik, lehetőséget, amely a mozgóképi témájában, levegőjében lapang".

Az osztrák kétségtelenül jó munkát végzett, ám ő is elsőrangú segítőtársat kapott munkájához, mindenekelőtt egy nagy magyar író komor elbeszélésé-

ben, aztán kapta magát a Hortobágyot embereivel és asszonyaival, állataival, sajátos hangulatával. A filmben szinte semmi sem történik, csak fölkel a nap, élni kezd a táj, arcok merülnek fel ősi szertartás szerint, lovak bámulnak az égre, emberek fürkészik a felhőt. A néma jeleneteket ritkán zavarja meg egy-egy konda rőfögése, egy-egy puli féltékeny ugatása. Ez nem folklór, nem idilli népszínmű, nem émeletlítőn édeskés szerelem tűzről pattant magyar menyecskéssel, nem mesterkelt színpadli mű, hanem emberi sors, komor magyar sors. Parasztok játszanak a felfelvőgép számára olyan áhítatoskomolyan, ahogy imádkozni szoktak, ahogy napi teendőiket végzik az ősi rítus, az élet és a halál, a hagyomány és a reménytelenség, a méltóság és az okosság, a nyomorúság és a végzettség, a tehetetlenség és a bölcsesség szabályai szerint. Szinte hihetetlen, hogy ilyen egyszerű eszközökkel is lehet filmet csinálni, amikor a szakállas viccekkel megtűzdelt operett-világban minden csupa idill és artificioz. Ez a móríci világ pontosan az ellenkezője annak, amit a korabeli magyar film a napi börzén hamisított jelzőkkel "népművészetként" vagy városi folklórként próbált eladni és méltatni. A *Hortobágy* képsorozata méltó társa annak a világnak, amelyet a magyar irodalom és szociográfia épp akkoriban, a film születése idején próbált a világ elé tárni. Egy osztrák néhány hétre elkalandozott a nép közé, s a természetet nemiképp meghaladó nagyításban, mégis élethűen lefotografált lényeket, tárgyakat, eseményeket. "Elkezdődött valami — írja Márai —, ami egyszerre politika és segélykiáltás, megrendült lelkiismeret és néprajzi kíváncsiság, csak nem szabad a lelkiismeretes tájfelvételekből rögtön általános jellegű magyar körképet összezsírozni". Azért nem szabad, mert Höllering látja ugyan a szociális életfeltételeket, melyek megdöbbennek a nézőt, látja a szegénységet, a betegséget, megszámlolja, hány krajcár lapul a rongyos zsebekben, de nem látja a szociális probléma mellett a lelki és a történelmi kérdéseket, melyek egységben döntenek el, hogy él-e vagy hal-e a nép, vállalja-e sorsát vagy belenyugodott végzetébe. "Egy népet megítélni — micsoda merész, fölényes feladat! —, méltatja az osztrák rendező vállalkozását Márai, s egyúttal meg is ítéli: — Megborzonganék a felelősségtől, ha néhány hónap tapasztalásainak birtokában képet kelene rajzolni egy magyar faluról". A művészet mindig kul-

túrából sarjad elő, s a nép művésze sem lehet más, mint összege a népi kultúrának, mely áthatja a közösség minden tagját. Höllering sem tett mást, csak egy kis felfedező útra indult a mélység felé, ahogyan a korabeli falukutatók tették. A hazug és érzélgős *népiesség* számára hosszú ideig csak divat volt megismerni a népet, most először kezdett követelő és sürgős kötelességgé válni.

Márai Sándor már 1937-ben furcsának és érthetetlennek tartotta, hogy Denhamben, a Korda műtermében egy bizonyos Donath nevezetű új csillag ezer fontot kap egy hétre pusztán azért, mert "ez az arányos testalkatú, tetszetős arcú fiatalember napközben néhány órán át odaáll a forgatógép elé." Uramteremtő! — ámuldozik a szerző. — Huszonötezer pengő!... Aztán megmagyarázták, hogy a sztárokkal nem lehet alkudni; a sztár vagy megéri a pénzét s akkor meg kell fizetni, vagy megbukik egyik képtől a másikig. A moziszakmában ismeretlen a *hanyatló sztár* fogalma. Nincs középút, nincs lassú eltűnés. Csak föltétlen siker van, vagy föltétlen bukás. Ezért kell túlfizetni a siker pillanatait. S ezért fizetnek túl mindenkit a filmnél: a rendezőt, a világosítót, még a gépirókisasszonyt is... A pénzt két kézzel kell kidobni az ablakon, s csak akkor lehet remélni, hogy néha visszajön az ajtón. A film körül mindenki ötször annyit akar keresni, mint más szakmában. Hidegtele üzem ez. Amerikában beideggették, megszokták, de Angliában szájtátva figyelik ezt a fajta filmgyártást".

Nemcsak Angliában, másfelé még inkább ámulnak a mértéktelen pénz pazarlásokon. Az író szemére is veti Korda Sándornak a nagyfokú tékozlást. Épp akkoriban fejezte be a Wells-regény alapján forgatott *Mi lesz holnap?* című filmjét, s a jeles producer elszámolt a költségekkel: a díszletek belekerültek kétféle millióba, a ruhák másik millióba, a statiszták a harmadik, negyedik millióba, a felhők Denham felett néhány százezerbe. A film arról szól, hogy kitört a világháború (ami két év múlva be is kövekezett), utána pedig az angolok meghódítják a Marsot és a Jupitert. Ha hódítás nem is történt mindjárt a két bolygó esetén, felderítésükre tényleg sor került a második világháború után. Ami, ha más nem, annyit biztosan jelez, hogy Wells tudott jóslani. Nos, ez a hétmillió fontsterlinggel készült film nagyot bukott. Korda viszont a hűledező érdeklődők kérdéseire vállvonogatva azt válaszolta: "— Kérem, ez a film."

"Ez az, amiben nem hiszek — írja Márai Sándor. — A film egyre inkább pénzügyi bűvészmutatvány, következésképp egyre kevésbé művészet. De a film mindenekelőtt új műfaj, a kifejezés új eszköze. Amíg a filmen minden kifutófiú meg akar gazdagodni, a műfaj a börzejáték egy neme marad. S ahogy az új színjárat lelkes, aszkéta kísérletezők csinálták meg mindenütt a világon, úgy lesz a filmnek is egy zsenije és aszkétája, aki nem fizet Donathnak huszonötezer egy hétre, s talán valamilyen amatőr módon megcsinálja azt, amihez ma Hollywoodnak milliók kellenek. Az, ami ma művészet a filmben, egyre inkább elvész az üzemből. De egy zseniális műkedvelő talán megmenti egy napot azt, amit csaknem reménytelenül elpredáltak a szakemberek."

Márai Sándor

Ez az, amiben tévedett az író. Hetven év alatt sem jelentkezett az a lelkes, aszkéta amatőr, aki a "kis pénz, nagy művészet" jelszavát megvalósította volna a filmgyártásban. Sőt az elmúlt évtizedek során a film egyre inkább a pénz függvényévé vált. Másfelől mind nyilvánvalóbbá vált, hogy reménytelen utópia azt hinni, hogy műkedvelő szinten lehet nagy filmet gyártani. Ha másról nem, de arról kétségtelenül meggyőződött a mozi első száz esztendeje, hogy a művészet — különösen a filmiparban — kétségbeejtően a pénzhez kötött.

1937. július elsején jelentette meg Márai a *Pesti Hírlapban* azt a

cikket, mely arról szólt, hogy mi itt Európában nyakig ülünk a hírek özönében, amelyek hol arról szólnak, hogy mi történik Bilbao-ban, hol meg arról, hogy kit lövettett főbe ismét Sztálin. Felbukkant azonban egy nyájas, mulatságos hír is, mely szerint Shirley Temple, a világhírű gyermek, aki olyan okosan beszél a lóval, az inassal és a szerelmes nagybácsival, végső fokon sajnálatra méltó. "Egyszer láttam a moziban — írja Márai Sándor —, láttam, és nagyon sajnáltam. Nincs szálamraméltóbb, mint egy ötéves gyermek, aki háromszázezer dollárt keres egy évben. A rémhír, amely az amerikai sajtó jóvoltából eljutott hozzánk, tudni véli, hogy Shirley öregszik, s mesterségesen fiatalítják. Ez a kivénült csodagyerek — lehet már vagy hétéves! — a filmgyártók meggyőződése szerint nem tud

Személyisége nemzetközi közügy."

Utólag is nehéz megállapítani, volt-e valami igaz a szellőztetett *rémhírből*, de az író szerint "ezt az édes irtózatot, ezt a szőke-fürtös lidércálmot" állítólag Stenach-műtétnek vetették alá, ami azt jelenti, hogy plasztikai műtéttel, mesterségesen fiatalították csak azért, hogy megőrizték mosolyát. "Az amerikai hír — írja Márai — lihegve jelenti, hogy Shirley fogait lereszelték, angyal-szájacskáját kozmetikai műtéttel igazították mosolygósra, s olyan mesterséges táplálékokkal etetik, melyek angolkórt idéznek elő". Shirley ugyanis az utolsó időkben veszedelmesen fejlődött, s vigyáznak rá, nehogy túl nagyra nőjön; a kis sztárt ezért visszaperálták a boldog gyermekkorba, "szikével és ragtapasszal rögzítették rózsás arcocskáján az angyalmosolyt" — ahogy Márai írja. — A sztároknak nem jó öregedni. Shirley, a hétéves vénség, küzdeni kezdett az öregség ellen. Valószínűleg kapott új, műtejfogakat is, hamis loknikat és ragasztottak neki gyermekszáját. Hogy pár évig még andalodjon a megfiatalított csecsemő bájaitól a világ.

Mikor Chaplin kézbe fogta a kis Coogant — kommentálja az ügyet az író —, az ugye mégis más volt. A néző érezte, hogy egy nagy művész találkozott egy kis művésszel, hogy az élet fájdalmas és kegyetlen játszótérén együtt játsszanak valamit. De Shirley soha nem játszott! Shirley már a pólyában is fellépett, mosolygott és ügyelt a *publicityre*. Bájos volt a drága. De én még a szót sem szerettem, hát még a szegény gyermeket, akit készpénzért méterszám mutogatott mosolyra nevelnek! Ám miért ne rögzítse Shirley illanó ifjúságát kozmetikai eszközökkel az a Hollywood, amely szépségműhelyeiben átgyúr emberi testeket, stúdióiban angolkóros kosztra fogja a világirodalom remekét, s a *Faustból*, ha kell, nadrágszerpet csinál Greta Garbo számára. "Miért éppen a gyermeket kímélje az üzem — teszi fel a kérdést Márai —, amely futószalagjára fűzte a Szépséget, a Szellemet és az Értelmet, s csinált mindenből valamilyen pótlékot, mely édes, mint a szirup, s kissé ragad is. Az ember valószínűleg nem lehet büntetlenül gyermek Hollywoodban. S valószínűleg felnőtt sem lehet büntetlenül egy olyan világban, mely andalodni tud egy idomított gyermek mosolyán".

Kegyetlen bíráló Hollywood címére, de sok benne az igaz. Főleg az a fajta, futószalagon össze-

>>>>> folytatás a 22. oldalon

>>>>> folytatás a 21. oldalról

szerelt pótlék-gyártás volt és maradt a legveszélyesebb ténykedés, amely sablonokra húzta a szépséget-szellemet-értelmet, devalválta az esztétikai kategóriákat, hiszen a mozinéző értelmi szintje állítólag azonos a tizenkét éves gyermekével, s hatásos és olcsó produkcióival mindmáig elárasztja a világot.

A film, a reklám és a propaganda új mondanakört teremtett a nemzetek számára: az elsőrendű ember mindig a leghíresebb. He-lyes. De ki az elsőrendű ember? Mindig az, akit a hír a szárnyára vesz. A disztinkció egyre nehezebbé vált. Nadia Comăneci teljesítménye sokkal megbecsültebb (ennél fogva értékesebb is) volt, mint az akadémikusé. Ha az író munkája egyenértékű a mozgóképíróéval, az államférfié a boxolóéval, akkor a politikus híresebb a tudós feltalálónál, a népszónok azonos a prófétával, Greta Garbo pedig ismertebb, mint Lincoln Ábrahám. Úgy látszik, a film az értékrend házatáján teljes értékű zavart keltett. Nincs határ többé. A reklám, a film és a propaganda nemzeti hőssé avat egy embert, aki megajándékozta a világot a leghatásosabb hajszesszel, feltalálta a rágógumit vagy mindenki másnál jobban ütögeti a teniszlabdát. Egy korszak, mely lusta, indolens az értékek szerinti megkülönböztetéshez. Ez a film korszaka.

A harmincas évek második felében százhuszonhatezer kérvényt nyújtottak be az amerikai postaügyi miniszterhez, hogy adjon ki Greta Garbo arcképével (is) bélyeget. Márai Sándor megfogalmazásában ez azt jelenti, hogy korunk nemcsak a leveleire, hanem a homlokára is felragasztotta a Garbo-bélyeget. "Kezdetben volt a Washington-korszak, azután lett a Garbo-korszak. Mi jöhet még ezután?"

— Garbo valószínűleg kitűnő movizsinész — magyarázta az író. — A világ nem örül meg ok nélkül egy színészi teljesítménytől. Az amerikai mozgóképen a rendező minden csinos vagy érdekes arcból azt "hozza ki", amit éppen akar. A tünemény mindegyikén hatott a világra. Garbo ma fogalom, mint a rágógumi vagy mint az önberetváló készülékbe való penge. Japánok éppen úgy örjöngenek érte, mint angolok vagy magyarok. A mozgóképek, melyek nevének jelzését viselik, tömegeket csodítanak a mozikba. Bizonyos, hogy ez a svéd hölgy több embert szórazottatott és ríkatott meg, mint Sarah Bernhardt, Jászai Mari, Suzanne Desprès és Márkus Emilia együttvéve.

Ennyi dicsérő szó után mégis mi az, ami nyugtalanította az író?

Íme, a maga indoklása: "Az ötlet, hogy az amerikai posta a népszerű színész arcképével díszített bélyegeket bocsásson ki, ijesztő. Valami fellázad bennünk a hír hallatára. Az amerikai bélyegeken eddig az elnökök, a híres politikusok, a nagy hazafiak arcát láttuk. A köztudat úgy szokta meg, hogy a bélyeg, ez a ragasztható halhatatlanság egy népi közösség legjobbjainak jár csak; azoknak, akik politikai, társadalmi vagy tudományos vonatkozásban valami általános érvényűt alkottak a közjó számára. De Greta Garbo nem vett részt az amerikai szabadságharcban, nem találta fel a veszettség elleni szérumot, nem írt hűsvéti cikket, nem fedezte fel a gyermekági láz gyógyszerét, nem alkotott ingát, mint Eötvös, s nem írt halhatatlan zeneműveket sem, mint Liszt Ferenc. Műve, ha ugyan szabad filmjeinek összegét "mű"-nek nevezni, lehet érdekes és népszerű, de semmi esetre sem halhatatlan; a műfajból önként következik, hogy művelőinek híre múlandó, s ötven év múlva a legelszántabb mozilátogatók sem emlékeznek a kitűnő Garbo nevére. Ízlésünket, szellemi és emberi igényünket sérti tán, hogy az érdekes női fejlet odaveszék a bélyeg miniatűr halhatatlansági plakettjére? Most ne kritizáljuk Greta Garbo művészetét, olyan az, amilyen, a maga stílusában valószínűleg jó. A világról van szó, mely ilyen szembe-összecseréli a fogalmakat: nem tud már különbséget tenni hírnév és teljesítmény között, nem tudja pontosan, hogy Pasteur különbül szolgálja az emberek ügyét, mint egy nagy bokszoló. Az értékelés íratlan és finom jogszabályai megváltoztak".

Nemcsak változtak — devalváltak is. Nem biztos, hogy a folyton nyüzsgő, felkapott ember egyúttal a legértékesebb is, noha állandó szereplése és szerepeltetése ezt akarja elhitetni velünk. Le a kalappal a híres sportoló vagy a filmsztár előtt, de teljesítménye mégsem egyenrangú mondjuk az Einsteinéval vagy a Szentgyörgyi professzoréval. Az értékek zavarja igenis sérti ízlésünket, emberi-szellemi igényünket. Ebben igaza van az írónak. De abban már nincs, hogy Garbót félszázad múltán a legelszántabb mozinézők is elfelejtik. Nem felejtették el nyolcvan év alatt sem, s úgy tűnik, amíg film és mozinéző közönség lesz, már nem is felejtik el soha. Garbo legenda lett, s a legendák sorsa az, hogy változatlanul élnek a múlt időben.

Júniusi évfordulók

- 1 - 340 éve született Nicolae Milescu román író
- 2 - 120 éve halt meg Hriszto Botev bolgár költő
  - 75 éve született Karinthy Frigyes
  - 180 éve született Constantin A. Rosetti román publicista
- 3 - 320 éve született Apór Péter
  - 70 éve született Allen Ginsberg amerikai író
  - 170 éve halt meg Nyikolaj Mihajlovics Karamzin orosz író
  - 90 éve született Jean Livescu román irodalomtörténész
- 4 - 80 éve halt meg Sebők Zsigmond író
- 5 - 125 éve született Nicolae Iorga román történész
  - 90 éve halt meg Manuel del Palacio spanyol költő
- 6 - 390 éve született Pierre Corneille francia drámaíró
  - 80 éve halt meg Émile Faguet francia irodalomtörténész
  - 75 éve halt meg Georges Feydeau francia drámaíró
  - 50 éve halt meg Gerhart Hauptmann német író
- 7 - 40 éve halt meg Julien Benda francia filozófus
  - 280 éve halt meg Constantin Cantacuzino román író
- 8 - 120 éve halt meg George Sand francia írónő
- 9 - 220 éve született Kiokutei Bakin japán író
- 10 - 90 éve született Rita Bumi Papa görög költő
- 11 - 40 éve halt meg Corrado Alvaro olasz író
  - 300 éve halt meg Balthasar Bekker holland író
- 12 - 80 éve született Alexandru Balaci román irodalomtörténész
  - 40 éve halt meg Ioachim Botez román író
- 13 - 160 éve született Budenz József nyelvész
  - 150 éve halt meg Horvát István magyar történész
- 14 - 60 éve halt meg Gilbert Keith Chesterton angol író
  - 30 éve halt meg Gergely Sándor magyar író
  - 10 éve halt meg Wilhelm Szabo osztrák költő
- 15 - 110 éve született Roland Dorgelès francia író
- 16 - 90 éve született Vita Zsigmond romániai kritikus
- 17 - 80 éve halt meg Jekabs Duburs lett író
  - 10 éve halt meg Kibédi Varga Sándor filozófus
  - 140 éve született Nicolae Volenti román költő
- 18 - 75 éve született Ioan Lungu román író
  - 180 éve született Ivan Zima szlovák író
- 19 - 75 éve született Szeberényi Lehel író
- 20 - 75 éve született Fáy Ferenc kanadai költő
- 21 - 20 éve halt meg Csehi Gyula romániai kritikus
  - 110 éve született Horia Furtuna román költő
  - 1160 éve született Ibn ar-Rúmi arab költő
- 22 - 140 éve született Rider Haggard angol író
  - 70 éve született Tadeusz Konwicki lengyel író
- 23 - 40 éve halt meg Michael Arlen angol író
  - 10 éve halt meg Jerzy Putrament lengyel író
  - 60 éve halt meg Surányi Miklós író
- 24 - 220 éve született Giovanni Rosini olasz író
- 25 - 70 éve született Ingeborg Bachmann osztrák költő
- 26 - 330 éve halt meg Richard Fanshawe angol költő
  - 160 éve halt meg Claude-Joseph Rouget de Lisle francia költő
  - 60 éve halt meg Constantin Stere román író
- 27 - 120 éve halt meg Harriet Martineau angol írónő
- 28 - 260 éve született Konrad Gottlieb Pfeffel német író
  - 25 éve halt meg Antanas Venclova litván író
- 29 - 250 éve született Joachim Heinrich Campe német író
  - 25 éve halt meg Darázs Endre költő
- 30 - 75 éve született Gunvor Hofmo norvég költő
  - 80 éve halt meg Dalmady Győző költő

KÓDEX —

Vigyázó szemetek Vilniusra vessétek!

Amikor Batsányi János megírta a "Franciaországi Változásokra" c. versét, történelmi mementóként mutatta meg a felvilágosodás győzelmének és az európai feudalizmus végének történetét, ami a forradalmi seregek, később Napóleon csapatai nyomán terjedtek szét az öreg kontinensen.

1848-ban szintén Párizsból indult el az a forradalmi hullám, ami végigsöpört Európán. Ahogy a párizsi forradalom elemei megtalálhatók voltak a berlini, prágai, bécsi forradalmakban, következett a magyar forradalom eseményeire is, és ahogy leverték a fenti forradalmakat, az előrevetítette árnyékát a magyar forradalom leverésének.

Tehát egy bizonyos gazdasági, kulturális társadalmi fejlettségű fokon álló ország gazdasági, kulturális, politikai történései, nagy valószínűséggel fellelhetők a hasonló fejlettségi fokon álló országok gazdasági, politikai történetében.

A legújabbkori történelemben számtalan példát találunk ennek bizonyítására, de legkézenfekvőbb az összehasonlítás az ún. "népi demokráciák" második világháború utáni történelmében.

A kommunista diktatúrák kialakulása, az államosítások, a koncepciók percek, a kollektivizálás, de még a fegyveres testületek egyenruhájának változásai is némi időeltolódással azonos képet mutattak.

Napjaink történelmében pedig a kommunista rendszerek összeomlása zajlott le a szemünk előtt. A Magyarországon megindult folyamat kisugárzott a többi csatlósországra is, és hasonló folyamatok keretében történt meg az egypártrendszer lebontása, a szovjet csapatok kivonása, a többpártrendszer, a szabad választások, a piacgazdálkodásra való átállás stb.

Ebben az összefüggésben nem érdektelen összehasonlítani a magyarországi és litvániai eseményeket.

Miután Magyarországon megindult az egypártrendszer bomlása és a magyar példa nyomán az ún. népi demokráciák is az átalakulás útjára léptek, a folyamat áterjedt a Szovjetunióra is, és megkezdődtek a tagállamok elszakadásáért folyó küzdelmek. Legelőször a Balti államok indultak el a függetlenség felé vezető úton. A példát itt Litvánia mutatta, ahol a Sajudis és Landsbergis vezetésével, Vilnius mondta ki először a SZU-tól való elszakadást, eddig tabunak számító tényét.

A bolsevista imperializmus, ami 70 éve a proletár internacionalizmus álarcában igyekezett hatalmát kiterjeszteni és 1956 után megőrizni, nem változott. Ugyanis a "Szocialista Világrendszer" sikeres terjeszkedése az 1956-os magyar forradalom és szabadságharc és annak vérbefojtása után megtorpant és ezután már csak a pozíciók megőrzésére törekedett.

A módszerek közismertek. 1953 Berlin, 1956 Budapest, 1968 Prága, 1980 Afganisztán, 1990 Vilnius. A világon mindenütt a tv-képernyőkön és a sajtó képein ugyanazok a képek jelentek meg: tankok, benzinespalackok, elkeseredett tömeg, sebesültek, halottak.

Egy év múlva 1990. október 23-án a Sportcsarnokban már sokezeren üdvözöltük Landsbergist, akit akkor még félhivatalosan, a POFOSZ meghívására láthattunk vendégül. Akkor még állt a Szovjetunió és Magyarországon is itt állomásoztak még a megszálló csapatok.

Részlet SZALY RÓBERT írásából (1992)

— INDEX

REFLEXIÓK 16.

A Művész-zenekar

Eddigi zeneszerzői pályafutásom során mindössze kétszer találkoztam méltán világhírű zenekarral. Mindkét esetben ez az együttes a Magyar Rádió-Televízió szimfonikus zenekara volt. Első alkalommal 1994 januárjában csodálhattam meg ember- és zeneszerzőközből a játékukat az együttesnek komponált *Erdélyi várak legendája* c. öttételes szimfóniám bemutatóján. Akkor *Ligeti András* vezényelte művemet; az előadás felejthetetlen élmény volt és marad számomra. Az élményem nagyságát még az is növelte, hogy tőlem független okok miatt nem vehettem részt az előpróbákon, így a főpróbán hallottam először művemet. Az akkor készült rádiófelvétel tanúsága szerint is mind technikailag, mind művészileg a maximumig "vitték" el művemet. Zenei csoda volt a szó szoros értelmében. Ilyennek is életem át azóta is a budapesti zeneakadémia nagyteremének forró hangulatát és az azt őrző felvétel varázsát.

Én, akkor, ott találkoztam közvetlenül, mint alkotó (a valóságban is) a MŰVÉSZ-ZENEKARRAL. Addig csak *üzemelő* zenekarokkal volt dolgom.

Most, nemrég ismét együtt lehettem művemmel e csodálatos zenekarral: március 8-án a Vigadóban 1-ső *Zongoraversenyem* "kísérték". A szólót Szelecsényi Norbert fiatal zongoraművész játszotta *elképrázta* őn. Az első próba után azt is találtam mondani a művésznek, hogy bármit mondanék is a zongoraszólammal kapcsolatban a továbbiakban, azt én magam is bűnnek tekintem. Pazarul *tudta* az egész művet, a zenekari részt is! Magától értetődőnek tartotta megtanulnia az egészet *kivülről*! A zene minden egyes jele iránti tisztelete ámulatba ejtett, a mű szellemének megértése és művészi közvetítése, kivetítése varázslatos volt. És mindez próbáról próbára még csak tovább fokozódott. Hová, meddig megy mindez? — gon-

doltam kissé szorongva. Vajon nem fog-e ez hamarabb "kifutni", még mielőtt a hangversenyre kerülne sor?!... Mint ahogyan ez már annyiszor megtörtént velem is, másokkal is?

De a bemutatógig még hátra volt néhány próbaélmény. Mindjárt elsőként a karmestert említém: KOCSÁR BALÁZS-t. Most ismertem meg őt közelebbről. Nyugodtsága, a partitúra, a szólamanyag hibáinak kijavításakor tanúsított türelme, munkatempójának kiegyensúlyozottsága már az első próbán kellemesen érintett. A főpróbán, a mű mesteri összefogásán messze túlmutató beleérzéssel *keltette életre* hosszú, két óriási tételbe tömörített zongoraszóljú szimfóniámat. Az esti bemutatón — mert ez az előadás volt művem igazi premierje! — ezt még tovább fokozta. Jellemző "epizód", hogy a két szimfonikus részlet között nem tartott szünetet; az utolsó akkord energia-robbanása után magasba lendített, széttárt karjaival parancsolt csendet zenekarára, közönségére egyaránt. Nem volt előre megbeszélve, pláne gyakorolva. Ez a karmesteri gesztus jelezte, milyen magasra hevítette szólistát, zenekart, karmester a mű hangjai mögül felsejlő mágikus hatást. Magam is zeném mágikus fogantatásáról írtam a programfüzetben, de a hangzás-csodát mégis meglepetésként éltem át. Utólag visszagondolva, újra élve az eseményeket, mindez természetesnek tűnik. Az egyik próbán — például — a gordonkák-nagybőgők *szólamkottáiban* akadt valami tisztázandó: egy nagyon mély C-hangot kellett metrikus lüktetések "hálójában" megszólaltatni. Olyan drámai erővel, hangi élethez közelítő szólalt meg ez az egyetlen hang, hogy az szinte a döbbenet erejével hatott. Egy másik próbán a négy kürt szólamában akadt elírt hang, ezt kellett kijavítani. A karmester külön kérte az E domináns szeptimakkord feloldását GISZ-dúrakkordra. Szólamhiba nélkül is kényes hangzássor. A karmester finom mozdulatára megszólalt a négy kürt együttese, csak úgy SZÓLO-ban. Színek ragyogtak fel a teremben: bársonyos sötétzöldek, fénylő világos fénypontokkal a háttérben, az akkordok simogató puhasága álmaink vágyvilágába vitt el... Ime ez a titka ennek a zenekarnak: a végtelen kicsinységű hangzéspont is végtelen kiterjedésű univerzum.

TERÉNYI EDE

HOL-

Életének 73. évében elhunyt George Cushing, a magyar irodalom egyik legkiválóbb angolai népszerűsítője, a *Londoni Egyetem* nyugalmazott professzora. Nevéhez fűződik egyebek mellett Illyés Gyulától a *Puszták népe*, Gárdonyi Gézától az *Egri csillagok* és Molnár Ferencről a *Liliom* angol fordítása. További elhalálozások:

Nyolcvanhat esztendősen korábban halt meg Kállai Gyula politikus, író.

Nyolvanhetedik esztendejében hunyt el Erdődy János író, műfordító, politikus.

Hetvenöt éves korában halt meg Vargha Balázs író, irodalomtörténész, kritikus.

A 17., 22., 24. oldalon Étienne Hajdu szobrai

Nyolcvanöt esztendősen korábban hunyt el Goda Gábor *Kossuth-díjas*, háromszoros József Attila-díjas író.

Marosvásárhelyen 76 éves korában elhunyt Oláh Tibor irodalomtörténész, kritikus, műfordító, a Marosvásárhelyi Színművészeti Intézet tanára.

A *Sziveri János-díjat* az idén az 1995 januárjában indult *Előretolt Helyőrség* című folyóirat négy fiatal tehetsége kapta: Fekete Vince, László Noémi, Orbán János Dénes és Sántha Attila.

Fény, árnyék átdereng címmel a budapesti Fészek Művészklubban került sor Mózes Attila irodalmi estjére a *Budapesti Székely Kör* rendezésében. Fölképeztek Dimény Áron, Czikkéi László, Kakuts Ágnes, Keresztes Sándor és Laczó Júlia színművészek.

A *Kölcsény-díjat*, amelyet a *Lakitelek Alapítvány* és a *Magyar Újságírók Közössége* alapított, ez évben Bertha Zoltán nyerte el irodalomtörténész, kritikus és szerkesztői munkásságáért.

A *Nemzeti Kulturális Alap* irodalmi pályázatán alkotói támogatásba részesült Aczél Géza, Ágh István, Bartis Attila, Boldizsár Ildikó, Buda Ferenc, Csaplár Vilmos, Imreh András, Karátsón Gábor, Má-

tyus Alíz, Parcz Ferenc, Podmaniczky Szilárd, Tárnok Zoltán, Tornai József és Zilahy Péter.

A *Móricz Zsigmond-ösztöndíjat* az idén Bohár András, Bozsik Péter, Csontos Erika, Faragó Ferenc, Gács Anna, Galántai Zoltán, Kárpáti Péter, Méhes Károly, Szántó F. István és Térey János kapta. A díjakat Inkei Péter, a *Művelődési Minisztérium* helyettes államtitkára adta át. A bírálóbizottság nevében Balla Zsófia köszöntötte az egybegyűlteket.

A *Gabriela Mistral Emlékérmét* a *Chilei Köztársaság Külügyminisztériuma* Somlyó Györgynek ítélte oda Pablo Neruda fordításáért. A magas kitüntetést Lucio Parada Dagnino chilei nagykövet adta át a budapesti rezidencián. Ez alkalomból a *Magyar PEN Club Elnöksége* baráti találkozót rendezett Somlyó György tiszteletére.

Május 10-12. között a keszthelyi Festetics Kastélyban rendezték meg a *X. Berzsenyi Helikon Napokat*. A rendezvényt Takáts Gyula és Czoma László nyitotta meg.

Május 9-én a *Magyar Írószövetség Klubjában* került sor a *Magyar Napló* szerkesztőségének műhelybeszélgetésére.

-MI

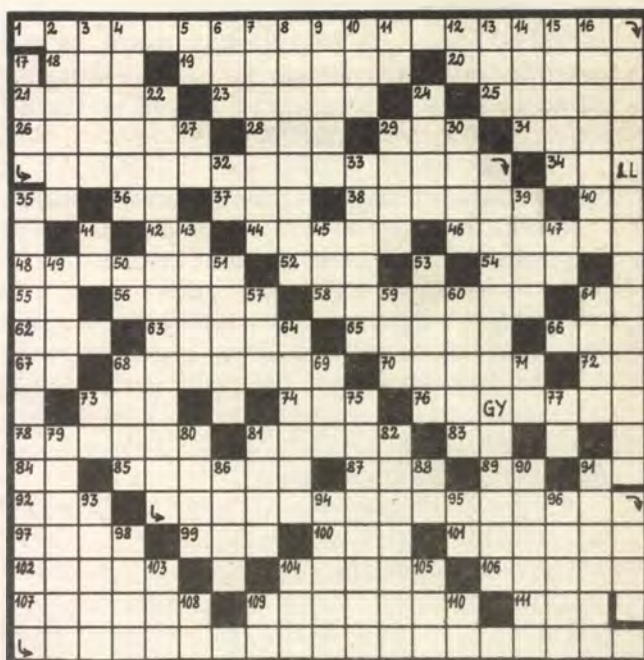
Anyám

Farkas Árpád verséből idézünk négy sort a vízszintes 1., függőleges 35., 22. és 17. számú sorban.

VÍZSZINTES: 1. Az idézet első sora (zárt betűk: E, G, D, R, T, E). 18. Az ENSZ román rövidítése. 19. Rekedt hangúvá válik. 20. Szenvedésre, névelővel. 21. Vissza: görög eredetű előtag, jelentése szín-, színes. 23. Ruhát hord. 25. Csodás történetek. 26. Mindenféle dolgok, tárgyak. 28. OEL. 29. Török férfinév. 31. Amerikai képes folyóirat. 34. Testrészt. 35. Feltételes kötőszó. 36. Perui gépkocsik nemzetközi jelzése. 37. RAE. 38. Gyümölcsösben található. 40. Alá. 42. Tagadó- és tiltószó. 44. Éghajlat. 46. Valaminek, valakinek a hátánál. 48. Durván erőszakos, féktelen. 52. Észak-írországi nemzeti hadsereg, rövid. 54. ... Taylor, amerikai színésznő. 55. Nyíl közepén! 56. Parányi, édesvízi tömlős állat. 58. Arra a helyre rakd. 61. Igevégeződés. 62. Emelkedett hangú lírai költemény. 63. Pápai főveg. 65. Értelmét felfogva. 66. Északi váltópénz. 67. Tantál vegyjele. 68. Kiegészítő. 70. Német idealista filozófus (1724-1804), végén személynevének kezdőbetűjével. 72. Holland gépkocsik betűjelzése. 73. Magot hint. 74. Feleim fele! 76. ... szólva, világosan, érthetően mondva. 78. Ez a gyümölcs. 81. Jelt adok. 83. Ruténium vegyjele. 84. Égők belseje! 85. Csavard. 87. Borókapálka. 89. Sír. 91. Sima egyenmű hangzó. 92. YDC. 97. Hor..., szállítasz. 99. Kiadós kezdett! 100. Kiemel összefüggő betűi. 101. ... ad, győz az egyik fél a sakban. 102. Szereplő Shakespeare Vihar című színművében. 104. ... menni, van bátorsága távozni. 106. Gyógynövény. 107. Helyezted. 109. Tavasz, költőiesen. 111. Norvég, uruguayi és svéd gépjárművek betűjele.

FÜGGŐLEGES: 2. Nicaraguai diktátor volt. 3. ... Gay, az első atombombát szállító repülőgép neve. 4. Híres finn hosszútávfutó volt, végén személynevének kezdőbetűjével. 5. Házörz. 6. Felvet! 7. Háromelektrodos elektroncsövek. 8. Csodás, hihetetlen. 9. Az ébredő. 10. Vissza: a kemence sütője. 11. Ajándékoz. 12. Német igenlés. 13. Szakmai összefüggő betűi. 14. Kikötő az NSZK-ban. 15. Vissza: a világot fenntartó istenség az indiai mitológiában. 16. Viccelt. 17. Az idézet utolsó sora (zárt betűk: J, A, É). 22. Az idézet harmadik sora (zárt betűk: M, U, M). 24. Áramforrás. 27. Szikladarab. 29. Végtelen ablak! 30. Afrikai állam. 32. Néma líra! 33. A felvilágosodást megelőző kor divatos költője (1704-64), elől személynevének kezdőbetűjével. 35. Az idézet második sora (zárt betűk: A, T, A, K, E, M). 39. Ezüst, jód és deutérium vegyjele. 41. Város az ókori Mezopotámiában. 43. Mostanig. 45. A betűvetés művészete. 47. Erdei állat. 49. Verdi-opera. 50. Színpadias sóhaj. 51. Gabonát levágó. 53. Szomjamat oltottam. 57. Román terepjáró gépkocsi. 59. Anagyal-rang. 60. Raven kevert betűi. 61. Jegyezn. 64. Haladó szellemű chilei politikus volt (LL=L). 68. Bátorkodott. 69. Mondott, franciául. 71. Kezdet és vég nélkül kiad! 73. Valaki leányának férje. 75. Remegés fut át rajta. 77. Jeleket vés. 79. Szikla része. 80. Szántó-eszközök. 81. Női név. 82. Hangsúlyozott vala. 86. Hull. 88. Csendes Néva! 90. Ezen a helyen, végén fölös kettőzéssel. 91. Így..., Hallgas! 93. Német költő (Rainer Maria, 1875-1926). 95. Lám. 96. Vissza: az esküvő, románul. 98. A német ábécé utolsó betűje. 103. I házikó. 104. Segítő egyenmű hangzó. 105. Féktelen mező! 108. Kiejtett mássalhangzó. 109. Kiló, liter. 110. Terbium vegyjele.

SALLÓ LÁSZLÓ

A HELIKON 9. számában közölt, *Május ünnepe* című rejtvény megfejtése: *Mint győzelmi zászló, égbe lendült/A jegenye, s ezer pacsirtadal/Hirdette boldogan és büszkeséggel,/Hogy itt a május és a diadal!*

Főszerkesztő: SZILÁGYI ISTVÁN
Főszerkesztőhelyettes: KIRÁLY LÁSZLÓ
Felelős titkár: SIGMOND ISTVÁN

Főmunkatárs: SZABÓ GYULA
Szerkesztőség: LASZLÓFFY ALADÁR: világkultúra
SZÓCS ISTVÁN K. JAKAB ANTAL: vers, irodalomtörténet

MÓZES ATTILA: próza, kritika
NAGY MARIA: olvasószerkesztő
RAKOSSY TIBOR: műszaki szerkesztő

Számitógépes tördelés: NAGY MÁRIA; nyomtatja a Miskolci Református Sajtóközpont; felelős vezető: TONK ISTVÁN

A szerkesztőség címe: 3400 Cluj-Napoca, str. Iasilor 14. Postafiók (casuta postala) 245. Telefon: 132309, 132096

A HELIKON alapítványi támogatással jelenik meg - kiadja a ROMÁNIAI ÍRÓK SZÖVETSÉGE ISSN 1220-6288